

בסיעתא דשמיא

השבת בהלכה ובאגדה חלק ב'

מהדורה שניה
תמוז ה'תשס"ז

תוכן העניינים

מפתח מפורט לפי סדר א - ב, הובא בסוף שער ההלכה חלק ב

שער ההלכה - חלק ב

3.....	מבוא לשלושים ותשעה אבות מלאכות.....
6.....	דיני ט"ל מלאכות [פירוט המלאכות - במפתחות שבסוף החוברת].....
43.....	יציאה מחוץ לעיר - תחומין.....
44.....	בישול בשבת.....
59.....	כבישת חמוצים בשבת.....
60.....	הנאה ממלאכת שבת.....
64.....	השהיית תבשיל מערב שבת.....
65.....	הטמנה לכבוד שבת.....
66.....	התנאים שיהיה מותר להחזיר את התבשיל בשבת.....
67.....	דיני רחיצה בשבת.....
69.....	דיני שכר שבת.....
71.....	מקח וממכר בשבת.....
74.....	הלכות מוקצה.....
92.....	נתינת מאכל לבעלי חיים.....
93.....	דיני רפואה בשבת.....
110.....	ברית מילה בשבת.....
112.....	המשטרה בשבת.....
115.....	הצבא בשבת.....
116.....	דיני אמירה לגוי בשבת.....

©

כל הזכויות שמורות

לפרטים, ברורים והזמנות, טלפון: 04-9988996 0522-813833

שער ההלכה - חלק ב

מבוא לשלושים ותשעה אבות מלאכות

צינוי ה' על המלאכות האסורות בשבת
בצינוי של הקב"ה על השבת אמר לנו בתורתו הקדושה, "לא תעשה כל מלאכה". אך לא בארה לנו התורה במפורש, אלו מלאכות מותרות ואלו מלאכות אסורות בשבת, ואמנם רמזה לנו על זה בפרשת ויקהל כדלהלן.

המקור מהתורה לט"ל (39) מלאכות האסורות בשבת
נאמר בתורה (שמות פרק לה פסוק א): **וַיְקַהֵּל מֹשֶׁה אֶת כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָם: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קָדְשׁ שַׁבַּת שְׁבֻתוֹן לַה' כֹּל הָעֲשִׂיָּה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמָת: ובהמשך הפסוקים מיד נצטוו עם ישראל על בניית המשכן. וממה שהסמיכה התורה את האיסור של עשיית המלאכות בשבת, למלאכות שהיו בבניית המשכן, למדנו שאת אותן מלאכות שהיו בבניית המשכן, אסרה התורה עלינו לעשות בשבת.**

אבות ותולדות
שלושים ותשע מלאכות היו במשכן. ובלשון רבותינו הן נקראות 'שלושים ותשעה אבות מלאכות'. ולכל מלאכה ומלאכה, יש כמה וכמה תולדות, שהן מלאכות אחרות, הדומות ברעיון ובמטרתן לאב המלאכה, וגם אותן אסרה התורה לעשות בשבת, והן הנקראות בלשון רבותינו **תולדות**.

למשל: המלאכה הראשונה היא מלאכת 'זורע', והיינו שבבניית המשכן היו זקוקים לזורע באדמה מיני זרעים שציוותה התורה להביאם למשכן, כמו 'פשתן', שנאמר: ותכלת וארגמן ותולעת שני **ושש** ועזים, 'ושש' פירושו פשתן. ומכך שמלאכת זורע היתה קיימת בבניית המשכן, אנו למדים שאסרה התורה עלינו לזורע באדמה בשבת.

והנה לבד ממה שנאסר עלינו לעשות את אב המלאכה - שלא לזורע, נאסרה עלינו גם התולדה הדומה למלאכה, דהיינו השקיית האדמה, שהינה דומה במטרתה למלאכת הזריעה, שכשם שבמעשה הזריעה צומחים הגידולים ומניבים פירות, כך במעשה ההשקיה צומחים הגידולים ומניבים פירות.

וכך לכל אב מלאכה ומלאכה, ישנן גם תולדות האסורות אף הן מן התורה.

מלאכות דומות

ואמנם מלאכות הדומות ממש לאב המלאכה, אין המלאכה הדומה נחשבת לתולדה אלא לאב מלאכה, ולכן אין הבדל בין זורע זרעים לנוטע אילנות וכדומה, כולם הרי הם בכלל אב מלאכה. וכמו כן אין הבדל בין אופה לחם בתנור למבשל או צולה או מטגן על האש, וכל כיוצא בזה.

עונש המחלל שבת

ישנם חושבים ששמירת השבת אינה חמורה כל כך, ורק הרבנים מגזימים באומנם שעונשו של המחלל שבת הנו במיתה בסקילה, אך אינם יודעים פסוקים מפורשים בתורתנו הקדושה תורת חיים, שבורא עולם בכבודו ובעצמו כתב את הדברים הללו. וכמו שמצאנו בתורה על יהודי שחילל שבת בדבר שנראה לכאורה מה בכך, ורק טלטל כמה עצים ארבע אמות [2 מטר] ברשות הרבים, וראו אותו עדים והוכיחו אותו, ולא שמע להם ונענש בסקילה, כמו שנאמר (במדבר פרק טו פסוק לב):

ויהיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקֵּשֵׁשׁ עֵצִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִת: וַיִּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמִּצְאִים אֹתוֹ מִקֵּשֵׁשׁ עֵצִים אֶל מִשֶּׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֶל כָּל הָעֵדָה: וַיִּזְוּוּ אֹתוֹ בְּמִשְׁמֹר כִּי לֹא פָרַשׁ מִזֶּה יַעֲשֶׂה לוֹ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשֶּׁה מוֹת יוֹמָת הָאִישׁ רְגוֹם אֹתוֹ בָּאֲבָנִים כָּל הָעֵדָה מוֹזִיִן לְמוֹזְזָה: וַיִּצְאוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה אֶל מוֹזִיִן לְמוֹזְזָה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָּאֲבָנִים וַיָּמָת כְּאִשֶּׁר צִוָּה ה' אֶת מִשֶּׁה:

כאמור, לא רק העובר על אב מלאכה בשבת חייב מיתה בסקילה, אלא גם העובר על אחת מן התולדות, חייב סקילה מהתורה.

מזיד עם עדים והתראה

ויש לדעת כי כל עונש הסקילה הוא רק לאדם שעבר במזיד [בכוונה] על מעשה העבירה של חילול השבת, דהיינו שידע שאסור, והתרו בו שני עדים ואמרו לו שעובר על חילול שבת במלאכה פלונית שרוצה לעשותה, ויקבל על זה עונש סקילה, ובכל זאת לא שמע להם ועשה את המלאכה, אזי כשבית המקדש היה קיים, היו מביאים אותו למחרת ביום ראשון לסנהדרין בבית המקדש, והיו יושבים עשרים ושלושה דיינים כדי לדון אותו על פי עדות של שני אנשים לפחות, כמו שכתוב בתורה 'על פי שני עדים יקום דבר'. ובית דין היו חוקרים את העדים היטב היטב, שבע דרישות וחקירות ישר והפוך, עד שהדברים היו ברורים מאוד, שהעדים מדברים אמת, ואז היו סוקלים אותו.

מזיד בלי עדים והתראה

ואמנם אם עשה במזיד ולא ראו אותו אנשים, או שלא הוכיחו אותו כפי הדין, הרי הוא חייב כרת. כמו שנאמר (שמות פרק לא פסוק יד):

וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִיא לָכֶם מִזִּכְרוֹתַי מוֹת יוֹמֹת כִּי כָל הָעֹשֶׂה בָּהּ מִלְאכָה וְנִקְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ:

שוגג

וכל זה כשחילל את השבת במזיד, אבל אם עבר בשוגג [בטעות], ששכח שהיום שבת, או שלא ידע שמלאכה זו אסורה בשבת, אינו חייב מיתה. אלא שעדיין חייבה אותו התורה להביא כבש לבית המקדש, ולהקריבו קרבן חטאת על גבי המזבח, כדי שיתכפר לו על חילול השבת שעשה בשוגג.

בזמן הזה

ואל יאמר אדם, כי כל זה היה בזמנם כשבית המקדש היה קיים והיו הסנהדרין דנים דיני נפשות, אבל היום בלאו הכי אין בית המקדש ואין סנהדרין. דע כי כל זה טענות שוא של היצר הרע, שמסית ומניא את לב האדם מלשמור את השבת כתקנה בטענות כאלו ואחרים.

וכבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה במסכת סנהדרין (דף לו עמוד א): מיום שחרב בית המקדש, אף על פי שבטלה סנהדרין ולא מענישים בפועל בארבע מיתות בית דין שהם: סקילה, שריפה, הרג וחנק, מכל מקום דין ארבע מיתות לא בטל. ולכן מי שנתחייב סקילה, או נופל מן הגג או חיה דורסתו. מי שנתחייב שריפה, או נופל בדליקה או נחש מכישו. מי שנתחייב הריגה, או נמסר למלכות להריגה או ליסטים באים עליו. מי שנתחייב חנק, או טובע בנהר או מת בסרוני כחולי שמתנפח הגרון עד שנחנק האדם ומת.

המעשה אשר יעשו

יש לציין כי לא בארנו כאן את כל הדינים השייכים לט"ל מלאכות האסורות בשבת, מפאת שרוב המלאכות כיום אינן מצויות אצל כל אחד ואחד. לכך השתדלנו בעזרת ה' לבאר בעיקר רק את המלאכות המצויות ממש ומההלכות הנוגעות לנו למעשה. אך כדי שלא נשכח את שלושים ותשעה אבות המלאכות שאסרה התורה עלינו בשבת, הובא להלן לשון המשנה במסכת שבת (פרק ז משנה ב) שבה הובאו הט"ל מלאכות, עם ביאור קצר להבנת הענין, וזו לשון המשנה:

אַבּוֹת מְלָאכוֹת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת: הַזּוֹרֵעַ. וְהַחוֹרֵשׁ. וְהַקּוֹצֵר. וְהַמְעַמֵּר [אוסף זרעים תלושים למקום אחד]. הַדָּשׁ [חובט על השיבולים לפרק מהם את גרעיני החיטים]. וְהַזּוֹרֶה [לרוח להסיר את המוץ מהגרעינים]. הַבוֹרֵר [פסולת מתוך אוכל]. הַטּוֹחֵן. וְהַמְרְקֵר [מנפה קמח]. וְהַלֵּשׁ. וְהַאֹפֶה. הַגּוֹזֵז אֶת הַצֶּמֶר. הַמְלַבֵּן [שהלבין את הצמר על ידי כיבוס].

וְהַמִּנְפֵּצוֹ [צמר דבוק יחד והפרידו או סרקו במסרק]. **וְהַצּוֹבְעוֹ**. **וְהַטּוֹהֶה** [עושה חוטים]. **וְהַמִּסֵּךְ** [מותר את חוטי השתי מצד לצד]. **וְהַעוֹשֶׂה שְׁנֵי בְּתֵי נִירִין** [שעשה שתי לולאות ומכניס בכל לולאה חוט שתי אחד]. **וְהַאֲוִיג שְׁנֵי חוּטִין** [מכניס את חוט הערב בין חוטי השתי]. **וְהַפּוֹצֵעַ שְׁנֵי חוּטִין** [מסיר חוטי הערב מבין חוטי השתי או את חוטי השתי מבין חוטי הערב]. **הַקּוֹשֵׁר**. **וְהַמְתִּיר** [פותח את הקשר]. **וְהַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת**. **הַקּוֹרֵעַ עַל מִנָּה לְתַפֵּר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת**. **הַצֵּד צָבִי** [והוא הדין לשאר בעלי חיים שהדרך לצודם]. **הַשּׁוֹחֵטוֹ**. **וְהַמְפְּשִׁיטוֹ** [את העור]. **הַמּוֹלֵחַ וְהַמַּעֲבֵד אֶת עוֹרוֹ** [מלאכה אחת הם, עיבוד העור לנעליים וכדומה]. **הַמְשַׁרְטֵטוֹ**. **וְהַמּוֹחֵקוֹ** [מגרד את השער מזהעור ומחליקו לקלף וכדומה]. **וְהַמְחַתְכוֹ** [שחתך או קרע את העור כפי הצורך לרצועות וסנדלים]. **הַפּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת**. **וְהַמּוֹחֵק עַל מִנָּה לְכַתֵּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת**. **הַבּוֹנֵה**. **וְהַסּוֹתֵר** [הורס על מנת לבנות]. **הַמְכַּכָּה** [גחלים על מנת להדליק בהם]. **וְהַמְבַּעֵיר**. **הַמְכַּכָּה בַּפֶּטִישׁ** [גמר מלאכה, ואפילו עשה פעולה קטנה כהכאת פטיש כדי להשוות עקמומיות שבכלי]. **הַמּוֹצִיא מִרְשׁוֹת לְרְשׁוֹת** [מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך]. **הֲרִי אֵלּוּ אָבוֹת מְלָאכֹת אֲרָבַעִים חֹסֵר אֶחָת**.

מלאכת זורע

אחת עשרה מלאכות ראשונות בבניית המשכן

כאשר ציוה הקב"ה את עם ישראל להביא למשכן 'עורות אילים מאודמים', היו צריכים לזרוע מיני סממנים מיוחדים, כדי לבשלם אחר כך ולצבוע בהם את עורות האילים. וממילא היו צריכים קודם לכן לחרוש, ולאחר מכן לזרוע וכל המלאכות הקשורות לגידולי קרקע המוזכרות במשנה, והם: קוצר, מעמר, דש, זורה, בורר, טוחן, מרקד, לש, [אופה] מבשל. נמצא שבסך הכל היו צריכים אחת עשרה מלאכות, כדי לקבל את הצבע של הסממנים לצבוע בהם את עורות האילים.

מהו זורע

הזורע זרעונים כגון חיטה, או הנוטע אילנות וכל כיוצא בזה, הרי הוא עובר על מלאכת 'זורע'. (ה כט)

תולדת זורע

כידוע, כי בריבוי העלים באילן, חלק גדול מכוחו של העץ מתרכז בעלים וכתוצאה מזה מתמעט כח הפירות, לכך הקוטף עלים מהאילן, לבד מזה שעבר על מלאכת 'קוצר', עבר גם על תולדה של מלאכת 'זורע', כיון שמרבה את הכח לגידול הפירות. (ה לא)

השלכת גרעינים

יש להזהר שלא להשליך זרעונים במקום ירידת גשמים, כיון שסופן להצמיח. ולכן האוכלים אבטיח, ישימו לב שלא יפלו מהגרעינים לגינה. (שו"ע סימן שלו סעיף ד)

משקה

המשקה גידולי אדמה בשבת, כיון שגורם להצמחתם, הרי הוא עובר על תולדת מלאכת 'זורע'.

מתקן מים בגנים

יש להזהר שלא לשתות ממתקן מים הנמצא על הדשא, באופן שכששותים נשפכים המים על הדשא.

ממטרות

במקום צורך, מותר לכיין שעון שבת לממטרות, שישקו את האדמה בשבת. וטוב להניח פתק שהממטרות הופעלו על ידי שעון שבת. ואולם אם אין הכרח לזה, עדיף שלא להשקות בשבת כלל.

בשמים ושושנים

מותר לתת מיני בשמים והדסים באגרטל עם מים. ואולם טוב שלא לתת פרחים ושושנים סגורים במים, כיון שבנתינתם במים, גורם לפרחים להיפתח, ודומה לזורע. ובני אשכנז אוסרים נתינת פרחים במים מן הדין. (הרמ"א שלו יא. יחיד חלק ב סימן נג)

זרעים ופרחים הנמצאים על אדן החלון, מותר לפתוח את החלון, אף שהאוויר הצח וקרני השמש גורמים להתפתחותם של הזרעים. אולם זרעים הנמצאים בחממות, אסור לפתוח את מכסה הזכוכית, כשכוונתו להוסיף בצמיחתם. (ה"ע ד רצא)

עציץ

עציץ שהיה מונח על דבר מסוים, אסור להעבירו על גבי קרקע, כיון שהוא דומה לזורע שמעתה יתחיל לינק מהקרקע. וכמו כן אם היה מונח על הקרקע, אסור להניחו על דבר אחר, כיון שהוא דומה לתולש שמפסיק את יניקתו מהקרקע. ואין הבדל בזה בין אם העציץ נקוב [שיש נקב בתחתיתו], או אינו נקוב, כיון שגם כשאינו נקוב, עדיין בהניח אותו על הקרקע, הריהו יונק מעט. (שלו סעיף ח) ויש מקילים להזיז את העציץ בקרקע מרוצפת. [ובאופן שהעציץ אינו מוקצה, כגון של בשמים שמריח בהם, או שמטלטלו בשינוי]. (ה"ב)

מלאכת חורש

תולדת חורש

החופר בקרקע גומא קטנה, הרי הוא עובר על תולדה של מלאכת חורש וחייב, כיון שהכשיר את הקרקע לזריעה, שהרי ראוי לזרוע בגומא זו גרעין קטן. (ה"ב)

גולות

מותר לילדים לשחק גולות על קרקע מרוצפת, אבל לא ישחקו על גבי עפר, מחשש שמא יחפור או ישווה את הגומות שבעפר. (באה"ל סימן שלו ס"ב. ה"ע ד רמא)

מלאכת קוצר

גדר המלאכה

הקוצר תבואה או תולש פירות וכל דבר שגידולו מן הארץ, בין שהוא מאכל אדם ובין שהוא מאכל בהמה, הרי הוא עובר על מלאכת 'קוצר'. אולם לא אסרה התורה אלא כשענף העץ מחובר לאדמה, אך אם הענף תלוש, מותר ללקט ממנו את הפירות, ואין לחוש בזה לאיסור קוצר. (ה, ח י)

בשמים ופריחים

ולכן בשמים תלושים, מותר לתלוש מהם לחלקם לאחרים. ואולם עצי בשמים קשים לא הותר אלא לתולשם ביד אבל לחותכם בסכין, אסור. (ה"ע ד קכח)

עציץ

אסור לתלוש בשבת בין מעציץ נקוב, ובין מעציץ שאינו נקוב. (ה טז)

גרעין אבוקדו שהניחו במים או שעועית שהניחה בצמר גפן לח וְהָכּו שורשים, אסור להוציאם מהמים בשבת. (ה כב)

ללכת או לשכב על המחובר

מותר ללכת או לשכב על הדשא בשבת, על אף שיתכן מאוד שיתלש מהדשא. (מסכת ערובין דף ק עמוד ב). (ה כח)

בגד שהסתבך בקוצים

מי שהסתבך בגדו בקוצים, ואם ימשיך ללכת יקרע הבגד, מותר להוציא את הקוצים בנחת, אף על פי שקיים חשש שיתלשו הקוצים. (ה קמח)

להשתמש במחובר

אסור חכמים לעלות על האילן בשבת, ולא להישען עליו, ולא להשתמש בו כלל, מחשש שמא יתלוש ממנו ויעבור על מלאכת קוצר. ולכן יש להקפיד כאשר מטיילים בשבת בגינה או בפרדס, שלא להניח על האילן שום חפץ שהוא. (ה כה)

אסור להתנדנד בחבל הקשור על העץ, שנמצא משתמש במחובר. (שלו סעיף יג)

להריח במחובר

מיני בשמים המחוברים לאדמה, מותר להריח בהם, ובלבד שיזהר שלא לתלוש מהם. ומותר גם לאחוז את הבשמים בידו. (ב תרלט)

ואע"פ שכתבנו שאסור להשתמש במחובר, מכל מקום כתב המאירי (סוכה לו עמוד ב) שדוקא כאשר נשען הוא על האילן אז נחשב שמשתמש בו, אבל אם רק מריח בו, אין זה משתמש באילן ומותר.

פרי שיש בקליפתו ריח טוב כמו לימון, אין להריח ממנו כשהוא מחובר לעץ, שכיון שעיקרו עומד לאכילה, יש חשש שישכח ויתלשהו כדי לאכול ממנו. (ה יד)

מלאכת מעמר

פירות שהתפזרו

אין חיוב מעמר אלא במקום גידולן, ולכן פירות שהתפזרו בבית, מותר לאוספם ולהחזירם למקומם. אולם אם התפזרו בחצר, אין להחזירם מדרבנן. משום שנראה כמעשה חול, משא"כ בבית אין זה נראה כמעשה חול כל כך. (שלה ה. מ"ב שמ ס"ק לו. אול"צ ב ערה)

פנינים שהתפזרו

שרשרת פנינים שנקרעה והתפזרו הפנינים בחצר, מותר לאוספם לכלי, שבמקום הפסד לא גזרו חכמים. ומכל מקום אין להשחיל את הפנינים לחוט. (ה"ע ד רצא)

ואע"פ שכתבנו שאין איסור מעמר כשאינו אוספם במקום גידולם, מכל מקום עדיין אסור להשחילם לחוט, כיון שיש רגילות להכניסם כך לחוט גם שלא במקום גידולם, וכמו שאסור לקבץ תאנים יחד ולהכניסם לחוט, אפילו בבית שאין זה מקום גידולם. אלא שהמקבץ תאנים הרי הוא עובר איסור מן התורה שעבר על תולדת מעמר, כיון שהתאנים גידולי קרקע הם. וכמו כן המקבץ פנינים, כיון ששולים אותם מן הים, הרי הם נחשבים גידולי קרקע, ועובר על תולדת 'מעמר'. (משנ"ב שמ ס"ק לח. ה"ע ד רצא)

מלאכת דש

'מפרק' - תולדת מלאכת דש

כשם שהרעיון במלאכת דש, לפרק ולהפריד את הגרעינים מהקליפות, כך כל דבר שהוא מפרק ומפריד אותו ממקום גידולו, הרי הוא תולדה של מלאכת דש, וחייב עליו מן התורה. (ג שמ)

חליבת בהמה

ולכן, החולב בהמה בשבת, חייב משום 'מפרק', שהרי מפרק הוא את החלב מעטיני הבהמה. (ב קי)

ומעשה לפני כחמישים שנה כשמרן הרב עובדיה יוסף שליט"א היה דיין בפתח תקוה, ודיבר באחד משיעוריו על איסור חליבת הבהמות בשבת, ונודע לו לאחר זמן שאחד ממשותפי השיעור יש לו בהמות, וחולב אותם בשבת. הרב העיר למשמע אוזניו על חומרת האיסור, ואמר לו שרשאי לחלוב על ידי גוי בלבד, שהתירו חכמים זאת בשביל צער בעלי חיים גדול כל כך. ואם אינך מוצא גוי, עדיין אין לך היתר להפוך את עצמך לגוי. אך הלה עמד בשלו, ומאן לשמוע. והנה בשבת שלאחר מכן כאשר בא לחלוב את בהמותיו, הגיע נחש ארסי והכישו, ולקחוהו לבית החולים ושכב שם כשלושה שבועות. ומרן הלך לבקרו והוכיחו שוב, ויעץ לו למכור את כל בהמותיו לגוי. ואז חזר בתשובה וקיבל על עצמו, ומכר את כל בהמותיו לגוי.

חליבה על ידי חשמל

ומכל מקום כיום שהחליבה היא באמצעות חשמל, אזי מכוונים בערב שבת את מערכת ההפעלה על שעון שבת, ומלבישים את הצינור על עטיני הבהמה בשבת, כמה דקות לפני שיפעל החשמל. ומותר לעשות כן, כיון שבשעת נתינת הצינור, עדיין החשמל אינו פועל, והפעולה שתעשה לאחר מכן, הנה רק 'גרמא' [דהיינו שאינו עושה מעשה בידיים שהתוצאה תבוא מיידית, אלא גורם שתבוא התוצאה לאחר זמן] האסורה מדרבנן, ובשביל צער בעלי חיים כזה גדול, לא אסרו חכמים.

סחיטה

מתולדה זו של מלאכת 'דש' הנקראת 'מפרק', למדנו גם על איסור סחיטה, שהרי גם הסחיטה היא באותו רעיון, שמפרקים את המשקה ממקום גידולו.

ענבים וזיתים

אשר על כן, הסוחט ענבים בשבת לעשות מהם יין, או הסוחט זיתים לעשות מהם שמן, הרי הוא עובר איסור מן התורה של 'מפרק' תולדה של מלאכת 'דש'. (ג שמ)

איסור סחיטה מדברי חכמים

פירות שיש דרך לסוחטם באיזשהו מקום בעולם, אסרו חכמים לסוחטם בכל מקום בעולם, אף במקומות שאין דרך לסוחטם. (ג שמב)

תותים ורימונים

אשר על כן, אסרו חכמים בזמנם לסחוט תותים ורימונים, מפני שהיו מקומות שדרכם היה לסחוט פירות אלו. (ג שמא)

שאר פירות

ומכאן למדנו למה שמצוי היום שהרבה מאוד פירות עומדים לסחיטה, ולכן אסור לסוחטם כלל. כגון: תפוזים, אשכוליות, תפוחים, אגסים, קלמנטינות, מנגו, אננס, אפרסקים, שזיפים, עגבניות, בננות, וכל כיוצא בהם. (ג שמג)

ההבדל בין זיתים וענבים לתותים ורימונים

הטעם שאסרה התורה בזיתים וענבים בלבד, כיון ששני סוגי פירות אלו, מיועדים בעיקר לסחיטה, לעשות מהם יין ושמן, לא כן בשאר פירות - אף שגם מהם יש רגילות לסחוט לשתיית המיץ היוצא מהם או לכל שימוש במיץ כמות שהוא, מכל מקום מיועדים הם בעיקר לאכילה, ולכן התורה לא אסרה את סחיטתם. אולם חכמים אסרו בפירות שמצוי שסוחטים מהם כתותים ורימונים, גזירה שמא יטעה ויסחט גם ענבים וזיתים. (ג שמא)

פירות שאין דרך לסוחטם

פירות שאין דרך לסוחטם כלל, כמו חבושים, אבטיחים וכדומה, מותר לסוחטם

כדי לשתות את מימיהם, שכיון שאין דרך לסוחטם, המשקה שבהם נחשב כחלק מהם, ואינו אלא כמפריד אוכל מאוכל. (ה"ע ד צג)

אשכולית בסוכר

מותר לחתוך אשכולית ולתת עליה סוכר ולאכול מהאשכולית בכפית, אף שעל ידי אכילתו נסחט משקה מהפרי. (ג שמד)

מציצת הפרי

מותר להניח פרי בשפתיים ולמצוץ את המיץ מתוכו, ואפילו בזיתים וענבים מותר. וכל שכן אם מניח את הפרי בתוך הפה ממש ומוצץ את המיץ ומשליך את שארית הפרי, כיון שאין דרך סחיטה בכל זה. (בית יוסף, החיד"א, מהרי"ל. ה"ע ד קו)

לימון

פסק מרן בשלחן ערוך (סימן שכ סעיף ו): מותר לסחוט לימוני"ש [לימון]. וכן פסקו רבים מהפוסקים, ומהם: רבנו ירוחם, הרדב"ז, הטורי זהב, המגן אברהם, עיקרי הד"ט [הרב דניאל טירנין], פתח הדביר, תורת שבת, רבי יחיאל מיכל אפשטיין בספרו ערוך השלחן, מטה יהודה עייאש, אגלי טל, שער שלמה, תועפות ראם, בני ציון ליכטמן, שו"ת רשב"ן, שו"ת בית ישראל, ועוד.

והשאלה נשאלת: מאחר ומצוי מאוד שסוחטים לימונים לרוב, ואדרבה רוב הלימונים מיועדים לסחיטה ולא לאכילה, אם כן מדוע פסק מרן שמותר לסחוט לימונים בשבת, והלוא מבואר בפוסקים שגם בזמן מרן היו סוחטים לימונים לרוב? אלא שהרדב"ז כתב, שאין סחיטת הלימון דומה לסחיטת שאר הפירות, שבסחיטת שאר הפירות, מיועד המשקה שלהם לשתייה כמות שהוא ללא שום תערובת, [וכן השמן מיועד לשימוש להדלקה כמות שהוא בלא שום תערובת], מה שאין כן בלימונים שלא ראוי המשקה כמות שהוא לשתייה אלא רק עם תערובת. וכן מדויק בתשובת הרא"ש. ע"כ. והגאון רבי בן ציון ליכטמן בספרו בני ציון לאחר שדחה את דברי החולקים על מרן השלחן ערוך ונתן טעם טוב להיתר סחיטת הלימון, סיים: ודבריו של מרן דברי אלהים חיים, ויש בהם טעם לשבח, וריח לו כלבנון. ע"כ. (לזית חן אות נו)

ולכן מותר לסחוט לימון לכל צורך שהוא ובכל אופן שהוא, כגון הכנת לימונדה, סחיטת לימון על תה, על סלט וכדומה.

מסחטה

ופשוט שכל הפירות המותרים בסחיטה, אין לסוחטם במסחטה כלל אלא רק ביד, משום שבמסחטה נראה הדבר כמעשה של חול. (ג שדמ)

משקה הבא לאוכל, כאוכל דמי [דומה]

כלל אמרו חכמים בדיני סחיטה: כל סחיטה האסורה מן התורה או מדברי חכמים, אינה אלא דוקא כשסוחט לתוך כלי ריק, אבל אם סוחט על גבי מאכל, ורוב המשקה נבלע בתוך המאכל ומשביחו, הרי המשקה נחשב כאוכל, ואין איסור לסוחטו. וזה שאמרו חכמים: "משקה הבא לאוכל, כאוכל דומה", והיינו שהמשקה הניתן אל תוך האוכל, דינו כמו אוכל שניתן לתוך אוכל, שאין בזה שום איסור.

אבל אם המאכל הוא מועט, ורוב המשקה לא נבלע במאכל, אין היתר לסחוט על גבי המאכל. (ג שנד)

ובכל אופן, אין שום היתר לסחוט פירות לתוך משקה. (ג שנו)

מיץ תפוזים בסוכר

ולכן אין היתר להכין משקה קל ממיץ תפוזים, על ידי שיתן שתיים או שלוש כפיות סוכר בכוס, ויסחט על זה תפוז. כיון שהמציאות מוכחת שאין רוב המיץ נבלע בתוך הסוכר אלא צף מעליו. ולבד מזה, הרי אין המיץ בא לתקן ולהשביח את האוכל שהוא הסוכר, אלא הסוכר בא להשביח את המיץ. (ג שנו)

מיץ שיצא מעצמו

אם היו הרבה אשכולות ענבים אחד על גבי השני, וכתוצאה מזה יצא מיץ מהענבים, אף אם ענבים אלו היו מיועדים לאכילה, אסור לשתות בשבת את המשקה היוצא מהם, גזירה שמא יסחט בידים ממש. אבל אם יצא מיץ משאר פירות כגון מהתפוזים, והיו התפוזים מיועדים לאכילה, המשקה היוצא מהם מותר בשתיה. אך אם היו התפוזים מיועדים לסחיטה, המשקה היוצא מהם אסור.

ולכן, החותך תפוזים, ונשאר בצלחת מהמיץ שבהם, מותר לשתותו בשבת, כיון שאין התפוזים הללו מיועדים לסחיטה אלא לאכילה. (ג שנו)

סחיטה לצורך הפרי

עוד כלל בדיני סחיטה: אין איסור סחיטה אלא כשצריך את המיץ שבפרי. אבל אם הסחיטה נעשית לצורך הפרי עצמו ולא לצורך המיץ, אין בכך איסור סחיטה.

חמוצים. מטוגנים.

ולכן, מותר לסחוט מלפפונים כבושים בידו, כדי להוציא את המים הבלועים בהם, כיון שאינו צריך את המים היוצאים מהם אלא את הפרי עצמו. וכן מותר לסחוט לפת או חצילים מטוגנים, כדי להוציא מהם את המים או את השמן. (ג שנו)

ריסוק שלג. ברד. קרח.

אסרו חכמים לרסק שלג או ברד או קרח כדי להמיסם, גזירה שמא יסחט ענבים. ואולם מותר להניחם בתוך משקה ולנענע את הכוס, כדי שיהיו נמסים מהר יותר, כיון שלא אסרו כשאנו מרסק בידיו ממש. ולבני אשכנז אין לתת קרח בכוס ריקה משום איסור נולד, אבל לתוך משקה מותר, כיון שאינו ניכר. (מ"ב שכ לז. ג שנח, שסא)

קוביות קרח

מותר לשבור חתיכת קרח גדולה לכמה חתיכות קטנות, כיון שאין במטרתו להמיסן אלא כדי שיוכל לתת את החתיכות במשקה. וכן מותר לתת מעט מים על מיתקן קוביות קרח, כדי שיפשירו קצת ויוכל להוציא משם את הקוביות. (ג שסב)

רגלי חסידיו ישמור

מותר לאדם לדרוס ברגליו על גבי שלג או ברד אע"פ שהם נמסים, כיון שאינו מתכוין לכך. ואפילו אם חקוקים בנעליו אותיות או צורות של סמל מסחרי, ובהילוכו נחקקים הצורות על השלג, מותר ללכת בנעליים אלו, הואיל ואינו מתכוין לכך. ואע"פ שבהליכה זו, בודאי שיחקקו הצורות על השלג? מכל מקום כבר מבואר בהלכות 'בישול בשבת', שכל כיוצא בזה הוא בגדר 'פסיק רישיה בדרבנן' דלא נחא ליה שמותר. ויש עוד כמה טעמים בזה. (ג שנט)

ומטעם זה מותר גם להטיל מי רגליים על השלג, ואין לחוש להמסת השלג כלל. (שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן אות טז. ג שצח)

ממחטה לחה

יש להקל לנקות תינוק בממחטה לחה, ויקפיד לנקות בנחת. ואם הממחטות מחוברות זו לזו, יפרידן מערב שבת. (אגרות משה אורח חיים סימן ע. הר צבי. ג שסו. ילק"י חינוך עמוד קפג)

סחיטת בגדים

עוד סוג סחיטה יש, והיא סחיטת הבגדים, אך היא תולדה של מלאכת 'מלבן', שתתבאר להלן בעזרת ה'.

מלאכת זורה**מהו זורה**

לאחר שדשים את התבואה, והמוץ [הקליפות והפסולת] מעורב יחד עם גרעיני התבואה, לוקחים את התבואה בכלי ששמו 'רחת' וזורים [מניפים] את הכל לרוח, והמוץ הקל עף ברוח, והגרעינים היותר כבדים נופלים לארץ.

כלל במלאכת זורה: לא שייך איסור זורה אלא בתערובת של אוכל ופסולת המעורבים יחד וזורה אותם לרוח, כדי להפריד את האוכל מהפסולת. אבל כאשר הכל אוכל או הכל פסולת, אינו עובר על מלאכת זורה. (ג שלז)

קליפות גרעינים

אשר על כן, מותר לפצח גרעינים בחצר שיש בה רוח, אף שהרוח מעיפה את הקליפות, כיון שהקליפות כולן הרי הן פסולת. (ג שלח)

שפיכת מים

עוד כלל במלאכת זורה: לא שייך איסור זורה אלא בתערובת של אוכל ופסולת שהם גידולי קרקע וזורה אותם לרוח, אבל כשהתערובת אינה גידולי קרקע, אינו עובר על מלאכת זורה. (ג שלז)

ולכן, מותר לירוק בצנעה [משום כבוד הבריות], על אף שהרוח מפזרת את הרוק. ויש מבני אשכנז שמחמירים בזה. (ג שלח)

מי בושם

מותר להתיז ספריי או כל בושם שהוא, על אף שהנוזל נחלק ומתפזר בחלל האויר או על גוף האדם והשיער. אך יש להזהר שלא להתיז מי בושם על הבגדים, כיון שבזה הוא עובר על איסור 'מוליד' [יוצר] ריח' בבגדים. (ג שלח)

מלאכת בורר

שלושה תנאים

אוכל ופסולת המעורבים יחד, אסור לברור מביניהם. אך מותר יהיה לברור באם יתקיימו כל שלושת התנאים דלהלן, ואלו הם: א. בורר אוכל מתוך פסולת, ולא פסולת מתוך אוכל. ב. בורר ביד, ולא בכלי המיוחד לברירה כמו נפה. ג. בורר כדי לאכול לאלתר [מיד], ולא לאחר זמן. (ג רנו)

נמצא שהבורר פסולת מתוך אוכל, אף אם עושה כן בידו כדי לאכול לאלתר, הרי הוא עובר על מלאכת בורר. וכן הבורר אוכל מתוך פסולת בידו, אך בורר כדי לאכול לאחר זמן, עובר על איסור בורר. וכן הבורר אוכל מתוך פסולת כדי לאכול לאלתר, אך בורר בכלי מיוחד לברירה, עובר על איסור בורר.

איל משולש

רמז רמזו בזה כדי לזכור את שלושת התנאים הנ"ל, ראשי תבות 'איל משולש', אוכל, יד, לאלתר, שהם שלושה תנאים במלאכת בורר.

בורר בכלי

אין נחשב בורר בכלי אלא דוקא בכלי המיועד לברירה כמו נפה. אבל ברירה בכף ומזלג - כיון שאינם מיוחדים לברירה, אין זה נחשב כבורר בכלי. ולכן מותר לקחת אוכל מתוך פסולת בכף או במזלג על דעת לאכול לאלתר, שאין זה אלא כ"יד ארוכה" שבורר בה. (ה"ע ד עה)

מלחיה

מלחיה שיש בה גרגירי אורז שנועדו למנוע היווצרות גושים במלח, מותר להשתמש בה בשבת, ואין בזה איסור בורר. (ג שז)

מקלף

מותר לקלף פירות או ירקות במקלף, ואין זה נחשב ככלי של ברירה. (ג שכב)

מהו שיעור זמן לאלתר [מיד]

שיעור הזמן שנחשב לאלתר כדי שיהיה מותר לברור, הוא כל שבוער כדי לאכול בתוך השעה הקרובה. אבל יותר מזמן זה, אין לברור. (ה"ע ד עה)

לצורך הסעודה

ואמנם הבורר כדי לאכול בסעודה, צריך לברור סמוך ממש לסעודה, אך רשאי לאכול את האוכל שברר אפילו אם נמשכה הסעודה כמה שעות, שכל שהמאכל נאכל בתוך הסעודה, הרי זה נחשב לאלתר. למשל: אשה שיודעת שבעלה חוזר מבית הכנסת בשבת בבוקר בשעה 10:30, וכדי לברור ולהכין את המאכל צריכה רבע שעה, תתחיל לברור ב- 10:15, אע"פ שהמאכל יאכל בעוד שעה באמצע הסעודה. (ה"ע ד עה)

לאחר ברכת המזון

אין לברור קודם ברכת המזון כדי לאכול לאחר ברכת המזון, כיון שברכת המזון נחשבת כהפסק וכדבר חדש. (ה"ע ד עו)

זהירות מונעת איסור

ברר אוכל מתוך פסולת כשבדעתו היה לאכול מיד, ועתה חזר בו ורוצה לאכול לאחר זמן, יש אומרים שעבר על איסור ברור, ולכן יש להזהר שלא לעשות כן. (ג ערב)

שאריות

ברר על דעת לאכול מיד, ואכל מיד, אלא שנשאר שאריות מהמאכל, ורוצה לאוכלו לזמן מאוחר יותר, אין בזה איסור. ובלבד שלא יערים מתחלה לברור יותר מהכמות שצריך. (ג ערב)

טעות לעולם חוזרת

עבר וברר אוכל מתוך פסולת כשבדעתו היה שלא לאכול מיד, טוב שיאכל מיד את מה שברר, כי יש אומרים שבזה הוא מתקן את עונו שברר באיסור. (ג רסט)

הבדל בין מלאכת בישול למלאכת ברור

נשאלת שאלה: מבואר במלאכת מבשל, שאם עבר אדם ובישל בשבת במזיד [בכוונה], נאסר עליו התבשיל באכילה לעולם, ולאחרים מותר במוצאי שבת. וכן אם בישל בשוגג, מותר לו ולאחרים רק במוצאי שבת. מדוע אם כן במלאכת ברור הדין שונה, שאם עבר וברר באיסור, כגון שברר על דעת שלא לאכול מיד או שברר פסולת מתוך אוכל, מותר לו לאכול את האוכל בשבת?

אלא הטעם בזה, כיון שאינה דומה מלאכת בישול למלאכת ברור, שבמלאכת בישול נעשה שינוי בגוף המאכל ולכן חמור הוא יותר, וקנסוהו חכמים שלא ליהנות ממנו בשבת. לא כן במלאכת ברור, שלא נעשה שינוי בגוף המאכל, לא קנסוהו חכמים שלא ליהנות ממנו בשבת. וכל שכן אם חזר ועירב את הפסולת בתוך האוכל, שנמצא שאינו נהנה ממעשה האיסור שברר בשבת. (ג רעד)

שני מיני אוכלים

גם שני מיני אוכלים המעורבים יחד, וברצונו לאכול רק את אחד מהם, המאכל שאינו חפץ בו עתה, נחשב כפסולת, ואסור להוציאו מתוך האוכל. (ג רעו)

סלט ירקות

ולכן סלט ירקות שמעורב בו בצל, ואינו רוצה לאכול את הבצל, אסור לו להוציא את הבצל, אלא יאכל את הירקות וישאיר את הבצל. ומכל מקום רשאי להוציא את הבצל כדי לתת לחברו שאוהב לאכול בצל. (ג רפ רפא)

חתיכות גדולות וקטנות

הגישו לפניו מין מאכל אחד המבושל באופן אחיד, אלא שיש בו חתיכות גדולות וקטנות, אין בזה דין בורר, ורשאי להוציא את החתיכה שאינה נראית לו. (ג רפב)

לדוגמא: מונחים לפניך כמה דגי מושט גדולים וקטנים, וחפץ אתה בדג הגדול, מותר לך להוציא את הדג הקטן, אף על פי שהדג הקטן נחשב כלפיך כפסולת.

שני מינים

ואולם שני מינים שונים שייך בהם איסור בורר, אף על פי שהחתיכות גדולות וכל אחת ניכרת בפני עצמה. (ג רפד)

לדוגמא: מונחים לפניך דגי מושט גדולים, ודגי בוקי גדולים, וחפץ אתה בדג בורי, אסור לך להוציא את המושט, כיון שהוא נחשב כלפיך כפסולת. אלא תקח את דג הבורי, ותשאיר את המושט.

הקדיח תבשילו

ואמנם לא רק בשני מינים נחשב הדבר כבורר, אלא אף במין אחד באופן שהצטמקו ונשרפו כמה חתיכות בבישול, אזי החתיכות השרופות נחשבות כפסולת ושייך בזה דין בורר. (ג רפד)

צלי ומבושל

וכמו כן מין אחד שיש בו חתיכות מבושלות וצליות, גם בו שייך דין בורר. (ג רפד)

לדוגמא: מונחים לפניך חתיכות בשר מבושלות וחתיכות בשר צליות, וחפץ אתה בבשר הצלוי, אסור לך להוציא את הבשר המבושל, כיון שהוא נחשב כלפיך כפסולת. אלא תקח את הבשר הצלוי, ותשאיר את המבושל.

חמוצים ומתוקים

והוא הדין במין אחד של פירות שחלוקים הם בטעמם, כגון תפוחים שחלקם חמוצים וחלקם מתוקים, גם בזה שייך דין בורר. (ג רפד)

מתעסק

היו לפניו תערובת של אוכל ופסולת, ושלח את ידו לקחת מהאוכל, ובטעות לקח מהפסולת, אינו נחשב כעבר על איסור בורר, כיון שלא חשב לקחת את הפסולת כלל. [נהרי הוא בגדר 'מתעסק']. (ג רעד)

ברירה בלח

כלל גדול יש בדין בורר, והוא: כי כל דבר המונח במשקה וניכר בפני עצמו, לא שייך בו דין בורר כלל. כיון שאין כאן שני דברים המעורבים יחד אלא כל אחד ואחד ניכר בפני עצמו.

שקית תה

ולכן מותר להוציא את שקית התה המונחת בתוך הכוס, אע"פ שהשקית היא פסולת, כיון שאינה מעורבת יחד אלא היא ניכרת בפני עצמה. (ג רפו)

יתוש קדמך

וכמו כן אם נפל יתוש לתוך הכוס, מותר להוציא את היתוש ולשתות את היין, ואין כאן איסור בורר. ועל זה יאות להליץ מה שכתב הגאון המהריט"ץ [רבי יום טוב צהלון], "אין ברירה בלח, וגם את הצרעה ישלח". ואולם טוב להוציא את היתוש עם מעט משקה. (ג רפז)

ויש להזהר מאוד בפרט בימות הקיץ החמים שמצויים הרבה יתושים העפים בחלל, ויש להקפיד ולהביט טוב טוב במאכל לפני שאוכלים אותו או במשקה לפני ששותים אותו, כדי שלא להכשל חס ושלום על ששה איסורי לא תעשה שבתורה, שעובר האוכל שקצים ורמשים העפים באויר. וכמבואר בחוברת 'כשרות המטבח'.

מרק בשר

חתיכות בשר הנמצאות בתוך המרק, אף אם אינו חפץ בהם עתה, מותר לו להוציאם כדי לקחת את המרק בלבד. ואמנם אם החתיכות קטנות מאוד ומעורבות ממש במרק, יוציאם עם מעט מרק, ואז נמצא שבורר אוכל [מרק] ופסולת [החתיכות הקטנות] מתוך אוכל [מרק]. (ג שה)

לֶבֶן

מותר לשפוך את מעט המים הצפים בחלקו העליון של כוס הלבן, שכיון שהמים מופרדים מהלבן ואינם מעורבים יחד, אין בזה איסור בורר. (ג שיג)

חמוצים

וכמו כן, קופסה שיש בתוכה מלפפונים כבושים, מותר לשפוך את המים שבתוכה, שכיון שהמלפפונים הם גוש בפני עצמם, אינם נחשבים למעורבים יחד עם המים, ואין בזה איסור בורר. (שביתת השבת, קצות השלחן. ג שיד)

קופסאות טונה

וכן, קופסה שיש בה דגי טונה והשמן צף למעלה, מותר לשפוך את השמן הצף, שהואיל והשמן בפני עצמו והדגים בפני עצמם, אין בזה איסור בורר. אך אמנם אם הדגים מרוסקים ומעורבים ביחד עם השמן, יזהר שלא ישפוך את השמן אלא עם מעט מהדגים, שבוה נמצא שבורר פסולת ואוכל מתוך אוכל. (ג שיד)

קומקום תה

קומקום תה [פינג'ן] שיש בו כעין מסננת למנוע את מעבר עלי התה עם המשקה, מותר לערות ממנו, מאחר שהמשקה צף, וגם אין דרך להקפיד אם יכנסו קצת מהעלים לתוך פיו. (ה"ע ד פט)

מצקת

וכיוצא בזה, מצקת שיש בה חורים והמרק יוצא דרך החורים, מותר להשתמש בה לצורך אכילה לאלתר, מאחר ואינו מקפיד אם ישאר מעט מהמרק במצקת. (ג שו)

בורר לצורך אחרים

מותר לברור אוכל מתוך פסולת לצורך אחרים, אף אם אינו אוכל עמהם. (ג רצו)

בורר לכבוד האורחים

אף לאורחים שרוצה לברור לכבודם, אין לו לברור אלא כפי השערותו שיאכלו, ולא יותר, הגם שכוונתו שתהיה הקערה מלאה לכבוד האורחים. (ה"ע ד עז)

לצורך בעלי חיים

מותר לברור פסולת מתוך אוכל כדי להאכיל לבעלי חיים מיד, כיון שהפסולת שהוא צריך עתה, נחשבת כאוכל, נמצא שבורר אוכל מתוך פסולת. (ג רחצ)

ברירה במחובר

פסולת שמדרך ברייתו הוא מחובר עם האוכל, מותר לברור את הפסולת מתוך האוכל כאשר אוכל הוא לאלתר. (ה"ע ד פז)

עצמות

ולכן, מותר לברור את העצמות מתוך הדגים בשעה שאוכל. אך עצמות שכבר נפרדו מהדגים ומעורבים עם המאכל בצלחת, אסור להוציאם שהרי בורר הוא פסולת מתוך אוכל. (ה"ע ד פז)

נוצות

מותר לתלוש את הנוצות הדקות שנשארו בעוף בשעה שאוכל. ואין בזה גם איסור 'גוזז', כיון שאין דרך לגוזז לאחר הבישול. (ג שב)

עור ושומן

מותר להוציא את העור מהעוף, ואת השומן מתוך הבשר בשעה שאוכל. (ג דש)

הדחת פירות

מותר לשטוף פירות או ירקות מכל אבק ולכלוך שעליהם, על דעת לאוכלם לאלתר, כיון שזו דרך אכילתם לרוחצם ולאוכלם מיד. אולם אין לשרות פירות או ירקות בכלי מים כדי שיצוף הכלוך והעפר. (ה"ע ד פה)

פרי רקוב. עוקץ. גרעין.

האוכל פרי הרקוב בחלקו, מותר לו לחתוך בשעת אכילתו את החלק הפגום כדי לאכול את הנשאר. וכן מותר להוציא את העוקץ שבראש הפרי, בשעת אכילתו. וכן מותר להוציא את הגרעין מהפרי בשעת האכילה. (ג שיז)

ענבים

האוכל אשכול ענבים שבחלקו יש ענבים רקובים, יתלוש את הענבים הטובים ויאכלם, וישאיר את הרקובים באשכול. (ג שכז)

קילוף תפוחים ואגסים

פירות שקליפתם מחוברת לגוף הפרי ממש כמו התפוחים, האגסים, המלפפונים וכדומה, מותר לקלפם אפילו על דעת שיאכלם לאחר זמן. שכיון שהקליפה מחוברת ממש עם הפרי, אין בזה איסור בורר. (ה"ע ד פד)

קילוף שום ובצל

ואמנם פירות שקליפתם אינה מחוברת ממש לגוף הפרי כמו שום, בצל, ביצה, אגוזים, שקדים וכדומה, מותר לקלפם על דעת לאכול לאלתר בלבד. אבל על דעת לאכול לאחר זמן, אסור. (ה"ע ד פד)

עלי חסה

מותר לתלוש את עלי החסה הרקובים החיצוניים המחוברים לקלח, כדי להגיע לעלים הפנימיים הטובים ולאוכלם לאלתר. (ה"ע ד פה)

גרעיני אבטיח ומילון

מותר להוציא את גרעיני האבטיח והמילון, כדי לאכול לאלתר. (ג שכד)

ספרים. בגדים. כלים.

כשם שיש איסור בורר במאכלים, כך יש איסור בורר בספרים, בגדים או כלים המעורבים יחד, ולכן צריך לקחת את החפץ הנצרך לו, ולהשאיר את החפץ שאינו צריך. (ג שכז)

שווה בין כולם

כלל בדין בורר: כאשר התערובת שווה בעיניו, ואינו צריך את אחד המינים יותר מהשני, מותר לברור ביניהם, שהרי אין כאן אוכל ופסולת מעורבים. (ה"ע ד פח)

סכומים

למשל: סכינים, כפות ומזלגות המעורבים יחד, מותר לברורם וליתנם במקומם, אף שאין לו צורך בהם לאלתר אלא לסעודה הבאה, כיון שאין כאן פסולת ואוכל מעורבים יחד, שהרי כולם שווים בעיניו, שאת כולם אינו צריך עתה. (ה"ע ד פח)

גדול שימושה

מותר לשמש בית הכנסת לברור ולמייין את החומשים והסידורים כל אחד ואחד למקומו לאחר התפילה, כיון שכולם שווים בעיניו, שהרי את כולם אינו צריך עתה. (ה"ע ד פח) ומכל מקום משורת דרך ארץ, על כל אחד להשתדל בגמר התפלה להחזיר את הסידור והחומש למקומו, או את הספר שלמד בו, ובזה ימנע גם ביטול תורה, שחברו לא יצטרך לחפש את הספר.

קולב

קולב שתלויים עליו כמה בגדים, מותר להסיר את הבגדים העליונים כדי ליטול את הבגד הפנימי. (ג שכת)

מלאכת טוחן

אב מלאכה

הטוחן בשבת חיטים או שעורים, או הדך פלפל וכל תבלין שהוא במדוכה, עובר מן התורה על מלאכת טוחן.

תולדת טוחן

כשם שבמלאכת טוחן - מפורר את הדבר ומחלקו לחלקים קטנים מאוד, כך כשחותך פירות וירקות דק דק, מחלק הוא את המאכל לחלקים קטנים מאוד, והרי הוא תולדה של מלאכת טוחן, וחייב מן התורה.

חיתוך פירות וירקות לאלתר

ואולם כל האיסור לחתוך בסכין דק דק פירות או ירקות, הוא דוקא כשאין בדעתו לאוכלם לאלתר, אבל אם בדעתו לאוכלם לאלתר, מותר לחותכם דק דק, שחיתוך זה נחשב דרך אכילה, ולא אסרה התורה על האדם לאכול את מאכלו חתיכות קטנות.

וכמו שכתבו כמה מרבתינו הראשונים הרשב"א, הר"ן ועוד. וכתב מרן הבית יוסף שאין מי שחולק בזה. וכן פסקו הרמ"א (סימן שכא סעיף יב) ורבים מהאחרונים, ומהם: הב"ח, המגן אברהם, הגר"א, הגאון רבנו זלמן, המאמר מרדכי, הפרי מגדים, ערוך השלחן, אגלי טל, ועוד. ורבנו יוסף חיים העיד בספרו הבן איש חי (שנה שניה פרשת משפטים סעיף ב) שכן המנהג בעירו בגדאד לחתוך פירות וירקות דק דק, על מנת להכין מהם סלט לאכול לאלתר. (ה"ע ד קטז)

ומכאן למדנו הלכה למעשה: שמותר לחתוך ירקות דק דק לצורך הכנת סלט בשבת, ויאכלו ענוים וישבעו, ובתנאי שחותכם על דעת לאכול לאלתר. אבל מה שנוהגות כמה נשים לחתוך את הירקות דק דק בליל שבת קודם הסעודה, לצורך שלושת הסעודות, ולפני כל סעודה נותנות תבלינים בסלט, בודאי שאינן עושות כהוגן ועוברות על איסור מן התורה של 'תולדת מלאכת טוחן'. ויש להסביר להן את חומרת האיסור בשפה ברורה ונעימה, שיחתכו את הירקות לפני כל סעודה ולא קודם לכן. ואם אין באפשרותם לחתוך את הירקות לפני כל סעודה, יש לייעץ להם שיחתכו את הירקות חתיכות קצת גדולות ולא דק דק, שבאופן כזה אין איסור כלל אפילו שלא לאלתר. או שיחתכו את הירקות דק דק קודם כניסת השבת, ויתנו את התבלינים בשבת, שבזה בודאי אין שום חשש.

עבר וחתך

ומכל מקום אם עבר וחתך את הירקות דק דק שלא על מנת לאכול לאלתר, מותר לאכול סלט זה בשבת.

והטעם בזה, כמו שמבואר בהלכות 'בישול בשבת', שהאיסור ליהנות ממלאכה האסורה בשבת, הוא מדרבנן. ולפיכך העושה מעשה שיש בו מחלוקת הפוסקים אם מותר לעשותו בשבת, אף על פי שלהלכה נפסק שלא לעשותו, בכל זאת לגבי ההנאה ממנו לאחר שנעשה, הרי הוא ספק בדרבנן, וכלל גדול בידינו 'ספק דרבנן לקולא' [להקל]. ובמקרה זה, כיון שנחלקו הראשונים אם בכלל יש איסור טוחן בירקות הנאכלים חיים, לכן גם אם עבר וחתך דק דק, מותר לו לאוכלם. (ה"ע ד קיח)

שיעור זמן 'לאלתר'

שיעור זמן 'לאלתר', כדי שיהיה מותר לחתוך את הירק דק דק, הוא כמבואר לעיל ב'מלאכת בורר', שיש חילוק בין אם חותך לצורך הסעודה, לבין אם חותך שלא לצורך הסעודה, קחנו משם.

ריסוק בננה ותפוח אדמה

מותר לכתחילה לרסק במזלג, בננה, אבוקדו, עגבניה או תפוח אדמה מבושל, וכל כיוצא בזה, בלי שום שינוי כלל, כדי לאכול לאלתר. ולכן מה שרבים מעם ישראל קדושים נוהגים לרסק את התפוח אדמה והביצה בחמין [טשולנט], יכולים לעשות כן אף לכתחילה, כדעת רבותינו הראשונים והשלחן ערוך והרמ"א ורבים מהאחרונים, ויאכלו ענוים וישבעו.

ואע"פ שיש מי שרצה להחמיר בזה, מכל מקום כבר כתב בשו"ת אגרות משה לדחות את דבריו, שהרי חומרה זו היא נגד הרמ"א שכתב במפורש להתיר לחתוך ירקות דק דק כשעושה כן לאלתר, ושכן דעת רבים מהאחרונים. ועוד שאף למחמירים לחתוך ירקות דק דק לאלתר, זהו דוקא כשעושה מהם כעין פירורים דקים שדומה לטחינת קמח שמחלק גוף אחד לגופים רבים, אבל המרסק בננה או אבוקדו במזלג שהכל נעשה כחתיכה אחת רכה מאוד, לכל הדעות יש להתיר בזה. ולכן דעת המחמיר בזה אינה מובנת כלל, והיא דעת יחיד נגד כל הפוסקים ונגד המנהג שנוהגים להקל, וכן העיקר להתיר כשעושה כן על מנת

לאכול לאלתר. עכ"ד. וכתב בהליכות עולם, ובפרט שיש לצרף כאן את דעת הפוסקים שאין איסור טוחן אלא רק בירקות שאינם ראויים להאכל כשהם חיים, וחותר אותם דק דק כדי לבשלם, אבל ירקות שראויים להאכל כשהם חיים, הם מתירים לכתחלה לחותכם דק דק, אפילו שלא על מנת לאוכלם לאלתר. וכך היא דעת רוב הראשונים, ומהם: רבנו יצחק מבעלי התוספות, הרמב"ם, הרמב"ן, הרא"ה, הריטב"א, תוספות רי"ד, התרומה, המאירי, העיטור, הרא"ש, ועוד. והן אמת שלהלכה מרן בשלחן ערוך חשש לדעת המחמירים, ופסק שאסור לחתוך ירק דק דק, ולא חילק בין הנאכלים חיים או לא, מכל מקום בודאי שיש לצרף את דעת רוב הראשונים הללו, כדי להיתר בבגד שנתכלת חיה או בתפוח אדמה שכבר הוא מבושל, וכמו שמרן עצמו בבית יוסף צירף את דעתם להיתר הכנת הסלט דק דק. ולמה לנו לגבב חומרות של מיעוט פוסקים, ולבדות מלבנו מחלוקת על דברי הרשב"א ומרן השלחן ערוך והרמ"א והב"ח והגר"א ושאר אחרונים שהתירו לחתוך דק דק לאלתר, כדי להחמיר נגד המנהג שנהגו עד כה להקל, וכמו שהעידו בגדלם רבותינו האחרונים. ע"כ. (ה"ע ד קיז קב)

פומפיה. קרש חיתוך.

אסור להשתמש בשבת בפומפיה, משום שבפומפיה נראה הדבר כמעשה של חול. אבל מותר לחתוך על קרש חיתוך ללא כל חשש. (ה"ע ד קכ קכב)

מקצץ ביצים

מותר להשתמש בשבת ב'מקצץ ביצים'. [כלי הפורס את הביצה לפרוסות דקות]. (ג שצב)

אין טוחן אחר טוחן

כלל במלאכת טוחן: כל דבר שהיה טוחן בעבר, וחזר והתייבש ונעשה כאחד, מותר לטוחנו שוב, כיון שאין איסור טוחן אחר טוחן. (ג שצ)

פירורי לחם

ולכן, מותר לפזר לחם לפני התרנגולים, כיון שכבר נטחנה התבואה ונעשתה קמח, ועתה חזר וגיבל ואפה אותה ונעשתה לחם. (ג שצ)

טבק

ומטעם זה, טבק הרחה שהתייבש ונעשה גושים, מותר לפזרו בראשי אצבעותיו. (ה"ע ד קכז)

לכלוך על הבגד

בגד שהתלכלך בשבת בבז, מותר לשפשפו מבפנים, והיינו שיקח את שני צדדי הבגד מבפנים ושפשף זה בזה, אבל לא מבחוץ. ומותר לגרדו בציפורן אפילו מבחוץ, ואע"פ שהבז מתפורר, אין בזה איסור, כיון שאין טוחן אחר טוחן. (ה"ע ד קכה)

עוד כלל במלאכת טוחן: 'אין טוחן באוכלים אלא בגידולי קרקע'. דהיינו כל דבר

מאכל שגידולו מן הארץ, שייך בו איסור טוחן, אבל אם אין גידולו מן הארץ, מותר לטוחנו בשבת. (עיין אגלי טל מלאכת טוחן ס"ק כא)

גבינה או בשר

ולכן, מותר לחתוך בסכין בשר מבושל או גבינה קשה דק דק, אף שאין בכוונתו לאכול את הבשר לאלתר, הואיל ואין גידולם מן הארץ. והוא הדין שמותר לרסק במזלג את הבשר או את הגבינה. (ה"ע ד קכב)

מלאכת לש

בצק

הנותן מים וקמח ומגבל [מערב ולש] אותם יחד, הרי זה חייב מן התורה, שעבר על אב מלאכה 'לש'. ומכל מקום עצם נתינת המים לקמח לבד אפילו ללא שיערבם יחד, אסורה מדברי חכמים.

מי רגלים על העפר

מותר להטיל מי רגלים על העפר, ואין לחשוש בזה משום 'מגבל'.

ואע"פ שבארנו שנתנית מים בלבד אסורה מדרבנן? מכל מקום מבואר בהלכות 'בישול בשבת', 'ש'פסיק רישיה בדרבנן דלא ניחא ליה' מותר. וכמבואר לעיל במלאכת 'דש' שמותר להטיל מי רגלים על השלג. (ה"ע ד קכט)

מיונז

מותר להכין מיונז, על ידי תערובת של ביצים, שמן, חרדל, סוכר וקצת מלח - על מנת לאכול לאלתר באותה סעודה, ולא יטרוף בכח אלא יערב בנחת. (ה"ע ד קלא)

טחינה

מעיקר הדין מותר להכין טחינה, על ידי שמערב בטחינה הגולמית מים, מיץ לימון, מלח ואבקת שום - על מנת לאכול לאלתר באותה סעודה. (ג תה)

מלאכת אופה - מבשל

מפאת שרבים המה ההלכות הקשורות למלאכת מבשל, לכן בארנום להלן לאחר ההלכות ט"ל מלאכות.

מלאכת גוזז

שלוש עשרה מלאכות נוספות בבניית המשכן

לאחר שהכינו למשכן את הצבע מהסממנים, עתה הוצרכו להכין אריגים לצורך בגדי הכהונה והיריעות, כמו שנאמר (שמות כו ז) וְעָשִׂיתָ יְרִיעֵת עֲזִים לְאַהֲלֵ עַל הַמִּשְׁכָּן עֲשִׂיתָ עֲשֻׂרָה יְרִיעֵת תַּעֲשֶׂה אֹתָם: ויריעות עיזים, היינו מצמר של עיזים.

ולחכנת אריגים אלו, הוצרכו עוד שלוש עשרה מלאכות שהוזכרו במשנה, והם: הגוזז את הצמר, המלבנו, המנפצו, הצובעו, הטווה, המיסך, העושה שתי בתי נירין, האורג שני חוטין, הפוצע שני חוטין, הקושר, המתיר, התופר שתי תפירות, הקורע על מנת לתפור שתי תפירות. וכבר בארנו לעיל בקצרה באורה של כל מלאכה ומלאכה.

גוזז שערות

הגוזז שתי שערות במספריים, חייב מן התורה שעבר על תולדת 'גוזז'. (ה קה)

לבן מתוך השחור

ואמנם הגוזז אפילו שערה אחת לבנה מתוך שחורה, חייב מן התורה. כיון שאפילו בשערה אחת הוא מקפיד שלא יהיה נראה כאדם זקן. ומלבד איסור שבת, עובר הוא גם על לאו מן התורה של 'לא ילבש גבר שמלת אשה', שממנו למדו חכמים שאסור לאיש לתקן את עצמו בתיקוני נשים. וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (יורה דעה סימן קפב סעיף ו): אסור לאיש ללקט אפילו שער אחד לבן מתוך השחורות, משום לא ילבש גבר שמלת אשה. וכן אסור לאיש לצבוע שערות לבנות מתוך השחורות, אפילו שערה אחת. (ה קה)

מסרק

פסק מרן בשלחן ערוך (סימן שג סעיף כז) אסור לסרוק במסרק בשבת. וכתב המשנה ברורה (ס"ק פו): כתב בספר ישועות יעקב, ראיתי אנשים מקילים לסרוק ראשם בשבת, וכמעט נעשה הדבר כהיתר אצלם, ואוי לעיניי שכן רואות לעבור בשאט נפש לחלל שבת בידיים. ומהראוי לכל חכם בעירו להזהיר על זה, אולי ישמעו ויקחו מוסר. ע"כ.

מברשת רכה

מותר לסדר את השער במברשת רכה [העשויה מכעין שערות]. (ה קט) והוא הדין שמותר במברשת ששיניה רחוקים אחד מן השני, שאין זה ודאי שיתלשו שערות. וכן הורה מרן הרב עובדיה יוסף שליט"א הלכה למעשה.

פלסטר

מותר להסיר את הפלסטר הדבוק במקום שער, הגם שאולי יתלשו שערות. (ה קט)

נוצות

מותר לתלוש את הנוצות מעור העוף, שכיון שהתבשל העוף והתרככו הנוצות במקום חיבורם, הרי הם כתלושים, ואין עליהם איסור תולש כלל. (ה"ע ד רלה)

עור האדם. צפרניים.

אסור לתלוש צפרניים או עור. ואותם הרגילים בימי החול לכסוס את צפרניהם או

את העור בראשי אצבעותיהם או בשפתיים, יש להם לשים לב ולהזהר, שלא יכשלו חס ושלום בחילול שבת בתלישת הצפרניים והעור. (ה"ע ד רלו)

ומסופר על אחר מגדולי ישראל שראה באחד מימי השבוע, איזה יהודי שכוסס את עורו והוכיח אותו באמירתו, שבת! שבת! הלה לא הבין את כוונת הרב, אך הסביר לו הרב במתק שפתיו, הן אמת שהיום חול הוא ואין איסור לכוסס את העור, אך מחמת הרגלך תבוא לטעות ולכסוס את העור גם בשבת, ותכשל בחילול שבת ח"ו.

מלאכת מְלִיץ

ליבון הצמר

המכבס צמר בשבת במים, חייב מן התורה, שעבר על אב מלאכה הנקרא 'מְלִיץ', דהיינו שהלבין וניקה את הצמר על ידי המים. (ב עב)

כיבוס בגד

המכבס בגד בשבת במים או המנקה את הבגד על ידי שפשוף או באבקת טֵלֶק וכדומה, חייב מן התורה שעבר על תולדת 'מְלִיץ'. ומכל מקום מותר לנקות את הבגד בסמרטוט יבש או בהעברה ביד, אך בלי לשפשוף. (ב עב)

אין לתת מים על הבגד לנקותו אפילו שאינו משפשפו כלל. כיון שכלל בדינו 'שרייתו', זהו כבוסו, דהיינו עצם שריית הבגד במים נחשב ככיבוס. (שלחן ערוך סימן שב סעיף ט)

סחיטת בגד

הסוחט בגד הרטוב במים, עובר על תולדת 'מלכין', כיון שהסחיטה היא חלק מצרכי הכיבוס. (ב סג)

מים רבים

בגד שנפל למים רבים, הרי הוא מוקצה ואסור לטלטלו, מחשש שמא יסחט אותו. ואולם מותר לשני בני אדם או יותר לאחוז את הבגד בעדינות, כיון שאחד מזכיר לשני שלא יכשל באיסור סחיטה. (ב סד)

שאר משקים

בגד שנרטב משאר משקים, אפילו נרטב הרבה, מותר לטלטלו, מאחר שאין חשש שמא יסחט אותו, כיון שאין דרך לסחוט בגד משאר משקים, מאחר שאינו מתלבן בסחיטה זו, כי עדיין נשאר בו ממראית הכלוך. (ב עד)

גשמי ברכה

המהלך בגשם והתרטב מעילו מאוד, מותר לו להמשיך ללכת אתו, ולא חוששים

שמה יסחט את המעיל, מאחר שאין דרך לסוחטו. ואולם לאחר שפשט את המעיל לא ילבשהו שוב, אם יש לו מעיל אחר. (ב סד)

חבל כביסה

בגדים שהתרטבו במים מכל סיבה שהיא, אין לשוטחם בשבת על חבל כביסה כדי לייבשם, מפני 'מראית העין', דהיינו שיראו אותם אנשים ויחשדו בו שכיבסם בשבת. ואין לשוטחם אפילו בצנעה, כגון בחדר האמבטיה שהאנשים בחוץ לא רואים אותו, מפני שכל דבר שאסרו חכמים משום 'מראית העין', אפילו אם יעשה זאת בחדרי חדרים, אסור. ובכל אופן אם שטחן קודם השבת אפילו על החבל בחוץ, יכול להשאירם כך ואינו צריך להוציאם. (ב סד סה)

בגדים שהתייבשו בשבת

בגדים שתלו אותם ביום שישי כדי שיתייבשו, אפילו אם בזמן כניסת השבת היו הבגדים עדיין רטובים, ורק במשך השבת התייבשו לגמרי, רשאי להוציאם ולהשתמש בהם בשבת. וכמבואר בהלכות 'מוקצה'. (ב סט)

סמוך להסקה

בגד שנרטב במים, אסור להניחו בשבת סמוך להסקה כדי לייבשו, אם המים יכולים להגיע לחום שהיד סולדת בו (פירוש, חמים מאוד שהיה נמנע לשתותם מחמת חמימותם), כיון שיש בזה איסור של 'מבשל' וגם איסור של 'מלבן'. אבל אם מניח את הבגד רחוק מעט מההסקה, באופן שאין המים יכולים להגיע לחום שהיד סולדת בו, מותר, שכל שהמים אינם מגיעים לחום שהיד סולדת, אין בזה איסור 'מבשל'. וכל שאין בו איסור 'מבשל', אין בו גם איסור 'מלבן', כיון שאז אינו מתלבן היטב. (ג קלו. מגן אברהם סימן שא ס"ק נו ובמחצית השקל שם)

על גב הכסא

בגד שנרטב במים או מגבת, מותר להניחם על גב הכסא כדי שיתייבשו, אך לא יניחם על גבי כמה כסאות הסמוכים זה לזה, כיון שנראה שמתכוין לייבשו. (ב סז)

השיבות הקדושות

במקומות ציבוריים כמו בשיבות הקדושות שמנגבים בחורי חמד רבים כן ירבו, אם ניכר שהמגבות מלוכלכות, מותר לשוטחן בשבת על גבי כמה כסאות, ואפילו לתלותן על חבל הכביסה, מותר, שכיון שניכר בהן הלכלוך, אין חשש של 'מראית העין' שיאמרו אנשים שכיבסן בשבת. (כמבואר בספר בן איש חי שנה שניה פרשת ויחי אות ג). (ב עא)

ומכל מקום יש לשים לב, שלא לנגב במגבות שנגבו בהם רבים מדאי, מחשש שמא יכשלו באיסור סחיטה. ומאידך, יש להעיר לתשומת ליבם של האחראים, להחליף את המגבות בתכיפות יתר, ובפרט בשבת שלא יכשלו באיסור.

מוריד הטל

טל או טיפות מים מועטות שנפלו על בגד 'חדש' 'שחור' שמקפיד עליו שלא ללבושו בלי הניעור, אסור לנערו בשבת, כיון שנחשב הדבר כמו כיבוס. אבל אם לא מקפיד ללבושו כך, או שמקפיד אך אינו חדש או שאינו שחור, מותר לנער את הטל מעליו.

נמצאנו למדים שרק בהצטרף שלושת התנאים, אז יהיה אסור לנער את הבגד, ואלו הם: א. חדש. [שלא השתמש בבגד הרבה, באופן שניכר בו חידוש] ב. שחור. [ולא צבעים אחרים אפילו פֶּהִים כמו אדום] ג. מקפיד שלא ללבושו בלי הניעור. (ב עד)

והטעם שהצריכו חז"ל את שלושת התנאים הנ"ל, כיון שדוקא בבגד 'חדש' ו'שחור' ניכר בו ביותר היפוי על ידי הניעור. ולכן כשמקפיד ללבושו דוקא כשהוא מנוער מהטל, אז יש לתת חשיבות לניעור כאילו כיבס וניקה את הבגד, אבל כשלא מקפיד ללבושו מנוער, אף אם ינער אין לו ערך וחשיבות לניעור, ולכן רשאי לנערו, שאינו נחשב שכיבס וְיָפָה את הבגד. (משנה ברורה סימן שב ס"ק ב)

מוריד הגשם

גשמים שירדו על בגד 'חדש', בין שהוא שחור ובין שהוא משאר צבעים, אסור לנערו בשבת, שמסתמא אדם מקפיד עליו שלא יהיו עליו מים רבים. אבל אם הבגד ישן אפילו שחור, מותר לנערו בנחת, כיון שאינו מקפיד עליו. (ב עו)

שלג

שלג שנפל על הבגד ועדיין אינו נמס בבגד, רשאי לנערו בנחת. אבל אם השלג נמס בבגד, והבגד שחור וחדש, אין לנערו. (ב עה)

מעיל ניילון

מעיל גשם שאינו עשוי מבד אלא מניילון, מותר לנערו בכח מהמים שעליו, כיון שאין המים נספגים בו, ואין כאן חשש סחיטה כלל. (ה"ע ג רכג)

אבק ועפר

בגד שהתלכלך מעפר או אבק, מותר לנערו בשבת, אף אם הוא 'חדש' 'שחור' ומקפיד שלא ללבושו בלי ניקוי. ומותר לנקותו גם במברשת בגדים. ובני אשכנז מחמירים בזה, כמו שכתב הרמ"א טוב לחוש ולהחמיר בזה. ולכן כל אדם יזהר שלא יתלכלכו בגדיו כלל. (שלחן ערוך ורמ"א סימן שב סעיף א, באור הלכה. ה"ע ג רכד)

שפשוף הבגד

ודע שכל ההיתר באבק ועפר, הוא רק לנער את הבגד, אבל לשפשף את הבגד - אסור לשפשפו מבחוץ, שנראה כמלבן, אלא ישפשפו מבפנים, והיינו שיקח את שני צידי הבגד מבפנים ושפשף זה בזה. או שיגרדו בצפורן מבחוץ, שבזה אינו נראה כמלבן, וגם נשאר קצת עדיין רושם מהלכלוך. (ה"ע ג רכו)

נדבק תבשיל בבגד

אם נדבק מעט מהתבשיל בבגד 'שחור' 'חדש' 'ומקפיד עליו', אסור להסירו, אך מותר לגרדו בצפורן באופן שנשאר רושם מהלכלוך. (באור הלכה שב ד"ה עליה)

עור

מותר ליתן מים על בגד עור או על נעלי עור כדי לנקותם, ובלבד שלא ישפשף כלל. והטעם, כיון ש'שרייטו', זהו כבוסו' אומרים רק בבד אבל לא בעור. (שלחן ערוך סימן שב ס"ט)

מותר לנקות ביד או במטלית יבשה את האבק המצטבר על הנעליים. (שו"ע שב ט. ב עח)

בקבוק תינוק

מותר לנקות פיטמת בקבוק של תינוק במים, אך לא ישפשף את הצדדים. (ב פז)

מפת ניילון

וכן, מפת שלחן מניילון שהתלכלכה, מותר לשוטפה או לשרותה במים, אך לא ישפשף חלקיה זה בזה. (ב פז)

שלחן

אם נשפך משקה על השלחן, רשאי להניח בעדינות מטלית על המשקה, כדי לספוג את המים, ויזהר שלא יסחט את המטלית. (ב פז)

מגב

שלחן שהתלכלך, מותר לשפוך עליו מעט מים לנקותו, ולאסוף את המים במגב. אבל על הרצפה אין לעשות כן אלא במקום צורך גדול, כגון שהיתה שמחה משפחתית והתלכלכה הרצפה מאוד, שאז מותר לשפוך מעט מים מתוך הכוס על הרצפה, ולגרוף את המים במגב [מקל גומי]. (משנה ברורה שב ס"ק מא. ב פח)

ניקוי משקפיים

מותר לנקות את המשקפיים על ידי שירטיב את העדשה במים וינגבה בבד יבש. (ב פח)

סחיטה בשיער

הטובל במקוה או הרוחץ במים [לבני ספרד שמותר להתרחץ במים קרים], יזהר לנגב בנחת, כדי שלא יסחט את שערותיו. (ב פט)

קיפול טלית

מותר לקפל את הטלית שלא כסדר קיפולה הראשון. והנהוגים לקפלה כסדר קיפולה הראשון, יש להם על מה שיסמוכו. (ה"ע ג רכז)

מלאכת צובע

סוג הצבע

אסור מן התורה לצבוע בשבת בצבע המתקיים. וחכמים אסרו לצבוע אף בצבע שאינו מתקיים. (ג שסו)

נעליים

מותר לנקות ביד או במטלית יבשה את האבק המצטבר על הנעליים, אבל בודאי שאסור לצבוע את הנעליים במשחת נעליים או בצבע נוזלי. (ב עח)

איפור

אסור לאשה להתאפר בשבת באיפורים כגון: אודם, פודרה, סומק, מיק-אפ, עפרון, לק - בין צבעוני בין שקוף, שהרי גם השקוף מבריק את הציפורניים ויש בו איסור צובע. וכן כל כיוצא בזה. ואיסור זה הוא אף אם הצבע היה קיים על הפנים, ורוצה רק לחזק אותו יותר. ויש להודיע על זאת ברבים, כי לצערנו הרב, נשים רבות נכשלות בזה. (ג שסח, שסט)

פודרה

אבקת פודרה שאינה מעורבת במשחה וקרה כלל, מותר להשתמש בה. (ג שסח)

אכילת תותים ורימונים

מותר לאשה לאכול תותים ורימונים בשבת, אף שבאכילתה היא צובעת את השפתיים. (ג קא)

צמר גפן לדם

הנוטף דם מחוטמו בשבת, יש להקל לתת צמר גפן כדי לעצור את הדם, ואין בזה איסור צובע. אלא שמבחינה בריאותית, עדיף יותר לשטוף את האף במים קרים וללחוץ על העצם, ולהשתמש בנייר טישו ולא בצמר גפן שעלול לגרום סיבוכים רפואיים אם סיבי הצמר גפן יקרשו עם הדם. (ד קפא)

צביעה באוכלים ומשקים

כלל גדול במלאכת צובע: 'אין צביעה באוכלים, ואין צביעה במשקים'.

ולכן, מותר לתת כורכום בתבשיל ואין בזה משום צובע. וכן מותר להכין 'פטל', אע"פ שנצבעים המים. וכן מותר לתת ערק במים, אע"פ שהמים נהפכים ללבן.

יין אדום

כיון שלכתחלה יש לקדש על יין אדום, לכך אם יש לו יין לבן, מותר למזוג ביין אדום כדי להאדימו, וכמו שבארנו בהלכות קידוש. (ג שעה)

סבון לאסלה

מותר להניח סבון באסלה שיש בו חומר מחטא, ובהורדת המים הם נצבעים בצבע שהוא, ואין לחוש בזה לאיסור צובע. (ג שעה)

משקפיים

משקפיים שצבע הזוגיות שלהם משתנה ובהתקרבו לאור נעשות כהות, ובחושך נעשות כזוכית רגילה, מותר להרכיב אותם, ואין בהם איסור צובע. (ג שעז)

מלאכות קושר ומתיר

קשר האסור מן התורה

הקושר בשבת, בהצטרף שני התנאים דלהלן, הרי הוא עובר על מלאכת 'קושר' מן התורה, ואלו הם: א. קשר של קיימא [קשר שאינו עשוי להיפתח תוך שבעה ימים]. ב. מעשה אומן [קשר מיוחד שרק בעלי המקצוע יודעים אותו כמו קשר הספנים]. (ב תקנב תקנה)

קשר האסור מדרבנן

כאשר ישנו רק תנאי אחד מתוך שני התנאים דלעיל, נאסרה הקשירה מדברי חכמים, ולכן אסור לקשור קשר של קיימא אף שאינו מעשה אומן, או שהקשר מעשה אומן, אך אינו של קיימא. (ב תקנב תקנב)

קשר המותר

כאשר חסרים שני התנאים, מותר לכתחילה לקשור בשבת. ולכן קשר שאינו של קיימא וגם אינו מעשה אומן, מותר לקשרו. (ב תקנב)

שני קשרים

שני קשרים זה על גבי זה, אין זה נחשב קשר של אומן. ולכן מותר מן הדין לקשור שני קשרים, אם עומד להפתח בשבוע הקרוב. וכן מותר לפתוח חפץ שהיה קשור בשני קשרים.

וכמו כן, אם נקשרה הנעל שני קשרים, מותר להתירם. ואם נקשר חזק מאוד באופן שאינו יכול להתירם, מותר אף לחותכם. (ב תקנט, תקסג)

בני אשכנז

ואולם הרמ"א (סימן שיז סעיף א) כתב שבני אשכנז נהגו להחמיר שלא לקשור ולא להתיר שני קשרים זה על גבי זה, אפילו כשאינו קשר של קיימא, אלא אם כן במקום צער, שאז יש להקל, כגון שהנעל אינה יוצאת מן הרגל, והוא מצטער להישאר כך עד צאת השבת.

וזאת התורה

וכמו כן, ספר תורה של בני אשכנז, שרגילים הם לקושרו, אם נמצא שהוא קשור בשתי קשירות, מותר לפותחו. (ב תקסא)

שורך נעליים

מותר להשחיל שורך חדש בנעליים, כאשר השרוך נכנס לנקב בקלות ללא טורח, כגון שסביב הנקב יש ברזל או שהנקב רחב. ובמוצאי שבת יוציא את השרוך, וישחילו שוב. (ה"ע ד רכט)

עניבה

מותר לקשור עניבה בשבת.

מלאכת תופר**תפירה האסורה מן התורה**

התופר שתי תפירות בשבת, דהיינו שלקח מחט עם החוט בתוכו, והכניס בתוך הברד, והוציאו, וחזר והכניסו, הרי הוא חייב מן התורה שעבר על מלאכת 'תופר'. ובתנאי שקשר קשר בשני ראשי החוט, כדי שתתקיים התפירה ולא ישמט החוט. (ה קלז)

תפירה האסורה מדברי חכמים

אם תפר שתי תפירות, אך לא קשר בראשי החוט, תפירה זו אסורה מדרבנן. (ה קלז)

שלוש תפירות

התופר שלוש תפירות, הרי הוא חייב מן התורה, אף אם לא קשר את ראשי החוט, כיון שהתפירה מתקיימת בכך. (ה קלז)

סיכת בטחון

בגד שנקרע, רשאי לחברו בסיכת בטחון אפילו בשלוש תחיבות, כיון שאין זה דומה למלאכת תופר כלל, שהרי אין כאן חוט. (ה"ע ד רכט)

מתיחת החוט

חוט שהתרופף ויצא מעט מהבגד, אסור למותחו כדי להדק את התפר. וטוב להזהר גם שלא למתוח את החוט המחבר את הכפתור לבגד כשהתרופף. (ה קלח)

ואתם הדבקים

המדביק ניירות, הרי הוא עובר על תולדה של מלאכת 'תופר', שכשם שבמלאכת תופר הוא לוקח שני דברים ומחברם יחד, כך המדביק לוקח שני דברים ומחברם יחד. (שו"ע סימן שמ סעיף יד)

הדבקות טיטולים

מותר להשתמש בטיטולים, הואיל ואין ההדבקה עשויה לקיום כלל. ואולם שכשזורקו לאשפה, יזהר שלא ידביק את הטיטול, כיון שההדבקה נעשית לקיום.
(ה"ע ד רל. ילקו"י חינוך עמוד רכג)

מדבקות סימניות

מותר להשתמש במדבקות סימניות קטנות שמדביקים בראש הדף בספר, כדי לידע היכן הגיע, וכשמסיים לקרוא בו שנית, מדביק אותו בדף האחר, שאין זה לקיום.

מגנט

מותר להשתמש במגנט בשבת, הואיל ואין זה ענין של הדבקה כלל אלא כוח משיכה בלבד. ולכן מגנטים שכתובים עליהם מאמרים של דברי תורה, ודבוקים על המקרר, ונפלו בשבת רשאי להחזירם.

מלאכת קורע

אב מלאכה

הקורע מהבגד כדי לתקנו, הרי הוא עובר על מלאכת 'קורע', אבל הקורע שלא על מנת לתקן, אינו אסור מן התורה אלא מדברי חכמים כיון שהוא מקלקל.

תולדת קורע

המפריד דפים דבוקים זה לזה על מנת לתקן, הריהו עובר על תולדת קורע, וחייב.

כבוד הבריות

יש להקפיד להכין מערב שבת נייר טואלט חתוך. ומכל מקום אם נקלע למקום שאין שם נייר חתוך, התירו חכמים לחתוך בשבת מפני כבוד הבריות, וכדי שיוכל להתפלל בטהרה ובנקיות. אלא שיקפיד לחתוך את הנייר שלא במקום הנקבים, ויחתוך בשינוי [במרפק או ברגל]. (ה קמו)

הפרדת דפים

הלומד בספר ומצא שכמה דפים נדבקו יחד, מותר להפריד את הדפים, כיון שדיבוקם לא נעשה על מנת להתקיים כלל. אולם אם הדפים מחוברים מחמת שלא נחתכו בדפוס, אסור להפרידם. (ה קמב)

נייר טואלט שחתכוהו במספריים להשתמש בו בשבת, ונמצאו דפים מחוברים, יש להקל לפותחם, כיון שאינם מחוברים ממש אלא נראים כמחוברים מחמת לחץ החיתוך. וכן טיטולים שנמצאו דבוקים אחד לשני, מותר להפרידם בשבת.

צמר גפן

במקום צורך גדול או צורך מצוה, יש להקל לחתוך צמר גפן בשבת. (ה קמז)

שקיות מזון

שקיות חלב וחבילות מזון סגורות, מותר לקרוע את הנייר או את השקית, כדי להוציא את המזון מתוכו. (ב תקכ)

מלאכת צד**עוד שבע מלאכות בבניית המשכן**

מכיון שציוותה התורה לכסות את המשכן בעורות אלים, לכך היו צריכים לצוד, לשחוט ולעשות את כל ההכנות הדרושות, כדי שיהיה אפשר למלאות את ציווי התורה בכיסוי המשכן. ולצורך זה היו שמונה מלאכות, והם: צידה, שחיטה, הפשטת העור, עיבוד העור, שרטוט, ממחק, מחתך. וכבר התבארו לעיל בקצרה כל מלאכה ומלאכה.

האיסור מן התורה

הצד בשבת בעלי חיים שיש דרך לצודם כגון הצבי, הרי הוא עובר מן התורה על מלאכת 'צד'. אבל הצד בעלי חיים שאין דרך לצודם כגון הזבובים והיתושים, הרי הוא עובר איסור מדברי חכמים. (שו"ע שטז ג)

קופסה עם זבובים

קופסה שיש בה זבובים, מותר לסוגרה לבל יפריעו לו, [ואע"פ שבודאי ניצודים, מכל מקום יתבאר להלן ש'פסיק רישיה דלא נחא ליה בדרבנן, מותר]. וגם הב"י כתב שבתיבה לא נחשב צד עד שיתפסם. ובני אשכנז מחמירים בזה. ומ"מ אם יש בקופסה דבורים, אין לסוגרה. (ה"ע ד ט)

מלאכת שוחט**הריגת יתושים וכינים**

אסור להרוג זבובים ויתושים, אבל מותר להרוג כינים, כיון שמתהווים הם מהזיעה. ואע"פ שחכמי המחקר אומרים שהכינים פרים ורבים מזכר ונקבה, אנו אין לנו אלא דברי חז"ל שאמרו שמותר להרוג כינים, מטעם שאינם פרים ורבים. (ה"ע ד יט)

ריסוס נגד יתושים

מותר לרסס ריסוס נגד יתושים, ובלבד שלא ירסס על היתושים ממש אלא באויר. וכמו כן ישאיר גם חלון פתוח שיוכלו לצאת היתושים החוצה. (ה"ע ד טו)

הוצאת קוץ

מותר להוציא קוץ שנתחב בבשר אפילו אם יצא דם. (ה"ע ד כו)

מלאכת ממחק

ממרח - תולדת ממחק

לפי מה שהתבאר לעיל, מלאכת 'ממחק' היינו שמגרד את השיער מהעור ומחליקו עד שנעשה ראוי לקלף או לנעליים וכדומה, אם כן בדומה לזה היא התולדה הנקראת 'ממרח'. ופירושה, כי בזמנם כאשר היו רוצים למשל לסתום את מכסה החבית, היו מטפטפים שעוה מסביב למכסה, ומחליקים אותה שם, ועל ידי כך החבית היתה נסגרת היטב. וכמו כן היו משתמשים בשעוה לסגירת מעטפות וכיוצא בזה.

איסור ממרח הוא כאשר מורחים את המשחה ויש צורך שתשאר כך מרוחה, כמו בסתימת החבית שהשעוה נשארת על פי החבית, אבל כאשר המשחה נבלעת בגוף ואינה נשארת כך, אין בזה איסור ממרח.

כן דעת המגן אברהם (סימן שט"ז ס"ק כד) שדין ממרח לא שייך אלא כשכוונתו שיתמרח הדבר על גבי חביו אבל הכא רוצה שיבלע בקרקע. וכן הסכימו להלכה הגאון רבי יחיאל מיכל עפשטיין בספרו ערוך השלחן, והגאון רבי ישראל ליפשיץ מחבר תפארת ישראל על המשניות בהקדמתו כלכלת שבת, והתוספת שבת, והמשנה ברורה. גם המהרש"ם בספרו דעת תורה (שכח כו) היקל למרוח משחה במקום חולי, בהסתמכו על דברי המגן אברהם שאין בזה ממרח כיון שהמשחה נבלעת בגוף. וכן הסכים הגאון רבי שלמה זלמן אויירבך, והגאון רבי יצחק וויס בספרו מנחת יצחק (חלק ז סימן כ), ועוד. ועיין בשמירת שבת כהלכתה (פרק לג הערה נח). ומה שרצה לחלק שם בדברי המגן אברהם, עיין במנחת יצחק הנ"ל שדחה פירוש זה מכל וכל, וחזק את היתר המגן אברהם. וכמו שכתב בשו"ת יביע אומר (חלק ד סימן כז) על היתר זה, "ויתר היא שלא תמוט". וכן דעת הגאון החסיד רבי יחיא צאלח זצ"ל (ראב"ד בתימן לפני כמאתיים שנה) בספרו שו"ת פעולת צדיק (חלק ב סימן קנט), שהתיר לסוך את הגוף בחמאה קרושה, ושאל לחשוש בזה משום ממרח. וכן פסק בספר עיני יצחק רצאבי (שבת ב עמוד רלה) להתיר למרוח קרם כגון ולוטה.

משחה

אשר על כן, במקום צורך מותר למרוח משחה לתינוק בין רגליו, כיון שהמטרה היא להבליע את המשחה בגוף התינוק, ולא להשאירה על גבי העור. וגם אין כאן חשש של איסור רפואה, כיון שתינוק דינו כחולה שאין בו סכנה. (ד עו)

והוא הדין שיש להתיר לאדם חולה שנפל למשכב, שעל פי הוראת הרופא הוא צריך למרוח משחה לרפואה על גופו, ובלבד שימרח מעט באופן שיבלע בגופו. אך אם אינו חולה אין להתיר, שהרי יש בזה איסור רפואה בשבת, כמבואר בהלכות חולה שאין בו סכנה. (ד עז)

קרם ידיים ושפתון

אדם שיש לו יובש בידיים או בשפתיים, ורוצה למרוח מעט וזולין או קרם ידיים או שפתון כדי לרכך את מקום הכאב, יש מתירים כיון שדברים אלו אינם בגדר תרופות שאסרו חכמים להתרפאות בהם בשבת. ובפרט אם התחיל להשתמש בהם קודם השבת, שיותר יש להקל לו למרוח בשבת. ובלבד שימרח מעט באופן שנבלעת כל המשחה בגוף.

אדם שידייו חלקות ואין לו יובש כלל, אלא שרוצה לעדן ולהחליק את ידיו יותר, מותר לו למרוח קרם או משחה, ואין כאן איסור ממרח, כיון שאין לו ענין בקיום המשחה על ידייו אלא שתבלע בגופו וכנ"ל. (ב קב)

מריחה במאכלים

מותר למרוח מאכל בשבת, כיון שאין איסור ממרח במאכלים כלל. (ג תד)

מלאכת כותב

שתי אותיות

הכותב שתי אותיות בשבת, חייב משום אב מלאכה 'כותב'. (ה קיח)

כתיבה במשקים

מדברי חכמים אסור לכתוב גם כתיבה שאינה מתקיימת, ולכן יש להזהר שלא לטבול את האצבע במשקה ולכתוב על השלחן. ומכל מקום במים מותר, כיון שאין הכתיבה ניכרת כלל. (שער הציון סימן שמ ס"ק כח. ה קכו)

כתיבה באדים

חלון זכוכית שעלו בו אדים מהקור, על אף שאדים אלו הם מים, יש להזהר שלא לכתוב עליו, כיון שבאדים ניכר הכתב יותר. (שער הציון סימן שמ ס"ק כח. ה קכו)

אחת אל אחת

נייר שנקרע באמצע הכתב, מותר לקרב את החתיכות אחת אל אחת כדי שיוכל לקרוא. (ה קכז)

ארון הקודש

וכמו כן, דלתות של ארון הקודש שכתובים עליו פסוקים, וכאשר פותחים את דלתות הארון, נפרדים האותיות, וכשסוגרים את הארון, מתחברים האותיות, מותר לפותחו ולסוגרו בשבת, אף שנפרדים חלקי האותיות. (ה קכח)

ספר

ספר שכאשר הוא סגור, נראים אלו שהם אותיות בצדו, וכאשר פותחים את הספר נפרדים הדפים ואין האותיות ניכרות, מותר לפתוח ספר זה בשבת, ואין בזה לא מלאכת 'כותב' ולא מלאכת 'מוחק'. אלא שעדיף יותר שלא לכתוב אותיות ולא לצייר שום ציור על הספר. (ה קל)

חריטה בצפורן

הלומד בספר ורוצה לסמן איזה חידוש שראה שם או תזכורת כל שהיא, כדי לעיין במוצאי שבת, מותר לו לחרוט בציפורן לסימן. (סימן שמ סעיף ה. ה"ע ד רעח)

הגהת ספר

הרוצה להגיה ספר קודם שיצא לדפוס, אם כוונתו ללמוד בספר, ואגב לימודו אם ימצא איזה טעות, יסמן בציפורן לתקן, רשאי ללמוד בדפי הגהה אלו, ולא חוששים שמא ישכח ויכתוב. (ה"ע ג קצב)

נעליים

נעליים שחקקים בסוליותם אותיות או צורות מסוימות, ובהילוכו נחקקים האותיות והצורות על העפר או על החול, מותר ללכת בנעליים אלו, הואיל והכתב אינו מתקיים. וגם הוא כותב בשינוי, שהרי אין דרך לכתוב אלא ביד. ואע"פ שבהליכה זו, בודאי שיחקקו הצורות על השלג? מכל מקום מבואר בהלכות ביטול בשבת, שפסיק רישיה בדרבנן דלא ניהא ליה מותר. (ה קלב)

מלאכת מוחק

עוגה עם אותיות

עוגה שכתובים עליה אותיות, בין אם האותיות בגוף העוגה בולטות או שוקעות, ובין אם האותיות נכתבו על העוגה בקרם או שוקולד וכדומה, מותר לשבור את העוגה כדי לאוכלה, ואין לחשוש בזה לאיסור מוחק. (ה"ע ד רעא)

אם האותיות נכתבו על העוגה בקרם ושוקולד וכדומה, נהגו בני אשכנז להחמיר שלא לשבור את האותיות בידיים, אך לשבור בפה תוך כדי אכילה מותר. (משנ"ב סימן שמ ס"ק טו)

ניקיון הידיים

מותר לנקות את הידיים בנייר שכתובים עליו אותיות, ואין לחוש בזה למחיקת האותיות. (ה"ע ד רעב)

מחיקת צבע מהידיים

ידיים שהתלכלכו בערב שבת בדיו, אסור לנקותם בשבת, 'משום מוחק'. ומכל מקום מותר ליטול את הידיים לסעודה, באופן שיטול רביעית מים בבת אחת, ויזהר שלא ינגבם. (ה"ע ד רעג)

והטעם בזה, כיון שאינו מתכוין למחוק את הצבע אלא ליטול את ידיו, ואינו בודאי שימחקו המים את הצבע. וכן פסקו המהר"ם בן חביב, חיי אדם ועוד.

שקיות מאכל

מותר לקרוע שקיות מאכל, על אף שנקרעות האותיות בפתירתן. (ה קיז)

מלאכת בונה

בנין קבע

הבונה בנין או אוהל קבוע, הרי הוא חייב מן התורה שעבר על אב מלאכה 'בונה'.

אוהל עראי

אסרו חכמים לעשות אפילו אוהל עראי. ואולם לא אסרו אלא כשעושה גג לאוהל, אבל אם אינו עושה גג אלא מחיצה בלבד, מותר לעשותה בשבת. ולכן מותר לפרוס וילון לצניעות בין גברים לנשים. ואולם מחיצה שנעשית להתיר איזשהו דבר, כגון לצורך דופן להכשיר סוכה, אין לעשותה בשבת. (שו"ע שטו א)

תוספת על אוהל עראי

לא אסרו חכמים להוסיף על אוהל עראי, ולכן גגון שהיה פתוח טפח [8 ס"מ], מותר להמשיך לפותחו עוד, כיון שהוא רק מוסיף על האוהל. (שו"ע שטו ב)

עגלת תינוק

גגון המחובר לעגלה, הנכון שיפתח את הגגון מערב שבת כשיעור טפח, ואז יוכל להמשיך לפותחו בשבת. וכאשר סוגר את הגגון, לא יסגרנו לגמרי אלא ישאירנו פתוח טפח. ומכל מקום המיקל בזה, יש לו על מה שיסמוך. (ה"ע ד א)

מטריה

אסור להשתמש במטריה בשבת, ואפילו היתה פתוחה מלפני השבת. ויש להודיע על כך ברבים, כדי להסיר מכשול מהטועים בזה. (ה"ע ד ג)

שמחת תורה

מותר לפרוס טלית בשמחת תורה על ראשי הילדים בבית הכנסת בעלייתם לתורה, ואין זה נחשב לעשיית אוהל עראי, כיון שאוחזים את הטלית בידם, וגם לא נעשית הטלית לצל אלא לכבוד בלבד. (ה"ע ד ה)

מטה מתקפלת. שלחן. עריסה.

מותר לפתוח ולסגור מטה מתקפלת או שלחן מתקפל או עריסה של תינוקות, שכיון שאינו צריך לחלל שלמטה מהם, אינו נחשב כעושה אוהל. (ב תקלו)

סטנדר. כסא.

מותר להנמיך ולהגביה כסא או סטנדר על ידי ההברגה שבו. (ב תקד)

משקפת

מותר לכוין משקפת כדי להתאימה לראיה טובה יותר. (ב תקיא)

משקפיים

ערשה של משקפיים שיצאה ממקומה וזקוק הוא מאוד להשתמש במשקפיים, יש להתיר לו להחזירה למסגרת. (חלק לוי, בית ישראל לנדא, ציץ אליעזר. ה"ע ד רסג)

קליעת צמה

אסור לאשה לקלוע את שערותיה ולא להתיר את צמתה, כיון שמעשים אלו דומים לבונה וסותר. (שו"ע שג כו)

אבני פלא [לגו]

מותר לילדים קטנים לשחק באבני פלא [לגו] שמחברים אותם ועושים מהם צורות בנינים או מגדלים וכדומה, וחוזרים ומפרקים אותם בשבת. כיון שאין מעשה זה נחשב לבונה וסותר, שהרי צורות אלו עשויות להתפרק מיד ולא לקיום. (ב תקב)

ידית

ידית שנשמטה מהדלת בשבת, יש להחמיר שלא להחזירה בשבת. אולם במקום צורך, יש להתיר להחזירה לדלת בשבת ולפתוח. (ב שע)

כיסויי בורות

מנהג ישראל קדושים ביום ראש השנה לעשות תשליך על יד בור מים, ואמנם אין הכרח לפתוח את הבור, אלא שאם רוצים לפתחו ומכסה הבור יש לו ידית, מותר לפתחו ולסוגרו בשבת. וכן אם חקוקה צורת בית אחיזה על המכסה רשאי לפתחו ולסוגרו. אולם אם הכיסוי אין לו ידית ולא בית אחיזה, אסור אף לטלטל את הכיסוי, והרי הוא מוקצה מחמת גופו, כמבואר בהלכות מוקצה. (ב שע)

בור פתוח שיש חשש שיפלו לתוכו, מותר לכסותו אף אם אין למכסה ידית או בית אחיזה שהוא. (ב שעב)

בקבוקים. קופסאות.

מן הדין מותר לפתוח בקבוקים, פחיות וקופסאות שימורים. (יחו"ד ב מב. ב תקי, תקכא, תקכו)

גביעי אשל. שקיות תה.

מותר להפריד גביעי אשל או שקיות תה המחוברים יחד. (כן פסק הגרש"ז אורבך זצ"ל. ה"ע ד רנד)

סודה

מותר להכין סודה במיתקן 'סודה סטרים' או 'סיפולוקס' וכדומה. (ה"ע ד קיד)

קוביות קרח

מותר לתת מים במיתקן של קוביות קרח או בשקית ניילון לצורך שבת. (ב תקטו)

פתיחת סתימות

כיוור שנסתם מעט ואין המים עוברים במהירות, מותר לפתחו בפומפה. אך אם

נסתם הכיור לגמרי ואין המים עוברים בו כלל, אסור לפותחו בפומפה. ומכל מקום רשאי לשפוך מים רותחים לתוכו, כדי שאם יש בו שומן קרוש, ימחה במים. (ה"ע ד רנד)

מלאכת מכבה

מכבי אש

הדבר פשוט שחובה קדושה על כל עובדי מכבי אש להתייעץ עם רב מורה הוראה, אימתי מותר להם לחלל את השבת ולבצע את הכיבוי ואימתי אסור. כי יש פעמים ואין הכיבוי אפילו בכלל ספק פקוח נפש.

בכל מאורך

ולכן אם הזעיקו אותם לכבות דליקה, והתברר להם מעל לכל ספק שאין בדבר שום חשש סכנה, אין להם לכבות את הדליקה, ואפילו אם מפאת סירוב הפקודה יגיעו עד כדי פיתורים מהעבודה. וזה שאנו אומרים בכל יום "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך", דהיינו אפילו נוטלים את כל ממונך. ושכרם כפול ומכופל מאת ה' יתברך, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ועצה טובה לאדם שרוצה ללכת לעבוד בתחנת מכבי אש בתור כבאי, שיתיעץ עם רב מורה הוראה אם כדאי לו לעבוד שם, מאחר ויכול חס ושלום להכשל הרבה בחילולי שבת ללא פקוח נפש כלל. (ד שעת)

דליקה בבנין

אם פרצה דליקה במקום שיש חשש של פיקוח נפש, מצוה וחובה להזעיק מיד את מכבי האש שיבואו לכבות. ואולם אם פרצה דליקה בבנין, וכל מי שהיה בבנין יצא והתרחק מרחק סביר באופן שאין חשש של פיקוח נפש כלל, וכגון שאין חשש שהאש תפגע בחוטי החשמל או בבלוני הגז, ואין שום חשש שהאש תתפשט לבניינים מסביב, אין לחלל את השבת על כיבוי זה. ואמנם היום הרבה מהדליקות הם בגדר פקוח נפש או לפחות ספק פקוח נפש, ולכן יש להיזהר ולהזדרז מאוד ולא לזלזל חס ושלום בהצלת נפשות. (ד שסג שסד)

קידוש שם שמים

אם פרצה דליקה בבית חרושת, וברור הדבר שאין חשש סכנה, אף שבודאי יהיו הפסדים גדולים ועצומים בשרפת כל סחורותיו, יתגבר על עצמו בחוזה, ולא יחלל את השבת בשביל הצלת ממונו. ובזכות שמירת השבת, יחזיר לו הקב"ה ממונו בכפלי כפליים, וכבר אמר הקב"ה (חגי ב ח), לי הכסף ולי הזהב נאום ה'.

יזעיק מספק

הרואה דליקה שיש בה חשש של פקוח נפש, ואינו יודע בברור אם הזעיקו כבר

את מכבה האש או לא, יזמין מיד מכבה אש. ואפילו אם הוברר לבסוף שהזעיקו כבר, לא חילל את השבת, ויקבל שכרו מבורא עולם. (ד שסו)

קידוש ה'

אדם שנתבקש מהשטרים לתת פרטים על סיבות הדליקה, ורוצים לכתוב את הפרטים, אסור לו להשיב להם. ואפילו אם יאיימו עליו שיענש בקנסות ויפסיד את כל ממונו, לא ישמע להם, אלא ישמע לבורא עולם שאף הם חייבים לשמוע לו, רק שמפאת חולשתם, אינם רוצים לשמוע לו. (ד שסז)

לגרום כיבוי

דליקה שפרצה ואין חשש של סכנת נפשות, אף על פי שאסור לכבותה בידיים, מכל מקום מותר לגרום לכיבוייה.

למשל, ארון שאחזה בו האש מצד אחד, מותר לשפוך מים על הצד השני של הארון ששם עדיין אין אש, כדי שכאשר תגיע האש לשם, תכבה. וכמו כן מותר להניח בקבוקים או שקיות מים, במקום שהאש עדיין לא התפשטה, וכאשר תגיע לשם, תכבה. (ד ששעב)

נרות שבת

יש הנוהגים להדליק נרות שבת על שלחן שבת שאוכלים עליו, ויש להם להזהר מאוד שלא להזיז את השלחן כשהנרות דלוקות עליו, שחס ושלום לא יהיה מצב שיפלו הנרות על המפה ותשרף המפה. ומכל מקום אם קרה ואחזה האש במפה, אם יש חשש שתתפשט האש מיד ויבואו לחשש סכנה, מותר לכבות את המפה. אבל אם אין חשש סכנה, אסור לכבות את הדליקה בידיים, אלא ישפכו מים בצידה השני של המפה, וכשתגיע האש לשם, תכבה. ומכל מקום אין היתר לשפוך מים אלא דוקא אם המפה נקיה, אבל אם המפה מלוכלכת לא ישפוך עליה מים, מפני שנמצא עובר על איסור כיבוס. ואמנם רשאי לשפוך שאר מיני משקים צבועים כמו קולה וכדומה המלכלכים את המפה. (ד שעד)

נרות בסוכה

וכמו כן יש להזהיר מאוד את אותם אנשים שמדליקים נרות בסוכה, שלא יבואו לידי מצב של סכנה. ואם אינו בטוח בדבר, לא ידליק נרות בסוכה כלל אלא בבית. ואף על פי שאינו אוכל וישן בבית, מכל מקום רשאי להדליק שם, כיון שאין חובה להדליק דוקא באותו מקום שהוא אוכל או ישן שם, אלא רשאי להדליק בכל חדר מחדרי ביתו שמשמש שם. (חזון עובדיה סוכות עמוד רז)

חוטי חשמל

חוטי חשמל שנקרעו ברחוב, מותר לטלפן לחברת חשמל שיבואו וינתקו את הזרם, כדי שלא תהיה סכנה. (ד שעו)

לקרוא לגוי

אם אין חשש פקוח נפש, מותר לקרוא לגוי ולומר לו: "כל המכבה, אינו מפסיד", על אף שהוא מבין ומכבה. וכל שכן אם הוא בא ומכבה מעצמו. (ד שעה)

צריכים ללמוד הלכות

יוסף בן סימאי היה אדם נכבד ומפורסם. הוא היה ממונה בין השאר על הנכסים השייכים למלך, ומשום כך כבדו אותו אף הגויים. והנה באחת השבתות פרצה שריפה בחצרו של יוסף בן סימאי, שלהבות האש עלו וגבהו ונראו למרחוק, ואיימו לשרוף את כל ביתו.

במרחק מה מן הבית ניצב מבצר של חיל הרומאים. כשראו החיילים את האש, אמרו זה לזה: "יוסף הוא אדם השומר על מצוות דתו, ובודאי לא יכבה את השריפה. הבה נרוץ ונכבה אנו את האש, שאם לא כן, ישרף כל ביתו".

מיהרו החיילים ורצו אל חצרו של יוסף בן סימאי.
 "מה לכם כי נזעקתם אל חצרי? שאל אותם בעל הבית.

"מובן מאליי שבאנו לכבות את הדלקה", השיבו לו, "כי הלא ידענו שאתה לא תכבה בשבת".

"גם לכם אסור לכבות בשבילי", אמר יוסף "מעדיף אני שיישרף כל רכושי ולא יחללו שבת עלי".

נדהמו החיילים, אך לא ניסו להתווכח עמו, כי ידעו שבעניני מצוות, יעמוד הוא על דעתו. והנה, לפתע התקדרו השמים בעבים וגשם עז נתן ארצה. הגשם החזק, שירד על הלהבות, כיבה אותן תוך דקות מספר, והאש שככה.

"איש קדוש אתה", אמרו החיילים הרומאים, "ומן השמים סייעו בידך לכבות את השרפה".

במוצאי שבת רצה יוסף להודות לחיילים על טרחתם ושלח לכל אחד מהם שני מטבעות זהב, ולמפקדם שלח חמש מטבעות זהב.

כשנודע בבית המדרש על הנס הגדול שנעשה ליוסף בן סימאי, אמרו החכמים: "אמנם זוהי דרגה גבוהה, אבל אילו למד יוסף בן סימאי הלכות שבת, לא היה צריך להטריח כלפי שמים לעשות לו נס,

שהלא כך ההלכה: נכרי הבא מעצמו לכבות דלקה של יהודי, אין אומרים לו 'כבה', ואין אומרים לו 'אל תכבה'." (מסכת שבת דף קכא)

מלאכת מבעיר

חשמל

המדליק מנורה חשמלית, חייב מן התורה שעבר על מלאכת מבעיר. (ה קפו)

המנורה שבמקרר

יש להקפיד בכל יום שישי לזכור לנתק את המנורה שבמקרר, לבל יכשלו חס ושלום באיסור בשבת. ומכל מקום אם שכחו לנתק את המנורה, אסור לפתוח מקרר זה בשבת, אך רשאים לומר לגוי, וכמבואר להלן בדיני אמירה לגוי. (ב רנו)

בגד סינטטי

מותר ללבוש בגד העשוי מחומר סינטטי שבשעת לבישתו יוצאים ממנו ניצוצות של אש [חשמל סטטי]. (ה קפג)

מלאכת מכה בפטיש

גמר מלאכה

כל מעשה של גמר מלאכה, אפילו מעשה קטן כהכאת פטיש ליישר את העקמימות שבכלי, חייב מן התורה.

החוטים שלאחר התפירה

חוט שנשאר תחוב בבגד לאחר גמר עשייתו, והוציאו, חייב משום מכה בפטיש.

הוצאת קיסם מהבגד

אם נתחב קיסם בבגד קודם שגמררוהו, והוציאו, חייב משום מכה בפטיש. (ה"ע ג רכו)

מלאכת המוציא מרשות לרשות

רשות היחיד ורשות הרבים

המוציא חפץ בשבת מרשות היחיד [כגון מהבית] לרשות הרבים או להיפך מרשות הרבים לרשות היחיד, הרי הוא עובר על מלאכת הוצאה.

אלא שמן התורה לא נחשב רשות הרבים אלא דוקא כשהרחוב רחב שש עשרה

אמדה [7.68 מטר]. ויש שמצריכים עוד תנאי כדי שהרחוב יחשב לרשות הרבים, שיעברו בכל יום באותו מקום 600,000 איש.

עירוב

ואמנם היום ברוב המקומות בארץ ישראל התקינו 'עירוב', שהוא חוט הסובב את כל העיר, ולדעת כמה מהפוסקים על ידי עירוב זה נעשית העיר כולה כמקום אחד, ומותר לטלטל בכולה. אלא שמכיון שיש דעות בין הפוסקים בדעת מרן השלחן ערוך אם הוא מצריך את שני התנאים הנ"ל או לא, לכך לכתחילה יש להחמיר שלא להוציא לרשות הרבים כלל, אף על ידי עירוב. אלא שהמקילים להוציא, בודאי שיש להם על מי לסמוך. ובפרט כאשר מוציא לצורך מצוה, כגון ספרים או מאכלים לצורך שיעור תורה בשבת.

טלטול בשינוי

אף למחמירים שלא לסמוך על העירוב, מכל מקום במקום צורך יכולים להקל לטלטל בשינוי, כגון לתת את ניירות הטישו בין החגורה למכנסיים, או לתת את המפתח בתוך הכובע וכדומה.

יציאה מחוץ לעיר

איסור תחומין

אסרו חכמים ללכת מסוף העיר מרחק של אלפיים אמה [960 מטר]. ומכל מקום אם רוצה לצאת לדבר מצוה ביישוב הסמוך, וכגון שהולך לקבל את פני רבו או לשמח חתן וכלה או לבית האבל, התירו חכמים לצאת מסוף העיר עד מרחק של ארבעת אלפים אמה [1920 מטר], ובלבד שיעשה 'עירוב תחומין' כדלהלן. אבל אם היישוב רחוק יותר מארבעת אלפים אמה מסוף העיר, אסור לו לצאת לשם בשבת.

מהו עירוב תחומין

'עירוב תחומין' היינו, שבאותו מקום ששם מסתיימים האלפיים אמה, יתן קודם השבת מאכל בכמות של שתי סעודות [324 גרם], או ליפתן שראוי ללפת בו פת של ב' סעודות. ובמעשה זה, נחשב שמקומו כאן בשבת, ומותר לו ללכת עוד אלפיים אמה.

קודם שיניח את העירוב יברך: "בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצוותיו וציונו על מצות עירוב". ויאמר: "בזה העירוב יהיה מותר לי ללכת ממקום פלוני זה אלפיים אמה לכל צד". (שו"ע סימן תטו סעיף ד)

צעדה

אין ספק שהעושים 'צעדה' והולכים מרחקים גדולים מחוץ לעיר, הרי הם מכשילים את הרבים ביציאה מחוץ לתחום, שאיסור זה הוא על ההליכה בלבד אף אם אינו מטלטל עמו כלום, וכל שכן שהם לוקחים עמהם מאכל ומשתה.

הלכות בישול בשבת

מלאכת אופה - מבשל בבניית המשכן

מלאכת מבשל, היא אחת מט"ל מלאכות שהיו בבניית המשכן, כאשר היו צריכים לבשל את הסממנים [הצמחים] כדי לצבוע בהם את העורות למשכן, כמו שנאמר, 'ועורות אלים מאודמים', דהיינו עורות של איילים הצבועים בצבע אדום.

ואף על פי שהתנא לא כתב במפורש במשנה מלאכת 'מבשל' ברשימת ט"ל מלאכות, מכל מקום כבר כתבנו בתחילת באורנו לט"ל מלאכות, שכל מלאכה שהיא דומה ממש לאחת מט"ל מלאכות, גם היא נחשבת 'אב' מלאכה, והרי התנא כתב מלאכת 'אופה', ואין הבדל בין בישול של לחם לבישול של מאכלים אחרים, אלא שזה נקרא בלשון 'בישול' וזה נקרא בלשון 'אפיה'. (ג קטו)

סוגי בישול

ולכן, המבשל או האופה או המטגן או הצולה, כולם בכלל מלאכת מבשל הם, וחייב עליהם מהתורה. (ג קטו קיז)

גמר בישול

איסור בישול שייך בין במבשל מאכל חי שעדיין לא התבשל כלל, ובין במבשל מאכל שהתחיל להתבשל קודם השבת וראוי קצת לאכילה, אך עדיין אינו מבושל כל צרכו [לגמרי], שגם בזה אסור לגמור את בישולו בשבת. (ג קכח)

פירות הנאכלים חיים

איסור בישול הוא אף במאכלים שנאכלים כמות שהם חיים, כגון עגבניה, גזר וכדומה, שאף על פי שהם ראויים לאכילה כמות שהם, מכל מקום המבשל עובר על מלאכת מבשל. (ג קלח)

הבערה ובישול

הדבר פשוט שאין שום קשר בין מלאכת מבעיר למלאכת בישול, כי הבערת אש מלאכה בפני עצמה, וגם בישול מלאכה בפני עצמה. והמדליק אש ומבשל בה, עובר על שתי מלאכות - גם על מלאכת הבערה וגם על מלאכת מבשל.

יש ליידע בזה את הציבור הרחב, כי יש טועים וחושבים שכל שהאש או הפלאטה דלוקים מלפני השבת, אין בזה איסור בישול, וזו היא טעות גדולה. (ג קלג)

בישול בחשמל

גם המבשל במכשיר חשמלי, עובר על מלאכת מבשל, ואפילו המכשיר היה דלוק קודם השבת. (ג קמט)

בישול במיקרוגל

וכמו כן, אסור לבשל במיקרוגל, אף אם הופעל מערב שבת על ידי שעון שבת.

הנחת מאכל שיתבשל לאחר זמן

ולכן אם רוצה לכוין את השעון שבת, שידלק המיקרוגל בשעה שתיים בצהרים בשבת, והוא יניח דבר מאכל בשעה אחת בצהרים, כדי שבשעה שתיים כשיפעל המיקרוגל, יתבשל המאכל, אין לעשות כן כלל. (ג קנ)

וכיוצא בזה, אסור להניח בשבת מאכל שאינו מבושל על גבי הפלאטה כשאינה פועלת, והיא מכוונת לפעול לאחר זמן מסוים בשבת ולבשל. (ג רלא)

אולם מותר להניח קודם השבת, מאכל שאינו מבושל על גבי פלאטה שאינה פועלת, והיא מכוונת לפעול לאחר זמן מסוים בשבת. (ג רלה)

בישול בתולדות האור [האש]

כל דבר שהתחמם מהאור, הרי הוא נקרא 'תולדות האור', ואסור לבשל בו מהתורה. ולכן סיר שהיה על האש והיו בו מים רותחים מאוד, אפילו אם שפך את המים מתוך הסיר, אך הסיר עדיין חם, אין להניח בתוכו ביצה כדי לבשלה, שכיון שהסיר עודנו חם מכח האש, נמצא שמבשל בתולדות האש. (ג קמז)

בישול בחמה

מקומות שחם בהם מאוד, מותר להניח בשבת כוס מים כנגד השמש, אפילו אם יגיעו המים לחום שהיד סולדת בו (פירוש, חם מאוד שנמנע מלשתותם מחמת חמימותם). וכן מותר להניח זכוכית מגדלת כנגד השמש ולרכז את כל קרני השמש על כוס מים, עד שהמים ירתחו ויתבשלו. וכן מותר לבשל ביצה כנגד השמש. (ג קנח, קנט)

בישול בתולדות חמה

ואמנם דבר שהתחמם מהחמה, הרי הוא נקרא 'תולדות חמה' ואסור לבשל בו מדברי חכמים. ולכן מים שהתחממו בשמש, אסור להניח בתוכם ביצה כדי שתתבשל. וכמו כן, אסור לשטוח ביצה על גבי פח שהתחמם מאוד מכח השמש.

ההבדל בין בישול בחמה לבישול בתולדות החמה

והטעם שמותר לבשל בחמה עצמה, מפני שלא אסרה התורה אלא מלאכות הדומות למלאכות שהיו בבניית המשכן, ובישול בחמה הרי לא היה במשכן. ואף חכמים לא ראו לנכון לאסור אותו, כיון שלא מצוי שאדם יבשל בחמה. ודבר שאינו מצוי חכמים לא גוזרים עליו. וגם אין חשש שאדם יטעה לומר, שכשם שמותר לבשל בחמה, אז יהיה מותר לבשל גם באש.

אלא שבכל זאת ראו חכמים לנכון לגזור ולאסור שלא לבשל בתולדות חמה, מחשש שאם נתיר לו לבשל בתולדות חמה, יכול לטעות ולבשל גם בתולדות האש, שאיסורם מן התורה, שהרי אופן פעולת הבישול שבשניהם דומה, ואם היה מותר לבשל במים חמים שהתבשלו על ידי החמה, היו יכולים לטעות ולבשל גם במים חמים שהתבשלו על ידי האור. (ג קנט)

דוד שמש

מותר להשתמש בשבת במים חמים שבדוד שמש לצורך שטיפת כלים או לרחוץ בהם את פניו וידי ורגליו. והטעם הוא, מכיון שמים אלו מתבשלים מחום החמה, ומים שהתבשלו בחמה, מותר להשתמש בהם לכתחילה.

ואף על פי שכשפותח את המים החמים שבבדוד, נכנסים מים קרים לתוך הדוד ומתבשלים שם, בכל זאת מותר, ונאמרו כמה טעמים בזה, ואחד מהם הוא שכלל גדול בידינו 'פסיק רישיה דלא' (ג קסא) ניקח ליה בדרבנן, מותר, ויבואר להלן.

'פסיק' [תפסוק] רישיה [את ראשו] ולא [והוא לא] ימות?
מושג זה הוא משל לכל מעשה היתר שאדם עושה בשבת, אלא שבמעשהו זה תעשה בודאי ממילא מלאכה שאסורה מהתורה, הרי זה אסור, אף שאומר במפורש שאינו מתכוין לאותה מלאכה האסורה, וכגון החותך את ראש התרנגול, אלא שאומר שאינו מתכוין שימות התרנגול אלא שרוצה רק שבנו הקטן ישחק בראש של התרנגול. מעשה זה אסור לעשותו בשבת מהתורה. וזה שאמרו, 'פסיק רישיה ולא ימות?', וכי תפסוק את ראשו של התרנגול והוא לא ימות? והיינו כי לא שייך כלל במציאות לחתוך את ראשו של התרנגול, ושהוא לא ימות.

נמצאנו למדים שהמושג 'פסיק רישיה' ולא ימות? הנו הגדרה לכל מעשה היתר שאדם עושה, וכתוצאה ממנו תעשה בודאי מלאכה שאסורה מהתורה.

למשל: מקרר ששכחו מביום שישי לכבות את המנורה הנדלקת בפנים, אסור לפותחו בשבת, כי אף על פי שאינו מתכוין להדליק את האור, מכל מקום כיון שבדאי כשיפתח את המקרר תידלק המנורה, הרי זה נקרא 'פסיק רישיה' במלאכת מבעיר שאסור מהתורה, ואסור לעשות כן בשבת.

אלא שכל זה דוקא כשהמלאכה שנעשתה ממילא הינה אסורה מן התורה, אבל אם המלאכה שנעשתה ממילא אסורה היא מדברי חכמים, כאן תלוי הדבר, אם נוח לו שתעשה המלאכה הזאת, הרי זה אסור, אבל אם לא נוח לו שתעשה המלאכה או שאפילו רק לא איכפת לו אם תעשה או לא, הרי זה מותר.

וכן פסקו כמה וכמה מרבתינו הראשונים, ומהם: התוספות (שבת קג סע"א), הרשב"א, המאירי, רבנו אשר מלוניל, רבנו משה מבדריש אביו של בעל ההשלמה, רבנו מאיר המעילי בספר המאורות, הר"ן, המהר"ם מרוטנבורג, התרומת הדשן, ועוד. וכן דעת מרן השלחן ערוך והרמ"א, וגם מגדולי רבותינו האחרונים פסקו כן, ומהם: שו"ת שואל ומשיב, גינת ורדים, בית מאיר, באר יצחק אלחנן, מהר"ם בריסק, מטה יהודה עייאש, רבנו יונה נבון רבו של הגאון החיד"א, הגאון רבי עקיבא איגר הובא בשו"ת חתם סופר, הישועות יעקב, תורת חסד מלובלין, מהרש"ם, הגאון הנצי"ב, הגאון רבי משה חברוני בספרו משאת משה, ועוד רבים מהאחרונים, וכמבואר בשו"ת יביע אומר חלק ה סימן כו, ועוד.

אשר על כן, מותר להשתמש במים חמים של דוד שמש, לצורך שטיפת כלים או לרחיצת פניו ורגליו, כי אף על פי שבשעה שפותח את הבדוד בביתו, נכנסים מים קרים למעלה בדוד ומתבשלים, הרי הם מתבשלים במים שהוחמו מכח השמש, דהיינו תולדות חמה, והבישול בתולדות חמה הנו אסור מדרבנן, וכיון שאני עצמי לא מבשל את המים הקרים, אלא שכתוצאה מפתחת הבדוד, ממילא נכנסים מים בתוך הדוד ומתבשלים, הרי זה נחשב 'פסיק רישיה' באיסור שהוא מדרבנן, וכיון שלא איכפת לי אם תעשה המלאכה או לא, כמו כאן שלא איכפת לי בדוד גדול כזה אם יכנסו המים הקרים ויתבשלו או לא, לכן הוא מותר.

אם המים שבדוד שמש חמים מאוד, מותר לפתוח את הברז של המים הקרים יחד, כדי לקררם. (ג קסה)

בוילר

אסור להשתמש בשבת במים שהתחממו בבוילר, אפילו אם הבוילר מכובה.

והטעם בזה, מכיון שהמים שבתוכו התחממו מגופי חימום שדינם כאש לכל דבר, נמצא שכשהמים הקרים נכנסים לבוילר ומתבשלים במים החמים שבתוכו, הרי זה בישול בתולדות האש שהוא בישול האסור מהתורה, לכן אף על פי שאינו מתכוין לבשל את המים, מכל מקום כיון שבודאי יתבשלו המים הרי זה בגדר 'פסיק רישיה' באיסור מהתורה, שהוא אסור בכל אופן, אף אם לא איכפת לי שתעשה המלאכה, כמו כאן שלא איכפת לי שיכנסו מים קרים ויתבשלו. והוא הדין בכל זה גם במים חמים של הסקה מרכזית, שנחשבים הם לתולדות האור [האש].

ומכל מקום כל האיסור דוקא כשהמים שבבוילר, חמים מאוד שהיד סולדת בהם, אבל אם אינם חמים כל כך, וכגון בשבת בבוקר שכבר הספיקו המים להתקרר, מותר להשתמש במים לשטיפת כלים או לרחיצת פנים ידיים ורגלים. (ג קסט)

רחיצת כל הגוף בשבת

ואולם יש לדעת שבכל אופן אסור לרחוץ את כל הגוף במים חמים, אפילו במים של דוד שמש או של המיחם של שבת, שכך היתה גזרת חכמים לאסור בכל אופן. ואולם ביום טוב מותר להתקלח במים חמים של דוד שמש או של המיחם שהוחם מערב יום טוב.

ולתקלח במים קרים בשבת, לבני ספרד מותר, אלא שצריך להזהר שלא לנגב בחזקה כדי שלא להכשל באיסור סחיטה. וכן טוב שישתמש בסבון נוזלי, ולא בסבון מוצק. וגם יזהר שלא לשפשף את השיער, כדי שלא יתלשו שערות. אבל בני אשכנז מחמירים שלא להתרחץ כלל אפילו במים קרים. וכן אינם משתמשים בסבון מוצק אלא בסבון נוזלי בלבד, כמבואר בהלכות רחיצה בשבת.

בישול בכלי ראשון

הסיר המונח על האש או על הפלאטה, הרי הוא נקרא בלשון ההלכה 'כלי ראשון', דהיינו הכלי שבו היה מונח המאכל בשעת בישולו או בשעה שחיממו אותו על האש או על הפלאטה. וכבר בארנו לעיל שבישול בתולדות האש הרי הוא אסור מן התורה, ומטעם זה אסור לבשל ב'כלי ראשון', דהיינו במים החמים או בכל תבשיל שהתבשל בסיר על האש או על הפלאטה, אף על פי שכבר הוציא את הסיר מעל האש או מהפלאטה.

ולכן אם רואה שהחמין [טשולנט] מדאי מלוח, ורוצה להוסיף מים חמים כדי שהחמין יהיה פחות מלוח, אינו רשאי להוסיף את המים, אפילו אם הוציא את הסיר מעל האש או מעל הפלאטה. (ג קסה)

מלח בכלי ראשון

ומכל מקום מותר לתת מלח בתבשיל שנמצא עדיין בכלי ראשון לאחר שהוצא מהפלאטה, כיון שהמלח קשה מאוד לבישול ואינו מתבשל אפילו בכלי ראשון. ומכל מקום המלח המצוי כיום נחשב כמבושל, ואם כן בלאו הכי הרי אין בישול אחר בישול בדבר יבש, ומותר ליתנו אפילו בכלי ראשון שעל הפלאטה. (ג רכו)

אשר על כן, אשה שטעמה את החמין בשבת ורואה שחסר בו מלח, יכולה לתת מיד מלח בתוך הסיר אפילו בעודו על הפלאטה.

עירווי מכלי ראשון

בח העירווי מכלי ראשון

כלי ראשון, כיון שהוא ודופנותיו חמים מאוד, יש בכוחו לבשל גם כשמערה [שופך] מהמים החמים שבו על גבי מאכל, ובלבד שהמים החמים שבו, עדיין היד סולדת בהם, (ג קסז)

תתאָה [למטה] גָּבֵר [גובר]

מותר לערות [לשפוך] מים חמים מכלי ראשון, על מים קרים שלא התבשלו כלל, אף על פי שהמים הקרים יגיעו לחום שהיד סולדת בו, מכיון שכלל גדול בידינו 'תתאָה גָּבֵר', דהיינו שהמים התחתונים תמיד גוברים על המים העליונים, וכיון שהמים התחתונים הם קרים, הרי שהם מצננים את המים העליונים החמים, ומורידים מהם את העוצמה והכוח מלבשל. (ה"ע ד נט)

ואמנם אם המים התחתונים שנמצאים בסיר, חמים הם בחום שהיד סולדת בהם, ודאי שאסור לערות לתוכם מים קרים, כי הם גוברים על המים הקרים ומבשלים אותם. ואולם מותר לערות הרבה מים קרים לתוך מים חמים, עד כדי שבסך הכל יהיו המים החמים פחות מחום שהיד סולדת בו. (ה"ע ד ס)

ומעיקר הדין אינו חייב לערות את כל המים הקרים בבת אחת. ואע"פ שהמים הראשונים לכאורה מתבשלים, מכל מקום כיון שמגלה בדעתו שאין לו כוונה בבישולם, נמצא שאין כאן מלאכת מחשבת. וגם אינם יספיקו להתבשל בזמן מועט כל כך. וכן כתבו הפני יהושע והמשכנות יעקב מקרלין ועוד.

נס קפה עם חלב

הרוצה לשתות קפה עם חלב, רשאי לתת את הקפה, ואחר כך את החלב, ואחר כך את המים החמים, ואף על פי שיתחמם החלב בחום שהיד סולדת בו, מכל מקום כיון שהחלב הקר הוא למטה, אין העירווי של המים החמים מבשלים את החלב, אלא החלב מקרר את המים. (ג קצ)

כדי קליפה

עירוי מכלי ראשון מבשל 'כדי קליפה', דהיינו שבכוח העירוי לבשל במאכל שעליו אנו מערים, בסך הכל את השכבה החיצונית בעובי של קליפה שזה מילימטר אחד לערך. (ג קסז)

עירוי על בקבוק

אשר על כן מותר לערות מים רותחים מכלי ראשון על גבי בקבוק של תינוק, כדי לחמם את המשקה שבתוכו, שהרי במקרה כזה לא שייך בישול בעומק של קליפה, שהרי עומק הקליפה הוא הבקבוק. (ג קסח)

עירוי על עלי תה

אסור לערות בשבת מים חמים מכלי ראשון על עלי תה או שקיות תה שלא התבשלו כלל מערב שבת. ואולם אם התבשלו העלים מערב שבת, ונגמרו מי התמצית בשבת, מותר לערות עליהם שוב מים חמים. וכן המנהג להקל ולערות מים רותחים על עלי התה בשבת, גם אם רק עירה עליהם מים חמים מערב שבת ולא בישלם, וכמבואר בהלך בדין אין בישול אחר בישול במאכל יבש. (ג קעט, קפ)

עירוי על כוס רטובה

מותר לערות מים חמים לתוך כוס שיש בה מעט טיפות מים ממה ששטפו אותה. (כן פסקו הגאון מצאנז בשו"ת דברי יציב ועוד, כמבואר בשו"ת יביע אומר חלק ד סימן לג)

דיני כלי שני**מהו כלי שני**

כלל גדול אמרו רבותינו במסכת שבת (דף מ עמוד ב): 'כלי שני אינו מבשל'. וכלי שני פירוש, הכלי שלתוכו הועבר התבשיל מהכלי הראשון. ולכן אם עירה מים רותחים מכלי ראשון לתוך כוס, והמים שבכוס חמים מאוד הרבה יותר מחום שהיד סולדת בו (פירוש, חם מאוד שנמנע מלשתותם מחמת חמימותם), בכל זאת אין בכוח המים האלו לבשל, ומותר לתת בתוכם בשבת מאכל שאינו מבשל. שכך למדנו חז"ל הקדושים: כלי ראשון מבשל כל עוד שהמים חמים בחום שהיד סולדת בו, אבל כלי שני לא מבשל אפילו אם הוא חם יותר מחום שהיד סולדת בו. (זה"ע ד מט)

והסברא בזה כתבו התוספות [מרבתינו הראשונים לפני כשמונה מאות שנה], שכלי ראשון כיון שעמד על האש דופנותיו חמים, וממילא מחזיקים הם את החום זמן מרובה, ולכן כל שהיד סולדת בו, יש בכוחו לבשל. אבל כלי שני כיון שאין דופנותיו חמים ממילא הולך ומתקרר הוא, ואין בכוחו לבשל.

קלי בישול

מן הדין גם מאכלים שהם 'קלי הבישול', דהיינו שהם מתבשלים בקלות מאוד, מותר לבשולם בכלי שני, כיון שכלי שני לא מבשל. (ה"ע ד מט)

ביצה בכלי שני

אולם בישול ביצה חמור יותר, ולכן אין להניח ביצה חיה שתבשל אפילו בכלי שני, כיון שברור שהיא מתבשלת גם בכלי שני. (ה"ע ד נ)

שקית תה בכלי שני

נכון להחמיר שלא לתת שקית תה לתוך כלי שני, כיון שיש אומרים שהשקית מתבשלת בכלי שני. (ה"ע ד נ)

עירוי מכלי שני

ומכל מקום בודאי שמותר לערות [לשפוך] מים חמים שבכלי שני על ביצה או על שקית תה שנמצאים בכלי שלישי. ולכן אם לא הכין תמצית תה, יתן את המים שבכלי שני על שקית תה שנמצאת בכלי שלישי. (ה"ע ד נ)

עלי נענע

מותר לתת עלי נענע לתוך מים שבכלי שני, כיון שכלי שני אינו מבשל. (ה"ע ד מא)

ופשוט שיש להקפיד שהנענע תהיה נקיה מחשש תולעים, ויקח רק מגידול מיוחד שאין בו חשש תולעים או שייבש את העלים יב' חודש. כמבואר בחוברת כשרות המטבח.

פלח לימון

מותר לתת פלח לימון לתוך מים חמים שבכלי שני, כי אף על פי שהלימון חמוץ מאוד, עדיין אינו מתבשל בחום של כלי שני. (חזון איש. ג ר)

משקה לתוך כלי שני

מותר לתת כל משקה שהוא לתוך כלי שני, אפילו אם המשקה הוא ודאי מקלי הבישול, שבזה לא אסרו חכמים, כיון שאינו נראה כמבשל כלל. ולכן מותר לסחוט לימון לתוך מים חמים שבכלי שני, או חלב קר לקפה רותח שבכלי שני. (ג רג)

דבר יבש בכלי שני

כלי שני שאינו מבשל, אין הבדל בין אם המאכל הרוחח שנמצא בכלי שני הוא לח, לבין אם המאכל הנמצא בכלי שני הוא דבר גוש ויבש, כמו אורז או חתיכות בשר וכדומה, שתמיד אנו אומרים, כי כל שעבר המאכל מכלי ראשון לכלי שני, שוב אינו מבשל. (ה"ע ד נ)

אשר על כן, מותר לערות מרק צונן על אורז רותח שבכלי שני, וכן מותר לתת תבלינים כמו פלפל שחור וכדומה, על ביצה או על תפוח אדמה חם רותח שבכלי שני. (וכן פסק הרמ"א בדרכי משה יורה דעה סימן קה סעיף ד)

תבלינים

אסור לתת פלפל טחון או כורכום ושאר מיני תבלינים שאינם מבושלים, לתוך תבשיל שבכלי ראשון, אפילו לאחר שהוציאוהו מהפלאטה, כל עוד שהיד סולדת בו. ולכן ישפוך את התבשיל לתוך קערה, שאז נמצא שהתבשיל בכלי שני, ובקערה יתן את התבלינים. (ג רכח)

מצקת

המצקת שלוקחים בה מרק מתוך הכלי הראשון, דינה ככלי שני שאינו מבשל. אולם אם שהתה המצקת בתוך הסיר בשעה שהיה התבשיל מעלה רתיחות, דינה ככלי ראשון, ואסור לערות ממנה על מאכל שאינו מבושל, שהרי עירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה, כמבואר לעיל. (ה"ע ד נא)

אין בישול אחר בישול

המקור בגמרא

במסכת שבת (דף קמה עמוד ב) מסופר על רבי אבא שהיה מבשל תרנגולת קודם השבת, וחוזר ומניח אותה במים חמים בכלי ראשון בשבת כדי שתתחמם. ולא חשש לאסור משום בישול, כיון שכלל גדול בדינו: 'אין בישול אחר בישול'. והיינו שמאכל שהתבשל קודם השבת כל צרכו [לגמרי], אין איסור לחזור ולבשלו בשבת.

מחזי [נראה] כמבשל

ואמנם לא התירו חכמים לבשל שוב את המאכל אלא דוקא אם מניח את המאכל על אש מכוסה או על הפלאטה, אבל אין להניח את המאכל על האש ממש, משום 'מחזי כמבשל'. דהיינו, שנראה כאילו מבשל ממש בשבת.

תנאי ההיתר

היתר זה הוא רק במאכל יבש כגון אורז ובורקס או מאכל שרובו יבש כגון דגים עם רוטב שברצונו לאכול גם את הרוטב, ואינו חפץ שיתאדה הרוטב, אבל בתבשיל לח כמו מרק וכדומה, אסור לחממו על הפלאטה בשבת.

לח או יבש

והנה נחלקו רבותינו הראשונים, במה שאמרו בגמרא שמותר לחזור ולבשל מאכל בשבת אחר שכבר התבשל קודם השבת, האם הוא רק במאכל יבש או אפילו במאכל לח כמו מרק וכיוצא בזה. כי יש אומרים שאין בישול אחר בישול אפילו בלח [הרמב"ם, הרשב"א, הר"ן, התשב"ץ], ולדבריהם אפשר לקחת בשבת מרק שהתבשל ביום שישי שעתה הוא קר מהמקרר, ולהניחו על הפלאטה בשבת עד שירתח. אבל יש אומרים שאין בישול אחר בישול רק במאכל יבש [רש"י,

הרא"ש, רבנו יונה], ולדבריהם אסור לחמם מרק קר, והמחמם עד כדי שתהיה היד סולדת בו, עובר על איסור בישול מן התורה. ומחמת חומרת האיסור, החמיר מרן בשלחן ערוך (סימן שיח סעיף ד) כיון שזה ספק דאורייתא, ופסק שאין בישול אחר בישול אלא רק במאכל יבש, אבל במאכל לח יש בישול אחר בישול.

רובו יבש

אלא שעדיין יש לדעת שכתב מרן בחיבורו הבית יוסף [הספר שבו כתב את המקורות להלכות שפסק בשלחן ערוך], כי גם האוסרים בישול אחר בישול בלח, לא אסרו אלא כשהמאכל רובו לח אבל כשהמאכל רובו יבש ויש בו גם רוטב, מותר לחזור ולחממו בשבת על אש מכוסה או פלאטה, ככל מאכל יבש שמותר. ומסברא נראה כן כמו שכתבו כמה מרבותינו האחרונים, המנחת כהן, המהרש"ם ועוד, שהרי אין לך תבשיל יבש כמו חתיכת בשר או דג, שאין בו מעט שומן ולחלוחית שהיא, ועם כל זה נידון הוא כדבר יבש, וכולם מודים שמותר לחממו.

זאת ועוד, לפי מה שפסק הרמ"א (סימן שיח סעיף ד) שבתבשיל המצטמק ורע לו [דהיינו שאינו חפץ שיתאדה הרוטב], מותר לחממו בשבת. וכן דעת מרן בבית יוסף. אם כן כאשר רוב התבשיל יבש ומיעוטו לח, על פי רוב נוח לו לאדם שישאר מעט רוטב ולא יתאדה, נמצא שלגבי מעט הרוטב נחשב כמצטמק ורע לו שמותר לחממו, וכן כתבו הפרי מגדים, פתח הדביר, ועוד. ומכל מקום גם אם הוא מסופק אם הוא מחשיב את הרוטב כמצטמק ורע לו או כמצטמק ויפה לו, מותר לחממו בשבת. מטעם 'ספק ספיקא' שמא הרוטב נחשב כמצטמק ורע לו, ושמא הלכה כהרמב"ם והרשב"א והר"ן שאין בשול אחר בשול אפילו בלח לגמרי.

בני אשכנז וספרד

ודע שהיתר זה הוא לבני ספרד, וכל שכן לבני אשכנז היוצאים ביד רמ"א, שהרי הרמ"א פוסק (סימן שיח סעיף טו) מעיקר הדין שאין בישול אחר בישול בלח כלל, ושכן מנהגם להקל. וכן כתבו כמה מגאוני אשכנז ומהם, האדמו"ר מסוכטשוב בספרו אגלי טל, הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל בשו"ת הר צבי, והגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל, ושיבדל לחיים טובים הגאון רבי חיים פנחס שיינברג שליט"א ועוד. כמבואר בשו"ת יביע אומר (חלק ז סימן מב. ועיין חזו"ע חנוכה עמוד יט).

אשר על כן, סיר חמין [טשולנט] שיש בו תפוחי אדמה, בשר, חומוס, שעועית, חיטה ועוד, ומיעוטו מרק, והתבשיל קודם השבת כל צרכו והניחו במקרר, מותר לחזור ולחמם תבשיל זה בשבת, כיון שרובו יבש ומיעוטו לח.

וכמו כן, סיר שבתוכו דגים מבושלים עם מעט רוטב, אף על פי שהוא חפץ ברוטב וברצונו שהרוטב יתחמם טוב כדי לאוכלו, בכל זאת מותר לחמם מאכל זה. שכיון שאינו חפץ שיהיה נחסר מהרוטב, נמצא שרוטב זה בגדר 'מצטמק ורע לו', ומותר לחממו בשבת.

עבר והניח

אדם שעבר והניח על הפלאטה תבשיל המבושל כל צרכו שרובו לח עד שרתח התבשיל, מותר לאוכלו בשבת, והטעם יבואר להלן. (ה"ע ד לד)

הצינור שבצד המיחם

מיחם שיש בצדו צינור פלסטיק שקוף כדי לדעת את גובה המים שבמיחם, מותר להשתמש בו בשבת. ואף על פי שבפתיחת הברז נכנסים המים שבצינור שאינם חמים כל כך, אל תוך המים הרותחים שבמיחם, אין לחוש בזה לאיסור בישול. (ה"ע ד סא)

הסברת ההיתר

והטעם בזה, כיון שהמים שבצינור, מבושלים הם קודם השבת. והגם שבארנו לעיל שאסור לחזור ולבשל דבר לח, שהרי יש בישול אחר בישול בלח, מכל מקום כאן מותר, על פי מה שבארנו לעיל בכיוצא בזה להתיר להשתמש במים החמים של הדוד שמש בשבת, משום 'פסיק רישיה דלא ניהא ליה'. והיינו שכל מעשה שיעשה האדם בשבת, וכתוצאה מזה תעשה בודאי מאליה מלאכה שאסורה מהתורה, אסור מן התורה לעשות מעשה זה בשבת. אלא שכל זה דוקא אם נוח לו שתעשה המלאכה, אבל אם לא נוח לו שתעשה המלאכה או שלא איכפת לו אם תעשה או לא, אין האיסור לעשות מעשה זה בשבת אלא מדרבנן.

נמצא שגם לדברי האומרים שיש בישול אחר בישול בלח, במקרה זה של בישול המים שבצינור, אין האיסור אלא מדרבנן, כיון שאינו עושה מעשה בישול ממש בידי, אלא רק פותח את הברז וממילא נכנסים המים שבצינור אל תוך המיחם ומתבשלים, וזה נחשב 'פסיק רישיה' במלאכה מהתורה של בישול, אך כיון שאין לו שום ענין בכניסת המים, ולא איכפת לו אם יכנסו המים או לא, הרי זה פסיק רישיה שלא איכפת לו, שאינו אסור אלא מדרבנן.

והרי כלל גדול בדינינו 'ספק דרבנן לקולא' [להקל], והיינו שבכל דבר שאיסורו מדברי חכמים, ויש לנו ספק אם אסרוהו חכמים או לא, אנו הולכים בו להקל, כיון שחכמים ציוו דבריהם על ודאי ולא על ספק. וכאן במיחם, כיון שדין של בישול אחר בישול בלח, הוא נתון במחלוקת כמבואר לעיל, ומה שפסק מרן השולחן ערוך להחמיר הוא דוקא במקרה של ספק איסור תורה, דהיינו לקחת מרק ולהניחו על הפלאטה שירתח, אבל במיחם שאין הבישול בו אלא מדרבנן, אם כן בספקו פוסקים אנו להקל. ויש עוד כמה טעמים להתיר בזה, כמבואר בשו"ת יחווה דעת חלק ד סימן כא.

להגיע למצב רתיחה

מיחם שיש בתוכו מים רותחים שהורתחו קודם השבת, ועתה במשך השבת פסקה רתיחתם של המים ואינם מבעבעים, אך מחמת ריבוי השימוש במים במשך השבת, נפתחה כמות המים שבמיחם ואפשר שיגיעו המים שוב למצב רתיחה, בכל זאת מותר להשתמש במיחם זה בשבת, ואין לחוש בזה לאיסור בישול.

ואף אם המים לא הורתחו ממש מערב שבת, אלא הגיעו רק לחום שהיד סולדת בו, ומחמת ריבוי השימוש במים במשך השבת, יכולים המים להגיע למצב רתיחה, מותר להמשיך להשתמש במיחם זה בשבת, ואין לחוש בזה לאיסור בישול.

ודבר זה מצוי בעיקר כשיום טוב חל ביום שישי, ובכדי שיהיו מים חמים לשבת, מוסיפים מים למיחם קודם השבת, ומן הסתם אינם מגיעים למצב רתיחה קודם השבת, וקיים חשש שבמשך השבת מחמת מיעוט המים, יגיעו המים למצב רתיחה, בכל זאת מותר להשתמש במיחם זה בשבת. (ג קעג בהערה)

וכמו כן, סיר המונח על הפלאטה או על גז מכוסה, ויש בו תבשיל המבושל כל צרכו, רשאי להוציא חלק מהמאכל, למרות שעל ידי כך הנשאר בסיר יגיע לידי רתיחה.

וכיוצא בזה, סיר שיש בו תבשיל המבושל כל צרכו, ויש בו הרבה מרק חם בחום שהיד סולדת בו, רשאי להזיזו בפלאטה למקום חם יותר, כדי שיתאדה המרק ויהיה סמיך יותר. וכן אם הוא מונח על הפח שעל הגז, רשאי להזיזו למקום שמעל האש, ואין לחוש בזה לאיסור בישול. אולם אם לא היה מבושל כל צרכו, פשוט שאסור להזיזו למקום חם יותר. (ג רמח)

טעם ההיתר

והטעם בדין זה, כי אף שלהלכה מרן החמיר שיש בישול אחר בישול בלח, מכל מקום כל עוד שהמים חמים בחום שהיד סולדת בהם, אין זה דומה לדין של בישול אחר בישול, אלא נחשב רק כממשיך את הבישול.

החזרת הסיר על הפלאטה

וכיוצא בזה מצאנו, שמותר להחזיר את הסיר שיש בו תבשיל שרובו לח המבושל כל צרכו, לאחר שהוציאו מהאש המכוסה או מהפלאטה, כל עוד שהוא חם בחום שהיד סולדת בו, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן שיח סעיף ד), ואף על פי שכשמחזירו על האש המכוסה או על הפלאטה, יכול להגיע למצב של רתיחה, מכל מקום היתיר מרן, כיון שאין זה נחשב לבישול 'אחר' בישול אלא להמשיך הבישול. (כף החיים ס"ק נה)

וכל שכן לדעת הרמ"א שפוסק מעיקר הדין שאין בישול אחר בישול בלח, ולכן כתב (סימן שיח סעיף טו) שנהגו להקל להחזיר את הסיר על האש אפילו אם אינו חם בחום שהיד סולדת בו, ובתנאי שלא התקרר לגמרי אלא שעדיין הוא חם קצת, [ובתנאי שבשעה שהוציא את הסיר, היה בדעתו להחזיר, וכן בתנאי שהסיר עדיין בידו, כדלהלן בתנאי החזרה לבני אשכנז], ואם כן בודאי שיהיה מותר להזיז את הסיר שעל הפלאטה למקום חם יותר.

הוספת מים לחמין [טשולנט] שלא ישרף

אסור להוסיף אפילו מים חמים מהמיחם לחמין [טשולנט] של שבת, אף שהחמין נחרך ומצטמק מאוד, כמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן רנג סעיף ד) וזו לשונו, יש למחות ביד הנוהגים להטמין קודם השבת קומקום של מים חמים, ונותנים אותם לתוך הסיר בשבת כשהתבשיל מצטמק. עכ"ל.

טעם האיסור

ואף על פי שבארנו לעיל שפוסק מרן שמותר להחזיר תבשיל חם כל עוד שהיד סולדת בו, ואפילו שיגיע אח"כ למצב של רתיחה, כי אין זה נחשב בישול 'אחר' בישול, אם כן למה כאן אוסר לתת את המים בתבשיל, הרי המים הם חמים?

הטעם לדבר כתב רבנו יונה, שאפילו אם המים שרוצה להוסיף הם חמים מאוד ורותחים, מכל מקום כשמערה אותם מתוך הקומקום אל תוך התבשיל, פסקה רתיחתם מיד, ואין בהם כוח לבשל, ומתבשלים בקדרה שהיא כלי ראשון.

והיינו, כיון שמעלה את המים ממצב שאין בכוחם לבשל, למצב שיש בכוחם לבשל, כי עירוי מכלי ראשון, יש אומרים [רשב"ם] שאינו מבשל כלל, ויש אומרים שאינו מבשל אלא כדי קליפה [תוספות, וכ"פ מרן], וכשנותן את המים לתוך הסיר שהוא הכלי הראשון, הרי שמעלה את המים למצב שיהיה בכוחם לבשל לגמרי. (ה"ע ד ס)

אשר על כן, אם רואה בשבת שהמים שבסיר החמין התאדו, וחושש שמא יחרך

התבשיל, אין להוסיף מים חמים ואפילו רותחים לתוך התבשיל. ומכל מקום בדיעבד אם הוסיף מים חמים, מותר לאכול תבשיל זה. והטעם יבואר להלן.

בני אשכנז

ואמנם יש מבני אשכנז שמקילים להוסיף מים חמים לתוך התבשיל שלא ישרף. וטעמם לפי מה שמתיר הרמ"א להחזיר את הסיר אם עדיין הוא חם קצת, כי לדעתו מעיקר הדין אין בישול אחר בישול בלח, והוא הדין במקרה זה. (ה"ע ד ס)

חוץ לארץ

יש מקומות בחוץ לארץ מבני עדות המזרח שנהגו להקל ולהוסיף מים לתבשיל כדעת הרמ"א. ומכל מקום עכשיו שבאו לארץ ישראל שהמרא דאתרא הוא מרן השלחן ערוך רבנו יוסף קארו זצ"ל, נכון שישנו את מנהגם כדעת מרן, שלא להוסיף מים לתבשיל. (ה"ע ד ס)

עצה טובה

ועצה טובה יש לכל החוששים משריפת החמין, להניח שקית מים סגורה בערב שבת בתוך הסיר, ואם רואה שהתאדה הרוטב בשבת, יפתח את השקית ויתערבבו כל המים בתוך התבשיל. ויזהר להוציא את השקית עם מעט אוכל, כדי שלא יכשל באיסור בורר פסולת מתוך אוכל.

ואם לא הניחו שקית מים כנ"ל, עדיין ישנה אפשרות להניח בשבת מחבת או סיר ריק בין הפלאטה לתבשיל, ובזה ישמר החום בלבד ולא ישרף המאכל.

בחור ישיבה ספרדי אצל אשכנזים

בחור ישיבה ספרדי הלומד בישיבה של בני אשכנז, וראה שהוסיפו מים חמים לתבשיל כדי שלא ישרף וכדעת הרמ"א שמיקל בזה, אף על פי שלדעת מרן זה אסור, מכל מקום מותר לבחור הספרדי לאכול מזה, מאחר שהעושה כן הוא עשה כפי ההלכה כיון שהוא אשכנזי. ואמנם אין לבחור הספרדי לצוות לחבריו האשכנזים להוסיף מים לתבשיל שלא ישרף. (ג רלא)

בחור ישיבה אשכנזי אצל ספרדים

בחור ישיבה אשכנזי הלומד בישיבה של בני ספרד, וראה שהתבשיל כמעט נשרף, ומעצמו הלך והוסיף מים חמים לתבשיל, כדי שלא ישרף וכדעת הרמ"א שמיקל בזה, מותר לבחורים הספרדים לאכול מזה, מאחר שהעושה כן, עשה כפי ההלכה כיון שהוא אשכנזי. ואפילו אם עשה כן בכוונה בשביל חבריו הספרדים, והוא אינו רוצה לאכול מזה, רשאים הם לאכול מזה. ואמנם אין לבחורים הספרדים לצוות לחבריהם האשכנזים להוסיף מים לתבשיל. (ג רלא)

שומן קרוש - לבני ספרד

מותר להניח פיתה או בורקס הממולאים בחתיכות שומן קרוש, על גבי הפלאטה

בשבת, מאחר שאנו הולכים לפי המציאות של עכשיו שזה יבש.

ואף על פי שלאחר זמן מועט יהפך הכל ללח, והרי לדעת מרן יש בישול אחר בישול בלח, מכל מקום כיון שאינו עושה מעשה בידים לבשל, שהרי אינו נותן מאכל לח ומחממו, אלא נותן מאכל יבש ובמשך הזמן נהפך מעצמו המאכל ללח ומתחמם, נמצא שהוא רק גורם שתבשיל לח יתחמם, ולכן אינו אסור אלא מדרבנן. וכיון שדין של בישול אחר בישול בלח, הוא נתון במחלוקת כמבואר לעיל, ומה שפסק מרן להחמיר הוא דוקא במקרה של ספק איסור תורה, נמצא שבמקרה זה שהוא ספק איסור דרבנן, פוסקים אנו להקל. (סימן שיח סעיף טז. ה"ע ד נז)

גולש

וכמו כן, מותר לתת חתיכות בשר [גולש] קרות או חתיכות בשר לשון עם שומן רב, על גבי הפלאטה כדי לחממם בשבת, אף על פי שיש בהם הרבה שומן שנימוח, ואפילו אם הרוב שומן, מותר.

שומן קרוש - לבני אשכנז

ואמנם בני אשכנז נהגו להחמיר לכתחלה שלא להניח שומן קרוש על גבי הפלאטה, מחשש לאיסור 'נולד'. דהיינו, מציאות שלא היתה קודם ונוצרה עכשיו. כמו כאן שהשומן הוא גוש קרוש, ועל ידי החום הוא מפשר ונימוח ונוזל, שזו מציאות שלא היתה עד עתה. ומכל מקום במקום צורך, אף להם יש להקל. (סימן שיח סעיף טז)

עצה טובה

ועצה טובה לבני אשכנז הרוצים לחמם את הפשטידא בשבת, אם הפלאטה מכוונת על שעון שבת, רשאים להניח את הפשטידא בשעה שהפלאטה אינה פועלת, וכשתפעל בעוד זמן מסוים תחמם את הפשטידא. (סימן שיח מ"ב ס"ק קו)

לחמם מים

מותר להניח בשבת מים שאינם מבושלים בריחוק מעט מהפלאטה או בריחוק מהאש, כדי להפיג את צינתם. ובתנאי שיודע שאפילו אם יהיו מונחים שם כל השבת, לא יגיעו לחום של יד סולדת בו. ומכל מקום אסור להניחם על גבי הפלאטה ממש, אף אם ישמור שלא יגיעו המים לחום של יד סולדת, כיון שעדיין חוששים שמא ישכח את המים שם ויגיעו לחום כזה. (ה"ע ד סב)

לחמם מרק

מותר להניח מרק או דייסה צוננים על גבי הפלאטה לצורך תינוק או זקן, ובתנאי ששומר שלא יגיעו לחום של יד סולדת, שכיון שכבר מבושלים הם, במקום צורך לא גזרו חכמים שמא ישכח. (ה"ע ד סג)

מותר להניח מרק על הפלאטה בשעה שאינה פועלת, אך תפעל לאחר זמן בשבת. (שלחן שלמה והליכות שלמה אורבך. שו"ת יבי"א חלק י חא"ח סימן כו)

ביצה רכה בחמין

ביצה שהתבשלה קודם השבת, אך לא נעשית ביצה קשה ממש אלא עדיין היא רכה, מותר להניחה בחמין בשבת בעודו על הפלאטה, כדי שתתקשה הביצה ויערב לחכו יותר.

טעם ההיתר

ואף על פי שהביצה היא רכה ולחה, ולדעת מרן יש בישול אחר בישול בלח, מכל מקום בביצה הדין שונה, כיון שחכמים החשיבו את הביצה כאוכל ולא כמשקה, וכמו שכתבו כמה מרבותינו האחרונים החתם סופר, המהרש"ם, האור שמח ועוד, והרי אין בישול אחר בישול במאכל. (ג רלח)

בישול אחר אפיה, קליה, טיגון, צליה.

אין אפיה אחר אפיה

כמו שאין בישול אחר בישול ביבש, כך הדין שאין בישול אחר אפיה, ואין בישול אחר קליה, ואין בישול אחר טיגון, ואין אפיה אחר אפיה. שכיון שנגמר בישולם לגמרי וראויים הם לאכילה, שוב אין בהם בישול אחר. (ה"ע ד מד)

ואמנם בני אשכנז נהגו להחמיר בזה לכתחילה. (הרמ"א שה"ס"ה) [הערת הרב הגדול המלוב"ן מורנו ורבנו רבי דוד אבוחצירא שליט"א, בהעיפו מבט כהרף עין על חוברת 'בישול בשבת' מהדורה ראשונה].

קרוטונים ושקדי מרק

מותר לבני ספרד להניח קרוטונים [קוביות לחם אפיות] או שקדי מרק בתוך מרק רותח. כיון שאין בישול אחר אפיה או טיגון. ומכל מקום בני אשכנז מחמירים בזה, אך רשאים לערוך את המרק מכלי שני על הקרוטונים או השקדי מרק. (ה"ע ד מד)

צנימים

מותר להניח פרוטות לחם על הפלאטה כדי שיתחממו או כדי לעשותם צנימים, ואין בזה איסור אפיה בשבת, שכיון שנגמרה אפייתם לגמרי וראויים הם לאכילה, שוב אין בהם איסור אפיה. וכמו שפסקו המהרש"ם, אמרי בינה, רבי יצחק אלחנן בשו"ת באר יצחק, לבושי מרדכי, ארץ צבי פרומר, משנה ברורה, אגרות משה ועוד. (ה"ע ד מז)

פיצוחים על הפלאטה

מותר להניח על הפלאטה, גרעינים ושאר פיצוחים הקלויים מערב שבת, כיון שאין קליה אחר קליה. אבל אם אינם קלויים, בודאי שאסור ליתנם על הפלאטה, אף על פי שראוי לאוכלם כמות שהם. (ג רכג)

הכנת קפה

מותר לערוך מים רותחים מהמיחם על הקפה, כיון שהקפה כבר קלוי, ואין בישול אחר קליה. והאשכנזים מחמירים בזה, אך רשאים לתת מים חמים שבכלי שני על הקפה. ואולם בנס קפה, מותר אף לאשכנזים לערוך מהמיחם, כיון שהוא מבושל. (ג רלט)

סוכר

הסוכר, אף על פי שהוא נימוח במים, דינו כדבר יבש, וכיון שאין בישול אחר בישול ביבש, לכן מותר לתת סוכר בכוס ולשפוך עליו מים רותחים. (פרי מגדים, פנים מאירות, מגן אברהם, מחצית השקל, שואל ומשיב, היעב"ץ, עקרי הד"ט, קנאת סופרים, משנה ברורה ועוד. ג רמז) [ומה שכתב במשנ"ב (שיח ס"ק עא) שטוב להזהר בזה לכתחילה, הוא רק בכלי ראשון ממש אבל בעירוי מכלי ראשון, אין צורך להחמיר].

עוד כמה פרטים בהלכות בישול

כיסוי הסיר

סיר שיש בו תבשיל, והסיר את המכסה בשבת כדי לראות אם התבשיל מבושל כל צרכו, וראה שאינו מבושל כל צרכו, אסור לכסותו, כיון שבכיסוי זה הוא גורם שיגמר הבישול מהר יותר. (ג רמז)

עבר וסגר

אם עבר וכיסה את הסיר, חייב לפותחו, כדי שלא יעבור על איסור בישול. ואולם אם לא פתח שוב את המכסה, ורוצה לאכול את התבשיל, תלוי הדבר: אם בשעה שפתח את הסיר, היה ראוי התבשיל להיאכל בדוחק, מותר לאוכלו. אך אם לא היה ראוי להיאכל כלל, אסור לאוכלו. (ג רמז. ה"ע ד לג)

בישול המוח שבעצמות

אם הסיר את המכסה וראה שהתבשיל מבושל כל צרכו, אך העצמות אינם מבושלים כל צרכם, אזי אם דרכו למצוץ את המוח שבעצמות, הרי שיש בכוונתו לגמור את בישולם, ואסור לכסותו. אך אם אין דרכו בכך, מותר לכסותו.

והטעם בזה כיון שכיסוי התבשיל אסור מדרבנן, וכאשר סוגרו ולא מתכוין למהר את בישול המוח שבעצמות, נחשב הדבר כפסיק רישיה דלא נחא ליה בדרבנן, שהתבאר לעיל לגבי דין דוד שמש, שמותר. (ג רמז)

מגיס [בוחש] בתבשיל

תבשיל שאינו מבושל כל צרכו, שעבר והסיר את המכסה, כשם שאסור לכסותו, כך אסור להגיס בו, דהיינו לבחוש בתבשיל. וכן אסור להוציא ממנו מאכל, באופן שיש חשש שיזוז מהמאכל שבתבשיל ממקום למקום, שנמצא שהוא מגיס.

אולם אם הוא מבושל כל צרכו ומונח על הפלאטה או על אש מכוסה, מותר להגיס בו, וכל שכן שמותר להוציא ממנו מאכל. אבל אם הסיר מונח על אש גלויה [באופן המותר], אסור להגיס בו. (ג קפז)

הסירו מכשול

כאשר התבשיל מבושל כל צרכו, ומגביה את המכסה מהסיר, יזהר שלא יטפטפו טיפות המים שבמכסה על הפלאטה ויתבשלו.

אשר על כן, בלילות שבת הארוכות של החורף, שסעודת ליל שבת מסתיימת בשעה מוקדמת, וברוך ה' ישנם אנשים שיושבים ולומדים עד שעה מאוחרת, ורוצים לטעום מהחמין [טשולנט] של שבת שמבושל כל צרכו, כדי להשלים מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום, וגם כדי לקבל כח להמשיך ללמוד, יש להם להזהר למשוך את הסיר לסוף הפלאטה, ואז לפתוח את המכסה לכיוון החוץ, באופן שלא יטפטפו הטיפות על הפלאטה אלא חוץ לפלאטה. (ג רמד)

כבישת חמוצים בשבת

חמוצים

אסרו חכמים לכבוש חמוצים בשבת, מפני שדומה למבשל, שמתקן את הירק לאכילה. (ה"ע ד סד)

נתינת מלח

אסרו חכמים לתת מלח על כמה ירקות יחד באחד מהאופנים הבאים: א. ירקות שכבישתם מועילה להפיג את חריפותם או מרירותם, כגון צנון, בצל, שום, וכיוצא בזה. ב. ירקות שיש דרך לכובשם, כמו גמבה, גזר, וכדומה.

ואף שאינו מתכוין ממש לכובשם, בכל זאת אין לתת מלח על מספר חתיכות יחד כיון שנראה ככובש, ולכן לא יתן מלח על ארבע או חמש חתיכות צנון, לימון, מלפפון עם קליפה, אלא רשאי לתת מלח על כל חתיכה לבדה ולאוכלה. ואולם מותר לתת מלח על חתיכות עגבניה או מלפפונים קלופים או סלט ירקות, כיון שאין דרך לכובשם, ונתינת המלח בהם היא כדי להטעימם. (ה"ע ד סד. לו"ח פח)

אם נותן שמן או לימון על החתיכות, מותר לתת מלח אפילו על הרבה חתיכות יחד, כיון שהשמן מבטל את כח המלח, ואינו נחשב ככובש. (מ"ב שכא ס"ק יד)

אין כובש אחר כובש

ירקות שנכבשו במי מלח, ורוצה ליתנם בשבת בתוך חומץ כדי שיקבלו את טעם החומץ ויאכלם בשבת, מותר, כיון שאין איסור כבישה אחר שכבר נכבשו הירקות פעם אחת. (ה"ע ד סו)

כבושים שלא נגמרו כל צרכם

הפותח צנצנת חמוצים, ורואה שעדיין לא נגמרה כבישתם כראוי, המיקל להחזירם לצנצנת, יש לו על מה שיסמוך. (לו"ח פח)

כבישה בסוכר

מותר לפזר סוכר על הרבה חתיכות תותים יחד ולהשהותם זמן מסוים ולאוכלם, כיון שלא שייך איסור כבישה בסוכר. (ה"ע ד סט)

הנאה ממלאכת שבת

המקור לאיסור הנאה ממעשה שבת

נאמר בתורה, (שמות לא יד) 'ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם'. ודרשו חז"ל (מסכת חולין דף קטו עמוד א), **היא** קודש ואין מעשיה קודש. והיינו שמהתורה לא נאסרה התוצאה מהמלאכה שנעשתה בשבת. אלא חכמים הם שקנסו את העושה מלאכה בשבת שלא יהנה ממנה. ויש הבדל בזה אם עבר אדם במזיד [בכוונה] על המלאכה בשבת או בשוגג, וכדלהלן.

מאכל שהתבשל בשבת במזיד

המבשל בשבת במזיד, קנסוהו חכמים שלא לאכול מאכל זה לעולם, אבל לאחרים מותר לאכול במוצאי שבת. (ג ז)

מאכל שהתבשל בשבת בשוגג

אמנם המבשל בשבת בשוגג, כגון שלא ידע שאסור לבשל בשבת, או שחשב שעדיין לא נכנסה השבת, וכל כיוצא בזה, התבשיל אסור באכילה ביום שבת בלבד, אבל במוצאי שבת מותר התבשיל אף למבשל עצמו. (ג יז)

המבשל לאחרים

המבשל בשבת בקביעות לצורך אחרים, אסור אף לאחרים לאכול מאכל זה לעולם. אבל אם בישל לצורך אחרים באופן עראי, מותר להם לאכול מאכל זה במוצאי שבת. (ג כא)

מסעדה

אשר על כן, בעל מסעדה שמבשל מדאי שבת לצורך הקונים, [אף על פי שהוא מקפיד על כשרות המוצרים], אסור לאכול מהתבשיל שבישל בשבת. ובלאו הכי יש להזהר גם בימי החול שלא לקנות מאדם כזה, אף שהמאכל ודאי לא התבשל בשבת. (ג כג)

הורים מחללי שבת

בן שחזר אל המקורות הנאמנים של עם ישראל, אך הוריו עדיין לא זכו להשכיל את זאת, ובא במוצאי שבת לבקר את הוריו, ומגישים לו מהתבשילים שבישלו בעצם יום השבת, מעיקר הדין מותר לו לאכול מהם.

הוי עז כנמר

ואמנם אם חושש שבמעשה זה שיאכל, ייראה הדבר כנותן אישור על מעשיהם הרעים שמחללים את השבת, רשאי לומר להם שאינו רוצה לאכול ממאכל זה שבושל בשבת, כאות מחאה על המעשה שנעשה נגד ציווי של ה' יתברך. וכמובן שיעשה כן בנחת ובלי צעקות, ואדרבה ידבר על ליבם מחשיבות שמירת השבת, והזכות שנתן לנו בורא עולם לשומרה כהלכתה.

הכשר הכלים

כלים שבישלו בהם בשבת, אינם צריכים הגעלה, ומותר לאכול מהם תבשילים אחרים שהתבשלו ביום חול.

ולכן, בן שהוריו מחללי שבת, והתארח בביתם ביום חול, מותר לו לאכול מהתבשילים שבישלו לו בסירים שבישלו בהם בשבת. (ג כז)

שאר מלאכות

גם בשאר מלאכות האסורות בשבת מן התורה, אם עבר עליהם במזיד, אסורות לו לעולם, [לבד ממלאכות בורר והוצאה]. ולכן מי שכיבס בגד בשבת במזיד, אסור לו ליהנות מכיבוס זה לעולם, וצריך שילכלך ביום חול את הבגד ושוב יכבס אותו, ואז יהיה מותר לו ללבוש את הבגד. (ג כ)

הדליק רדיו

וכמו כן, השומע רדיו משכנו גוי או שאינו שומר תורה ומצוות, אין לו להאזין אליו, שהרי נהנה ממלאכת שבת של עובדים יהודים. ולכן אם שמע את השעה, אין לו לבדוק את שעונו אם אכן מכוון הוא. (ג סו)

ויש לדעת, כי שומר נפשו ירחיק את עצמו משמיעת רדיו גם בימות החול, שרבים המה התוכניות המלאות לשון הרע ורכילות, ולעג וקלס על דברים שבקדושה, וכל מיני דיבורים המטמאים את נפשו של האדם, ולבד מכל שירי החולין אשר שם, ואשרי הנבדל מכל הדברים האלו. (ג ע)

חיילים שנמצאים בחדר עם חייל שלא זכה עדיין לשמור תורה ומצוות, והלה הדליק את הרדיו, אינם צריכים לצאת מהחדר או לאטום את אוזניהם, רק שיזהרו שלא להטות אוזן לשמוע. (ג סז)

הדליק אור

אם החדר היה חשוך ועבר אותו חייל והדליק את האור, אינם צריכים לצאת מהחדר, אך צריכים להזהר שלא לקרוא לאור זה, וכן לא יעשו כל דבר שלא יכלו לעשות בלי האור. ומכל מקום לצורך לימוד תורה, אם אין להם אפשרות לצאת ללמוד במקום אחר, רשאים ללמוד באותו חדר. (ג מ מד)

חדר מדרגות

שכן יהודי שלא זכה עדיין לשמור מצוות, והדליק את האור לעצמו או בשביל שכנו השומר מצוות, כיון שגם בלי האור יכל לעלות במדרגות, רשאי לעלות גם עכשו, ואינו חייב להמתין עד שיכבה האור. אלא שיקפיד שלא לעשות מעשה שלא יכל לעשותו בלי האור. ומכל מקום אם ברצונו להמתין עד שהאור יכבה, כדי למחות על חילול ה' שהודלק האור בשבת במזיד, תבוא עליו ברכה. (ג סב)

כיבוי אור

אדם שעבר וכיבה את האור, מותר לישון בחדר זה ואין צריך לעבור לחדר אחר.

והטעם בזה, כיון שאין כאן הנאה ישירה מעצם מעשה האיסור, שהרי החושך הוא דבר טבעי, אלא שנגרמה כאן הנאה מעצם הכיבוי. (ג עג)

קצר חשמלי שתוקן בשבת

אם אירע קצר חשמלי בבנין מגורים, ועבר אחד השכנים ותיקן את הקצר, אסור ליהנות ממלאכתו בשבת, ולכן אם מונח תבשיל שלא התבשל כל צרכו על הפלאטה, צריך להסירו משם, כדי להציל את אותו שכן שלא יעבור גם על מלאכת מבשל בשבת. ואם לא הוציא את התבשיל, אסור לאכול ממנו בשבת. (ג מב)

ואולם גם אם התבשיל היה מבושל כל צרכו, צריך להוציאו מהפלאטה, כיון שסוף סוף נהנה בעל התבשיל מחימום המאכל שנעשה בחילול שבת. אך אם לא הוציאו, הדין הוא כך: אם השתבח התבשיל מחום הפלאטה לאחר שהופעלה באיסור, אסור לאכול מתבשיל זה עד מוצאי שבת. אבל אם לא השתבח, מותר לאכול מתבשיל זה לאחר שיתקרה, כי אם יאכל ממנו בעודו חם, נמצא שנהנה ממלאכת איסור.

למשל: בליל שבת בשעה תשע אירע קצר בכל הבנין, ולאחר שעה תוקן הקצר, ולא הוציא את התבשיל המבושל כל צרכו מהפלאטה, ובא לאוכלו בבוקר בשעה עשר לאחר התפלה, הרי שבודאי הושבח טעמו של התבשיל בזמן כל כך ממושך, ולכן יהיה אסור לאכול מתבשיל זה עד מוצאי שבת.

אבל אם בשבת בבוקר בשעה תשע אירע קצר, ולאחר שעה תוקן הקצר, ולא הוציא את התבשיל המבושל כל צרכו מהפלאטה, ובא לאוכלו בבוקר בשעה אחת עשרה, פשוט שלא הושבח טעמו של התבשיל בזמן קצר כל כך, ולכן יהיה מותר לאכול מתבשיל זה, אלא שימתין עד שיתקרה, כדי שלא יהנה ממעשה איסור שנעשה בשבת.

הפסקת חשמל בשכונה גדולה

אם אירעה הפסקת חשמל בשכונה גדולה, שמן הסתם יש שם חולים או תינוקות, שתיקן החשמל בשבילם הוא בגדר פיקוח נפש או ספק פיקוח נפש, וחייבים להחזיר להם את החשמל בשבת, יש להקל לאכול מהתבשילים ששהו באותה שעה על הפלאטה, אף אם לא היו מבושלים כל צרכם, כיון שאי אפשר לתקן את החשמל רק לצורך החולים. (ה"ע ד לא)

בר "מצוה"

מחלל שבת שהעלה לתורה את בנו חתן הבר "מצוה", והביא כיבוד לבית הכנסת

ברכבו, יש לכל בעל נפש להמנע מלאכול ממאכלים אלו.

ואם רב בית הכנסת חושש מפרצה בשמירת השבת, ראוי שיאמר לשומעי לקחו שלא יאכלו ממאכלים אלו. ומכל מקום אם רואה שדבריו יכולים לעורר מחלוקת בציבור, ימנע ולא יאמר להם כלום, ויסמוך על האומרים שכל שלא נעשה מעשה החילול בגוף הדבר, אין זה בכלל איסור הנאה ממעשה שבת, וכמו כאן שלא בישלו את המאכלים עצמם בשבת, אלא רק הביאו אותם ברכב. (ג צד)

הנאה ממלאכה שיש בה מחלוקת

כבר התבאר שהנאה ממלאכה האסורה בשבת, אינה אסורה אלא מדברי חכמים, לפיכך העושה מעשה שיש בו מחלוקת הפוסקים אם מותר לעשותו בשבת או לא, אף על פי שההלכה נפסקה בשולחן ערוך שלא לעשות את אותו מעשה, בכל זאת אם עבר ועשה מעשה זה, מותר לו ליהנות ממנו בשבת.

טעם ההיתר

והטעם לדבר, כיון שמעשה זה נתון במחלוקת, לגבי ההנאה ממנו אחר שכבר נעשה, הוא ספק באיסור דרבנן, וכלל גדול בדינו 'ספק דרבנן לקולא' [להקל]. (ג עו)

תבשיל שרובו לח

ומעתה, לפי מה שהתבאר לעיל, שיש מחלוקת הפוסקים אם מותר לתת תבשיל שרובו לח על גבי הפלאטה, כדי שיתחמם. אע"פ שלהלכה אסור להניחו על הפלאטה, מכל מקום אם עבר ונתן, מותר לאוכלו בשבת. (ה"ע ד לד)

הוספת מים לחמין שלא ישרף

והוא הדין במה שהתבאר לעיל, שיש מחלוקת הפוסקים אם מותר להוסיף מים חמים לחמין כדי שלא ישרף, שאע"פ שפסק מרן שיש למחות ביד המקילים, מכל מקום ספרדי שעבר והוסיף מים, מותר לאכול מאכל זה בשבת. (ג פא)

מים קרים להפשירם

וכמו כן, אם עבר והניח על הפלאטה מים קרים שלא התבשלו כדי לחממם מעט, והקפיד להוציאם קודם שיגיעו לחום שהיד סולדת בו, אע"פ שלהלכה אסור לעשות כן, מכל מקום אם עבר והניח, מותר לשתות מים אלו בשבת. (ג פא)

שליש בישול

תבשיל שהתבשל מעט קודם השבת, ואפשר לאוכלו בדוחק, כיון שיש מחלוקת הפוסקים אם מותר ליתנו על הפלאטה בשבת, כדי שיגמור את בישולו, אע"פ שלהלכה אסור, מכל מקום אם עבר ונתן, מותר לאוכלו בשבת. (ל"ח נט)

ביסוי הסיר

ועל פי האמור, הוא הדין אם עבר וכיסה תבשיל שלא התבשל כל צרכו, אך היה ראוי לאכילה בדוחק, שמותר לאוכלו בשבת. (ג עח)

השהיית תבשיל מערב שבת

אש גלויה

ישנם אופנים שאסרו חכמים להניח את התבשיל מערב שבת על אש גלויה כדי שיששה שם בשבת, מפני החשש שמא ישכח שהיום שבת ויגביה את האש. וכגון, בתבשיל שהתבשל מעט קודם השבת, שאם יניחוהו על אש גלויה, קיים חשש שיגביה את האש, כדי שהתבשיל יהיה מוכן לאכילה מהר יותר. (א צה)

אך יש אופנים שהתירו חכמים להשהות תבשיל על גבי אש גלויה, כגון בתבשיל 'המצטמק ורע לו', דהיינו תבשיל שאינו משתבח כלל במה שהוא מתבשל ומצטמק יותר, אלא אדרבה מצטמק ורע לו, נמצא שאין חשש שיגביה את האש בטעות. וכמו במים רותחים שככל שירתחו יותר, הם רק מצטמקים ונחסרים ואינם מוסיפים טעם לשבח כלל, לכך התירו חכמים להניח מערב שבת מים חמים על אש גלויה, כי לא חששו שיגביה את האש. (א צו)

עצה טובה

מכיון שחילוקי הדינים בזה הם רבים, לכן עצה טובה הורו לנו רבותינו, שכל אדם ישתדל להניח את התבשילים מערב שבת, על אש מכוסה בפח או אזבסט או על פלאטה, כדי למנוע מכשולים וטעויות אפילו פעם אחת. וגם משום שאין היתר להחזיר שום מאכל בשבת על גבי אש גלויה. (א צ)

שימוש בפלאטה בשבת

דין השימוש בפלאטה כדין אש מכוסה, כיון שאין הסיר מונח על גופי החימום שבתוך הפלאטה, אלא על הפח המפסיק בין הסיר לגופי החימום.

זאת ועוד, שלא אסרו חכמים להשהות בערב שבת תבשיל על אש גלויה אלא מחשש שמא יבוא להגביה את האש או לחתות [להפוך] בגחלים בשבת, ונמצא שעובר על מלאכת מבעיר. ובפלאטה לא שייך להגביה את החום, שהרי החום הוא קבוע, ואין אפשרות להגביהו, לכך מותר להשהות עליה.

ובאמת שאפילו אם היה אפשר להגביה את החום, עדיין היה מותר להשתמש בפלאטה, כיון שידוע שמטרתה של הפלאטה היא אך ורק בשביל שבת, וכשמה כן היא, 'פלאטה של שבת', לכך אין חשש שיגביה את החום שבה.

לא דומה לגזירת חז"ל

ויש עוד סברא להתיר את השימוש בפלאטה, כיון שכל גזירת חכמים היתה בעיקר בתנורים של ימיהם שהיו עם גחלים, וכיון שהאש דרכה לדעוך ולרדת, לכן חששו חכמים שמא בטעות יחתה [יהפוך] בגחלים כדי להבעיר את האש, אבל בפלאטה שדרגת החום קבועה ותמדיית ואינה דועכת, נמצא שאין זה דומה למה שאסרו חז"ל בתנורים, ולכן מותר להניח תבשילים על הפלאטה בערב שבת, וכן יהיה מותר להחזיר תבשילים על הפלאטה בשבת עצמה לפי תנאי היתר החזרה, כמו בכל אש או גז מכוסה בפח או אזבסט שהוא, כמבואר להלן.

וכבר נהגו רבים ושלמים מעם ישראל הקדושים, להשתמש בפלאטה בשבת, וכמו שהורו כן כמה מגדולי הדור בדור הקודם, ומהם הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל. וגם הגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל מחבר שו"ת ישכיל עבדי, שבתחילה אמנם כתב לאסור, אך אחר כך חזר בו והתיר. ופוק [וצא] חזי [וראה] מאי [מה] עמא [העולם] דבר [נוהגים]. וכמבואר ביביע אומר חלק ו סימן לב.

הטמנה לכבוד שבת

הטמנה

הטמנה, היינו שמכסה ועוטף את הסיר מכל צדדיו, בכיסוי בד כשמיכה או מגבת עבה וכדומה, כדי לשמור על חומו של התבשיל שלא יתקרר.

עונג שבת

מצוה להטמין בערב שבת, כדי לאכול תבשיל חם בשבת, כי זהו מכבודה של השבת לענגה במיני מאכלים חשובים הערבים לחכו יותר כשהם חמים ולא קרים. אולם מי שאכילת החמין [טשולנט] מזיקה לו או שקשה עליו לאכול חמין ואינו מתענג באכילתו, רשאי שלא לאכול חמין אלא צונן. (א קטז)

הטמנה בשבת

אין להטמין את התבשיל אלא קודם השבת, אבל בשבת עצמה אסרו חכמים להטמין, כיון שהדרך להטמין את התבשיל כשהוא חם מאוד ורותח, שאז מכסים אותו שישמור את חומו, ואם היה מותר להטמין בשבת, קיים חשש שהיו טועים ומרתיחים את התבשיל קודם ההטמנה, לכך אסרו חכמים להטמין בשבת עצמה. (א קי)

הטמנה חלקית

ואולם התירו חכמים להטמין בשבת עצמה, אם אינו מטמין את התבשיל מכל צדדיו, אלא מניח את השמיכה רק מלמעלה. (א קיא)

הוספה על ההטמנה

אם הטמין מערב שבת אפילו בבגד דק, רשאי להוסיף בשבת עוד שמיכות ובגדים, ובתנאי שהתבשיל מבושל כל צרכו, ומונח על הפלאטה או על אש מכוסה. (א קיא)

התגלתה ההטמנה

אם הטמין בערב שבת, ובמשך השבת נפלו הבגדים שהטמין בהם, רשאי לחזור ולהטמין בשבת עצמה, אם התבשיל מבושל כל צרכו. (א קיא)

והוא הדין אם הוציא את השמיכה, כדי לקחת מהתבשיל, שרשאי לחזור ולכסות את הסיר שוב, אם התבשיל מבושל כל צרכו. (א קיא)

הטמנה באוכלים

אין איסור להטמין אוכל בתוך אוכל כלל, ואפילו בשבת עצמה.

אשר על כן, אם נשאר לו מסעודת ליל שבת אורז או עוף, ורוצה להניחו בתוך סיר החמין [טשולנט] של סעודת הבוקר, כדי לאכול למחרת בסעודת הבוקר, רשאי. ואף על פי שמטמין את האורז ואת העוף בתוך התבשיל, לא אסרו חכמים הטמנה באוכלים. (א קיב)

הטמנה בבין השמשות

אף על פי שאסרו חכמים להטמין בשבת עצמה, מכל מקום התירו להטמין בבין השמשות, כיון שמן הסתם כל התבשילים רותחים בתחילת השבת, ולכן לא חששו שמא ירתיח כדי להטמין. (א קי)

התנאים שיהיה מותר להחזיר את התבשיל

אש גלויה

כל תבשיל שהוצא מן האש בשבת, אסרו חכמים להחזירו על גבי אש גלויה, אף על פי שהוא תבשיל יבש ומבושל כל צרכו, מחמת שנראה כאילו הוא מבשל בשבת.

אש מכוסה

ואולם על גבי אש מכוסה, בתנאים מסוימים התירו חכמים להחזיר את התבשיל.

תבשיל יבש

תבשיל יבש המבושל כל צרכו, פשוט שמותר להחזירו על גבי הפלאטה בשבת, שהרי מותר אפילו להניחו לכתחילה בעודו קר.

תבשיל לח

כבר בארנו לעיל, שלהלכה פסק מרן שיש בישול אחר בישול בלח, ולכן אין לתת תבשיל לח על גבי פלאטה בשבת. אולם אם הוציא את התבשיל הלח המבושל כל צרכו מעל הפלאטה, ועדיין הוא חם בחום שהיד סולדת בו, ורוצה להחזירו על גבי הפלאטה, רשאי להחזירו.

לבני אשכנז

ואולם בני אשכנז מקילים בזה, ומתירים להחזיר את התבשיל הלח אפילו שאינו חם בחום שהיד סולדת בו, אלא חם מעט, אך בתנאי שלא התקרר לגמרי.

ואמנם אינם מקילים להחזיר את התבשיל, אלא אם כן בשעה שהוציאו

מהפלאטה, היה בדעתו להחזיר. אך אם לא היה בדעתו כן, מחמירים הם שלא להחזיר את התבשיל על הפלאטה.

ועוד מחמירים שלא להחזיר את התבשיל, אם הניחוהו על גבי קרקע.

ואמנם גם לבני אשכנז, במקום צורך יש להקל, באופן שלא הניח על גבי קרקע אף שלא היה בדעתו להחזיר. וכן באופן שהיה בדעתו להחזיר אף שהניח על גבי קרקע. (סימן רנג מ"ב ס"ק נו)

אבל לבני ספרד, אף אם הונח התבשיל על גבי קרקע, וגם בשעה שהוציאו מהפלאטה לא היה בדעתו להחזיר, בכל זאת מותר להחזיר כל עוד שהוא חם בחום שהיד סולדת בו. (א קג)

בחור ישיבה ספרדי אצל בני אשכנז

בן ישיבה ספרדי הלומד בישיבה של בני אשכנז הפוסקים כדעת הרמ"א, וראה שהחזירו על הפלאטה תבשיל לח שאינו חם בחום שהיד סולדת בו - הגם שלדעת מרן זה אסור, מותר לבחור הספרדי לאכול מזה, מאחר שהעושה כן עשה כפי ההלכה כיון שהוא מבני אשכנז. ומכל מקום אין לבחור הספרדי לצוות לחבריו האשכנזים להחזיר על הפלאטה. (ג רטז)

בחור ישיבה אשכנזי אצל בני ספרד

בחור ישיבה אשכנזי הלומד בישיבה של בני ספרד הפוסקים כדעת מרן, ומעצמו הלך והחזיר את התבשיל הלח שאינו חם בחום שהיד סולדת בו, על גבי הפלאטה בשבת, הגם שלדעת מרן זה אסור, מותר לבחורים הספרדים לאכול מזה, מאחר שהעושה כן עשה כפי ההלכה כיון שהוא אשכנזי. ומכל מקום אין לספרדים לצוות לחבריהם האשכנזים להחזיר על הפלאטה. (ג ריז)

דיני רחיצה בשבת

הטעם לאיסור רחיצה בשבת

בגמרא מסכת שבת (דף מ עמוד א) מבואר שאסרו חכמים לרחוץ במים חמים את כל הגוף, משום 'גזירת הבלנים' [אחראים על בתי המרחץ]. דהיינו, בתחלה שהיה עדיין מותר להתרחץ במים חמים, היו הולכים לבתי המרחץ בשבת, כי לא היה

מצוי לכל אחד מים חמים בביתו, והבלנים כשהיו רואים שבאו הרבה אנשים ואין מספיק מים חמים, היו עוברים ומחממים מים בשבת, ונכשלים בחילול שבת מן התורה של מלאכת 'מבשל'. ופעמים גם היו מבעירים אש ונכשלים גם במלאכת 'מבעיר'. לכך אסרו חכמים להתרחץ בשבת במים חמים בכל אופן, גם אם יש לו מים חמים מלפני השבת, כמו מהמיחם שבבית וכדומה.

גזירת חכמים זו נשארה לעולם, ואדרבה כיום קיים חשש יותר גדול, שהרי כל אחד יש לו בביתו מקלחת עם אפשרות למים חמים של הבוילר, ועלול להדליקו, על כן אין להתיר לרחוץ כל הגוף במים חמים כלל. (ד נה)

מים פושרים

אין צורך שהמים יהיו חמים הרבה, כדי שיהיה אסור להתרחץ בהם בשבת, אלא גם אם המים פושרים, אסור להתרחץ בהם. (ד נו)

מים קרים

מותר לרחוץ את כל הגוף במים קרים בשבת, אלא שיש להזהר שלא לסחוט את השיער, ולכן ינגב במגבת בנחת. (ד ס)

אין צורך שיהיו המים קרים מאוד, ולכן רשאי לפתוח מעט מהברז החם, כדי להפחית מעט מהקור שבמים, ובתנאי שהמים שבברז החם יהיו חמים מהדוד שמש בלבד. אבל אם המים חמים מהבוילר, אף שהוא מכובה, אין להתיר כלל, אלא אם כן המים שבבוילר אינם חמים בחום שהיד סולדת בו. (פירוש, חם מאוד שנמנע מלשתותם מחמת חמימותם). כמבואר בהלכות בישול בשבת.

בני אשכנז

ואולם בני אשכנז נהגו שלא להתקלח כלל אפילו במים קרים. ומכל מקום בימים שחם מאוד ומצטערים מהחום והזיעה, מותר אף להם להתקלח במים קרים. (ד סב)

מקוה

הנוהגים לטבול במקוה בשבת בבוקר, לא יטבלו אלא אם כן המים קרים מעט, אבל כל שהמים חמים או פושרים, לא יטבלו שם. (ד סו)

נשים שחל ליל טבילתן בליל שבת, מכיון שהמים במקוה הם חמים, יש להם להזדרז ולטבול בבין השמשות, שהוא הזמן שבין השקיעה לצאת הכוכבים, שבדקות אלו לא אסרו חכמים להתקלח במים חמים. ואולם אם לא הספיקה לטבול קודם צאת הכוכבים, יכולה לטבול אחר צאת הכוכבים, ולא תדחה את טבילתה כלל. ובכל אופן יזהרו שלא לסחוט את השיער כלל. (מחזור ויטרי, האורה, הפרדס, חכם צבי, עבודת הגרשוני, סדרי טהרה, חסד לאברהם, מהר"א גוטמאכר, ועוד. טה"ג רנא, רסא. ד סח)

תינוק

מותר לרחוץ תינוק מצואתו במים חמים, ואפילו את כל גופו. (ד סד)

פניו ידיו ורגליו

לא אסרו חכמים לרחוץ במים חמים אלא דוקא אם רוחץ את כל גופו, אך לרחוץ את פניו ידיו ורגליו בלבד, מותר. (ד סג)

סבון

מותר להשתמש בסבון מוצק בשבת, אולם טוב להחמיר להשתמש בסבון נוזלי. ובני אשכנז לא משתמשים בסבון מוצק בשבת כלל. (ד ע)

רחיצה ביום טוב

מותר להתקלח ביום טוב במקלחת בבית, במים חמים של דוד שמש, או במים חמים שחימם מערב יום טוב, אבל אסור לחמם מים ביום טוב בשביל להתקלח בהם כל הגוף. (ד נח)

ומכל מקום בבית המרחץ [מקוה], אין להתקלח ביום טוב את כל הגוף כלל, אפילו במים שהתחממו מדוד שמש. והאשכנזים מחמירים שלא להתקלח כל הגוף במים חמים כלל. (חזו"ע יום טוב עמוד מא)

צחצוח שיניים בשבת

מעיקר הדין מותר לצחצח שיניים בשבת במברשת עם משחה. ויש מחמירים להשתמש במי פה. ויזהר שלא לשטוף את המברשת לאחר גמר הצחצוח, משום חשש כיבוס. ואולם רשאי להניחה בתוך הכיור באופן שהמים ששטף בהם את פיו ישפכו על המברשת וינקו אותה. (שו"ת שרידי אש ועוד. יבי"א חלק ד סימנים כז-ל)

דיני שכר שבת**טעם האיסור**

אסרו חכמים לקחת שכר על עבודה בשבת, משום שנראה כקונה ומוכר. (ב קיט)

הבלעה

אולם אם עובד בעבודה זו גם בימי החול, מותר להבליע את שכר השבת בשכר של ימי החול, שבהבלעה לא אסרו חכמים שכר שבת. (ב קיט)

בייבי סיטר

אשר על כן, המביא שמר-טף לביתו בשבת, ישתדל שישמור על ילדיו גם בימי החול, ואז ישלם לו בהבלעה גם על יום השבת. (ב קכא)

וכמו כן, רשאי אדם להביא שמר טף לביתו שישמור בשבת על ילדיו עד כמה דקות אחר צאת השבת, שאז משלם לו גם על הדקות הנוספות הללו בחול, ונמצא שמבליע לו את שכר השבת בשכר השמירה של הדקות הללו שבחול.

בית מלון

המתארח בבית מלון, מותר לו לשלם עבור האכילה והלינה שנעשים בשבת, כיון שמשלם גם עבור הזמן ששהה בחדרו קודם השבת ובצאת השבת. (ב קלה)

וכמובן, שכל זה בתנאי שהליכתו לבית המלון, נעשית אך ורק בקדושה ובטהרה, בצניעות וביראת שמים. וכגון שהולכים קבוצה גדולה של כמה משפחות ביראת שמים, ויושבים בהפרדה גברים לבד ונשים לבד, ומבלים את זמנם בדברי תורה ושירות ותשבחות לה' יתברך. ועצה טובה שיקחו עמהם איזה חכם, שיאמר להם דברי תורה, וינחה להם את השבת באוירה קדושה ומרוממת, שירגישו התעלות וחיוק להמשך בעבודת ה' ביתר שאת וביתר עוז, ויקיימו בעצמם מה שנאמר (ישעיהו מ לא): 'קוֹי ה' יְחַלְּפוּ כָח. אֲךָ בִּלְאוּ הָכִי, יֵשׁ לְדַעַת שְׁשׁוּמֵר נִפְשׁוֹ יִרְחַק מִלִּילָךְ לְבַתִּי מִלּוֹן, שְׁבַעוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, פַּעֲמִים רַבּוֹת אָדָם נִכְשַׁל בַּעֲוֹן הַחֲמוּר מְאֹד שֶׁל שְׁמִירַת הַעֲיִנִּים, וְעוֹבֵר עַל לֹא מִן הַתּוֹרָה, וְלֹא תַתּוּרוֹ אַחֲרֵי לִבְבְּכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם'. והמזהיר והנוהר - ירבה שלומם כנהר.

דבר מצוה

לא אסרו חכמים לקחת שכר שבת עבור דבר מצוה.

אשר על כן, מותר לשליחי ציבור לקחת שכר עבור תפילתם בשבתות, חגים וימים נוראים, ואדרבה טוב שיתנו להם שכר על זה, וכמו שכתב הרשב"א [לפני כשבע מאות שנה] שעדיף לקחת שליח צבור בשכר, כיון שהוא מרגיש אחריות ומחויבות לציבור יותר, כיון שמקבל שכר.

קריאת התורה

חזן הקורא בתורה בשבת, מותר לו לקבל שכר עבור קריאתו, מפני שהוא מצוה. [ובפרט שפעמים רבות הוא צריך להכין את קריאתו שעות רבות בימי החול, ונמצא שמקבל שכר שבת בהבלעה, עם השכר על טרחתו בימי החול]. וכן פשט המנהג.

בית הכנסת

בתי כנסת שאין להם מנין, או שרבים המתפללים שם שאינם שומרים את השבת כראוי, וחסר להם מנין של אנשים שומרי שבת, מותר להם לשכור אנשים שיבואו להתפלל עמהם, ויתנו להם שכר על זה. (ב קכח)

מורה עזר

מותר לשכור מורה עזר שילמד עם הילד לימודי קודש, אף שמשלם לו שכר. (ב קכו)

סיום מסכת

מה שנהגו רבים להבטיח שכר לבניהם, כדי לעודדם שיסיימו מסכתות רבות, דבר חשוב הוא ביותר ומעלתם גדלה עד למאוד. ובפרט בדור הזה, שהנסיונות ברחוב מתרבים מיום ליום לצערנו הרב, והמציאות מוכיחה שפעמים קשה להושיב ילד או בחור צעיר שילמד ויעסוק בתורה בחשק רב וברציפות זמן ממושך, אם לא שמעודדים אותו בכל מיני מתנות ופרסים למיניהם. לכן מצוה רבה שיתנו להם שכר אפילו עבור לימודם בשבת, ואין בזה חשש איסור של שכר שבת כלל. (ב קזו)

חנוך לנער

וכיוצא בזה, מצוה רבה לארגן שיעורי תורה וקריאת תהילים בשבת לילדים ובני נוער, כדי לחזקם בתורה ויראת שמים, ובפרט שעל ידי זה נקשר אליהם ומתיידד איתם, ויכול לדבר על ליבם ועל לב הוריהם להעבירם שילמדו בבתי ספר תורניים אמיתיים על פי רוח תורתנו הקדושה והנעימה. (ב קכח)

משגיח כשרות

משגיחי כשרות בבתי מלון, שצריכים להמצא שם בשבתות, כדי לפקח על הכשרות ועל הבישולים שיתנהל הכל על פי ההלכה, רשאים לקבל שכר עבור זה, שבודאי שעבודה זו נחשבת מצוה. (ב קכד)

סימן ברכה

אף על פי שהתבאר שמותר לקבל שכר שבת עבור דבר מצוה, מכל מקום אינו רואה סימן ברכה מכסף זה.

אשר על כן, יש ליעץ לאותם מקבלי השכר, שישתדלו לקנות בכסף זה, חפצי מצוה, כמו ספרי קודש שילמדו בהם, או לתרום עבור הוצאת חוברות אלו לזיכוי משפחות רבות בעם ישראל שיתחזקו בקיום התורה והמצוות כדת ודין, שזכות מצוה זו תגן עליהם ויזכו לראות סימן ברכה בכספם. (ב קכא)

שכר מצוה בהבלעה

ואולם אם מקפידים גם בדבר מצוה לקחת את השכר של שבת בהבלעה, יזכו ויראו ברכה בכספם. וכגון אם משלמים לשליח ציבור עבור חזנותו בשבת, שישתדל להיות שליח ציבור, גם מעט בימי החול, ויתכוונו לתת לו שכר גם על ימי החול, ונמצא שקיבל את השכר של שבת בהבלעה עם השכר של ימי החול.

מקח וממכר בשבת

טעם איסור מקח וממכר

אסרו חכמים לקנות ולמכור בשבת, מכיון שפעמים רבות בשעת הקנין כותבים 'זכרון דברים' שבין הקונה למוכר, או את שארית החוב שעדיין לא שילם הקונה, וקיים חשש שיבואו לכתוב בשבת. (ב קמ)

יש לציין שבכפרי נופש יוקרתיים התשלום בימי הנופש עבור מוצרים שונים מתבצע אך ורק באמצעות חרוזים מיוחדים, הניתנים להשגה בתחילת ימי הנופש תמורת תשלום. המטרה היא לנתק את הנופשים בימים אלה מה"כסף".

ואכן, הנופשים מדווחים על אוירת נופש נדירה, נפלאה ומרוממת בימי הניתוק מהכסף.

שומר השבת זוכה אחת לשבוע (!) בחוויה נפלאה, רוחנית ומרוממת זו, והרבה יותר מכך. שכן בהצטרף פרט זה למכלול פרטי השבת, מתקבל עונג מרומם שאי אפשר לתארו במילים.

צורך מצוה

גם מכירה של מצוה, כמו ארבעת המינים או תפילין, אסורה בשבת. (ב קמג)

מכירת המצוות

ואולם מותר למכור בבית הכנסת פתיחת ההיכל ועליות לספר תורה, מכיון שאין כאן מעשה קנין ממש אלא התחייבות לצדקה בלבד. (ב קמג)

מצרכי מזון בשבת

הנצרך בשבת למיני מאכל ומשקה, מותר לו לבקש מחברו שיפתח לו את חנותו בשבת כדי לקחת ממנו, ובלבד שלא יאמר לו לשון של קניה או מכירה, כמו 'תמכור' לי דבר זה. וכן לא ישקול ולא ימדוד את המצרכים, אלא יאמר לו: תן לי כך וכך תפוחים, כך וכך חבילות סוכר, כך וכך בקבוקים. וברור שכל זה באופן שלא מותקנת מערכת אזעקה כשפותחים את החנות. (ב קנב. ד ז)

העברת המצרכים ברחוב

הלוקח מצרכים מהחנות, לא יביאם בסל כדרכו ביום חול אלא יביאם בידו, אף שעל ידי כך יצטרך לטרוח יותר ללכת ולבוא כמה פעמים. ואולם אם הוא ממהר לצורך אורחים, מותר להביאם בסל. (ד יא)

חנות הפותחת בשבת

אסור לשבת בחנות הפתוחה בשבת, בין אם היא חנות השייכת לגוי ובין אם היא חנות השייכת ליהודי, שמא יחשדו בו שבא לקנות או לסייע לבעל החנות. (ב קנד)

ולכן, כיום בעוונותינו הרבים שיש מאחינו בשרינו התועים מדרך האמת, דרך התורה והמצוות, ומחוסר ידיעה בחומרת וקדושת השבת פותחים את חנויותיהם

ביום השבת, יש להעיר למשמע אוזנם בנעימה ושפה רכה, ולחזקם ולעודדם באמונה ובטחון בבורא עולם שכל הפרנסה מאתו יתברך, ואדרבה 'השבת היא מקור הברכה', וככל שישמרו את השבת יותר, כך יזכו לפרנסה טובה יותר בשפע ובריוח ולא בצמצום.

חבל על המאמץ

מספרים על הגאון החפץ חיים זצ"ל, שפעם הגיע למשמע אוזניו שיש יהודי הפותח את חנותו בשבת. קרא לו הרב ואמר לו, אמשול לך משל, אדם אחד היתה לו חבית יין המכילה מאה ליטר, ובה ברז אחד. ולרוב "חכמתו" החליט כי אם מברז אחד יוצא מאה ליטר יין, ממילא אם יהיו שני ברזים יצאו מאתיים ליטר יין. אך כמובן שמהתחכמותו זאת לא השתכר כלום, ויצא לו חמישים ליטר מברז זה וחמישים ליטר מברז זה.

אומר החפץ חיים, חז"ל לימדונו כי מזונותיו של האדם קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה. והיינו שהקב"ה קבע לאדם בדיוק כמה ממון ירויח ויהיה לו למשך השנה. ואשר על כן, האיש המאמין פותח את ששת הברזים שהם ששת ימי השבוע, ודרכם עוברים לו כל מזונותיו, אבל החכם בעיניו מנסה לפתוח עוד ברז וחושב שדרכו יצא לו עוד מקור פרנסה, אך אינו יודע כי לשוא הוא טורח וכל עמלו ילך לריק ולבהלה, כי בעבודה שעובד אדם בשבת, לא יראה סימן ברכה כלל, שהרי 'השבת היא מקור הברכה'.

מתנה

אסור לתת מתנה בשבת, כיון שנראה הדבר כמוכר חפץ לחברו. ואולם יש עצה טובה, שיקנה את המתנה לחברו קודם השבת, ונמצא שהמתנה כבר שייכת לו קודם השבת. ויעשה זאת על ידי שיקח את המתנה לפני שבת, ויתן אותה לאדם אחר שיגביה אותה, ויאמר האדם האחר, 'בהגבהה זו אני זוכה לפלוני במתנה'. ואז זוכה בה החבר באותה שעה קודם השבת, ורשאי ליתנה לו בשבת, שהרי המתנה כבר שייכת לו. ואם לא עשה כן קודם השבת, רשאי לומר המקבל את המתנה בשבת, שאינו מתכוין לזכות במתנה עד מוצאי שבת. (ב קס)

חתן בר מצוה

מותר לתת מתנה לצורך מצוה, ולכן בתי כנסת שנהגו שהרב נותן מתנה בשבת לחתן בר המצוה, כדי לעודדו ולחזקו, רשאים להמשיך במנהגם. ומכל מקום טוב יותר שיזכו לו את המתנה קודם השבת, כמבואר בהלכה הנ"ל. (ב קנט)

בלי להתחרט

יש לדעת שכאשר אדם מקנה חפץ לחברו כנ"ל, אין המקנה רשאי לחזור בו לאחר מכן שלא ליתנו לו, שכיון שהקנה לו זכה החבר בחפץ לגמרי והרי הוא שלו.

הלכות מוקצה**באור לשון מוקצה**

אסרו חכמים לטלטל [להזיז] חפצים מסוימים ממקום למקום בשבת. ואיסור זה נקרא "מוקצה", לשון הבדלה, הרחקה ודיחוי, שמורחק ודחוי החפץ משימושם של בני אדם בשבת. (ב שד)

טעמי האיסור

הטעם שאסרו חכמים מוקצה, משום שאחד משלושים ותשעה אבות מלאכות שאסרה התורה לעשותם בשבת, היא מלאכת "הוצאה מרשות לרשות", דהיינו שבמקום שאין ערוב, אסור להוציא חפץ מהבית שהוא רשות היחיד לרחוב שהוא רשות הרבים, או להיפך - מרשות הרבים לרשות היחיד. ואם יהיה מותר לטלטל כל חפץ, יש חשש גדול שאדם יטעה ויבוא להוציא את החפץ שבידו מרשות היחיד לרשות הרבים ויעבור על איסור תורה. (ב שד)

עוד טעם כתב הרמב"ם לאיסור מוקצה, כדי שהשבת לא תראה בעיני בני אדם כיום חול, על ידי שמטלטל את כל החפצים למיניהם. וכן יש חשש שבטעות יבוא לחלל שבת בחפצים אלו מחמת שישכח שהיום שבת. (ב שד)

בשינוי

איסור טלטול מוקצה הנו רק כאשר מטלטל את החפץ בידו, כיון שכך דרך השימוש בחפץ, אבל אם מטלטלו בשינוי כגון שדוחפו במרפק, או נופח בפיו והמוקצה זו, מותר. (ב שיב)

נגיעה

איסור מוקצה, הוא רק כאשר מטלטל [מזיז] את החפץ. אבל בנגיעה בלבד, שאינו מנענע את החפץ, מותר. ולכן מותר מן הדין לגעת בשבת בפטיש, אך לא להזיז אותו. אולם מוקצה עגול שבנגיעה בלבד הוא זו ממקומו, נאסר אפילו בנגיעה, שהרי ודאי הוא יזוז ממקומו. (ב שיז)

ולכן מותר להשען על מכונית בשבת, כיון שאינה זזה ממקומה. וכמובן בתנאי שברור לו שברכב זה אין מערכת אזעקה. (ב שכב)

אין צריך לשומטו מידו

מוקצה שנמצא בידו של האדם, כל עוד שהמוקצה בידו מותר לו להמשיך ולאחוז בו ולהניחו במקום שירצה, ואינו צריך לסלקו מידו מיד. כגון: אם טלטל פטיש כדי לפצח בו אגוזים (שזה מותר, כפי שיתבאר להלן), אינו חייב לשומטו מידו מיד אלא רשאי לאחוז בו ולהניחו במקומו. וכן אם פיצח אגוזים ונשארו בידו הקליפות (שהם מוקצה, כפי שיתבאר להלן), רשאי לאוחזם בידו עד שיגיע לפח ויזרקם לתוכו. ואפילו אם המוקצה הגיע לידו באיסור, דהיינו שעבר ולקח אותו, אינו חייב לשומטו מידו מיד אלא רשאי להניחו במקומו. ופשוט שאם הניח את המוקצה או שנשמט מידו ונפל, אינו רשאי להרימו שוב ולטלטלו. (ב תטז)

מיד ליד

מוקצה שנמצא בידו, מעיקר הדין מותר להעבירו מיד ליד, כיון שאין זה נחשב כטלטול אחר. (ב תכא)

סוגי המוקצה

כמה סוגים יש במוקצה, שדיניהם שונים זה מזה. ואלו הם: א. כלי שמלאכתו לאיסור. ב. כלי שמלאכתו להיתר. ג. מוקצה מחמת חסרון כיס. ד. מוקצה מחמת גופו. ה. בסיס לדבר האסור. ו. ביטול כלי מהיכנו. ז. מוקצה מחמת מצוה. ח. מיגור [מתוך] דאִתְקַצְאִי [שהוקצה] בבין השמשות, אִתְקַצְאִי [הוקצה] לְכוּלִי יוֹמָא [לכל היום]. ולהלן נבאר אחת לאחת בעזרת ה'. (ב שיא)

כלי שמלאכתו לאיסור

גדר כלי שמלאכתו לאיסור

כל כלי שהשימוש בו הוא למלאכות האסורות בשבת כגון 'פטיש', הריהו נקרא 'כלי שמלאכתו לאיסור'. אך אם מיועד הוא גם למלאכות איסור וגם למלאכות היתר, כגון כלי דורלקס ופיירקס, שמניחים בהם מאכלים למשמר במקרר או שמגשים בהם על השלחן, וגם מבשלים בהם על האש, אין דינם ככלי שמלאכתו לאיסור, אלא ככלי שמלאכתו להיתר שיבואר להלן. ואף בכלים שרוב שימושם לאיסור ומיעוטם להיתר, כיון שדרך שימושם בכך, מותר. (ה"ע ג קצט. ב תא)

ואלו הן מקצת דוגמאות של כלים שמלאכתם לאיסור:

עט, עפרון, מחק, מחדד, סיר או מחבת ריקים, תנור אפיה, גפרורים, סיגריות, מאוורר, מברשת צביעה, מטריה, פטיש, צבת, מסמר, משור, מספריים, מחט, וכל כיוצא בזה. (ב תג)

לצורך גופו או מקומו

כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו. ולצורך גופו היינו להשתמש בכלי מלאכה של היתר, כגון פטיש לפצח בו אגוזים, הרי זה מותר.

ולצורך מקומו פירושו, לצורך מקומו של הכלי, דהיינו שצריך לאותו מקום שהכלי נמצא בו. כגון אם נמצא עט על הכסא שרוצה לשבת בו, מותר לקחת את העט בידיים ולהניחו במקום אחר. או מספריים שנמצאו על השלחן ורוצה לפרוס מפה על השלחן, מותר לקחת את המספריים ולהניחם במקום אחר, כיון שצריך את המקום שעליו נמצא החפץ. וכן אם מונח הכלי שמלאכתו לאיסור על דבר היתר, מותר להוציא את הכלי שמלאכתו לאיסור כדי לקחת את דבר ההיתר, וכגון סיר המונח בארון על גבי ערימת צלחות, והוא רוצה להשתמש בצלחות אלו, מותר להרים את הסיר לצורך לקיחת הצלחות. (ב תא)

יש לו כלי אחר

מן הדין מותר להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור, אף אם יש לו כלי אחר של היתר להשתמש בו. כגון שרוצה להשתמש בפטיש לפצח אגוזים, אף שיש לו מפצח. וכן מותר לטלטל את הכלי, כדי לשבת במקומו, אף שיש לו מקום אחר לשבת בו. (ב תיג, תיד)

מחמה לצל. שלא יגנב. לכבוד אורחים.

כלי שמלאכתו לאיסור שנמצא בשמש וחס עליו שלא יתקלקל מחמת החום, אסור לטלטלו לצל. או אם נמצא בחוץ וחס עליו שלא יתקלקל על ידי הגשם, אסור לטלטלו לבית. וכן אם נמצא בחצר ויש חשש שיגנב, אסור לטלטלו לבית. אלא שרשאי לטלטלו לצל או לבית על ידי שינוי, כמבואר לעיל. וכן רשאי לטלטל את הכלי על ידי שישתמש בו שימוש כל שהוא של היתר, ובעוד הכלי בידו יניח אותו במקומו. או שישב במקומו של החפץ, ואז רשאי להעבירו למקום אחר.

למשל: כלי עבודה המונחים על כסא בחצר, ובעליהן חושש שמא יגנבו, אסור לו להכניסם הביתה. אולם יכול הוא להחליט שברצונו לשבת על הכסא הזה, ואז מותר לו לטלטל את הכלים לצורך מקומם, וכל עוד שהם עדיין בידו מותר לו אף להכניסם לבית ולהניחם במקומם, ולאחר מכן ישב על הכסא.

כלי שמלאכתו לאיסור שרוצה לטלטלו מחמת שצריך לסדר את הבית לפני האורחים, המיקל יש לו על מה שיסמוך. אבל לכתחילה ינהג כאמור לטלטלו על ידי שינוי. (ב תט תטו)

יחד עם היתר

אם מונח דבר היתר על כלי שמלאכתו לאיסור, אגב דבר ההיתר מותר לטלטל את הכלי שמלאכתו לאיסור. ומכאן למדנו על סיר או מחבת, שאע"פ שהם

מיוחדים לבישול ודינם ככלי שמלאכתו לאיסור, בכל זאת כאשר יש בהם תבשיל, מותר לטלטלם ככל כלי שמלאכתו להיתר. (שו"ע סימן שח סעיף ה. יבי"א חלק ז סימן לט)

אולר

אולר שיש בו חלקים שונים וביניהם מספריים, וגם סכין, מותר להשתמש בסכין שבו, אך לא יפתח את החלקים האסורים בשימוש בשבת. (ב תכב)

מאוורר

מותר להזיז את המאוורר לאיזה צד שירצה, ובלבד שיזהר שיהיה החוט ארוך ולא יתנתק מהחשמל. וכן מותר לעצור את המאוורר על ידי הכפתור למעלה, כדי שלא יסתובב לצדדים אנה ואנה או להיפך כדי שיסתובב. (ב תכג. ה"ע ג קצד)

שמיכה חשמלית

מותר להשתמש בשמיכה חשמלית כשמחוברת לחשמל, ואין לחשוש שמא יגביה או ינמיך את מדת החום. (ה"ע ג רטו)

מכשיר אדים

מכשיר אדים קר, מותר לטלטלו בהתאם לצורך החולה בשבת. ואף מכשיר אדים חם יש להקל להזיזו לצורך החולה. (ב תכח)

סולם

סולם של סיידים או נגרים וכדומה, הרי הוא כלי שמלאכתו לאיסור. אבל סולם שבבית העשוי בעיקר לצורכי היתר, כגון להוריד ספרים מהמדף הגבוה, או להוריד כלים ובגדים מארון גבוה וכדומה, הרי הוא כלי שמלאכתו להיתר ומותר לטלטלו. (ב תלד)

מתג החשמל

מנורה המכוונת לדלוק לפי שעון שבת עד שעה מסוימת, ואחר שכבתה רוצה להוריד בשבת את המתג כדי שהמנורה לא תדלק עם התחדשות הזרם מהשעון שבת, רשאי לעשות כן על ידי שיעשה תנאי מערב שבת ויאמר: "אני מתנה שאוכל להוריד את המתג כשיכבה השעון". ותנאי אחד מועיל לכל השנה כולה. (ב תלה)

צרור מפתחות

טוב שיוציא מערב שבת מצרור המפתחות את מפתחות האיסור, כגון המפתח של מנוע הרכב שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור. ומכל מקום אם לא הוציאם, רשאי לטלטל את צרור המפתחות בשבת. (ב תנא)

סיגריות

הסיגריות נחשבות כלי שמלאכתו לאיסור, ולכן פשוט הדבר שאסור לשים אותן בכיס ביום שבת, כדי שיעשן מיד בצאת השבת. (ב תנא)

תפילין

יש אומרים שתפילין נחשבים ככלי שמלאכתו לאיסור, ורשאי לטלטלם לצורך מקומם, כגון שמונחות על הכסא ורוצה לשבת שם. (ה"ע ג קצו)

מוקצה מחמת חסרון כיס

גדר מוקצה מחמת חסרון כיס

כל כלי שמלאכתו לאיסור, ומקפידים שלא להשתמש בו אלא רק את השימוש המיוחד שלו ולא שימוש אחר כלל, מחשש שמא יתקלקל או יתלכלך וכדומה, הרי הוא "מוקצה מחמת חסרון כיס", דהיינו שחושש לחסרון בכיסו - בכספו. והוא סוג מוקצה חמור יותר מכלי שמלאכתו לאיסור, כפי שיתבאר. אבל אם לא מקפידים עליו כל כך, ומדאי פעם משתמשים בו לדבר אחר, אינו נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, אלא כלי שמלאכתו לאיסור בלבד. (ב שכת. ה"ע ג ר)

ואלו הן מקצת דוגמאות של מוקצה מחמת חסרון כיס:

סכין שחיטה, מצלמה, בולי דואר, צ'קים, קלף לכתובת סת"ם [ספרי תורה, תפלין, מזוזות], בלנקים, דרכון, וכל כיוצא בזה. (ב שלב)

דין מוקצה מחמת חסרון כיס

אסור לטלטל מוקצה מחמת חסרון כיס, אפילו לצורך גופו או מקומו. והיינו שחמור הוא יותר מכלי שמלאכתו לאיסור, שאע"פ שצריך את גופו של החפץ למלאכתו היתר או שצריך את המקום שמונח עליו החפץ, אסור לטלטלו. וכל שכן שאסור לטלטלו מחמה לצל. (ב שלה)

הקפדה של הבעלים

מוקצה מחמת חסרון כיס, תלוי בקפידתם של בעלי החפץ בלבד, ולכן אם הבעלים אינם מקפידים עליו מלהשתמש בו לדבר אחר, אין זה נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, הגם שאחרים מקפידים שלא להשתמש בחפץ כזה לדבר אחר. (ב שלה)

למשל: לראובן יש פלאפון, שאינו מקפיד עליו כל כך, ונותן לילדיו הקטנים מדי פעם לשחק בו כאוות נפשם. בעבורו אין נחשב הפלאפון כמוקצה מחמת חסרון כיס, אלא דינו ככל כלי שמלאכתו לאיסור, ולכן בשבילו יהיה מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו, כגון שרוצה לשבת בכסא שעליו הוא מונח.

לעומתו שמעון מקפיד על הפלאפון ומשתמש בו אך ורק כשימוש המיועד בו. בעבורו הפלאפון נחשב למוקצה מחמת חסרון כיס, ולכן יהיה אסור לו לטלטל, אף כשירצה לשבת בכסא שעליו מונח הפלאפון.

כלים שמלאכתם להיתר יקרים

כלים שמלאכתם להיתר, אפילו אם הם יקרים מאוד ומקפידים שלא להשתמש בהם אלא רק את השימוש המיועד להם, כגון תכשיטים של זהב או כלים יקרים המקשטים את הבית, או תמונות התלויות לנוי, אינם נחשבים למוקצה מחמת חסרון כיס, ודינם ככלי שמלאכתם להיתר, שיתבאר דינם להלן. (ב שכח)

ולכן מותר להוציא מהקיר תמונה התלויה במסמר, כדי להראות לאורח מקרוב, ורשאי אחר כך לחזור ולתלותה על הקיר. (ב שמו)

וכן רשאים גבאי בתי הכנסת להחליף בשבת את השלט הקבוע על הקיר בטבלא שכתוב בה 'יעלה ויבוא' או 'ספירת העומר' וכדומה. (ב שמיט)

כלים העומדים לסחורה

אולם כלים שמלאכתם להיתר העומדים לסחורה ומקפיד שלא להשתמש בהם כלל, דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס, אבל אם אינו נמנע מלהשתמש בהם לפעמים לפי צורכו, מותר לטלטלם בשבת. (ב שלו)

כלי זכויות העומד ליפול

הרואה בשבת כלי זכויות יקר המיועד לסחורה העומד ליפול לארץ ולהשבר, מותר לתופסו באויר כדי למנוע את שבירתו, שהרי בלאו הכי התירו לו לטלטל את הרסיסים במקום חשש שינזקו בני הבית. (ב שלו)

דברי מאכל העומדים לסחורה

דברי מאכל העומדים לסחורה, אם הם ראויים לאכילה כמות שהם כתפוחים ואגסים וכדומה, אינם מוקצה כלל, ומותר לטלטלם כרצונו. אבל אם אינם ראויים לאכילה אלא רק כשהם מבושלים כשעועית, חומוס וכדומה, הרי הם מוקצים מחמת גופם שיתבאר להלן מה דינם. (ב שלט)

תשמישי מצוה

אתרוגי מצוה העומדים לסחורה, כיון שמקפיד עליהם דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס. ואע"פ שהם דברי מאכל, ובארנו לעיל שדברי מאכל העומדים לסחורה אינם מוקצה, מכל מקום כיון שאף הקונים אותם לא יאכלום עד אחרי חג הסוכות, נמצא שבמפורש מקצה אותם מדעתו שלא לאוכלם. (מנחת אהבה עמוד רסט)

ומטעם זה גם מצות שמורה עבודת יד המיוחדות לליל הסדר, דינם כמוקצה

מחמת חסרון כיס. ואמנם אם יש לו כמות גדולה של מצות שמורה, ואינו מקפיד שלא לאכול מהם קודם הפסח, מותר לטלטלם בשבת. (ב שמב)

מוקצה מחמת גופו

גדר מוקצה מחמת גופו

כל דבר שאינו כלי, ואינו ראוי למאכל אדם או למאכל בהמה, ואינו מיועד לשום שימוש, הרי הוא מוקצה מחמת גופו. (ב שמיט)

ואלו הן מקצת דוגמאות של מוקצה מחמת גופו:

אבנים, עפר, עצים, שעועית יבשה, אבקת אפיה, קליפות ביצים, קליפות אגוזים, קליפות שקדים, גרעיני מישמש, גרעיני זיתים, עצמות קשים, בעלי חיים, כסף, צבע, ניירות חשבון חשמל, מים, גז. וכל כיוצא בזה. (ב שמיט)

דין מוקצה מחמת גופו

אסור לטלטל מוקצה מחמת גופו אפילו לצורך גופו או מקומו, וכל שכן מחמה לצל. (ב שניב)

מיוחד לשימוש

ואולם אם מיוחד אותו כדי להשתמש בו לדבר מסוים, אינו מוקצה. ולכן אבנים אע"פ שהם מוקצים מחמת גופם, שהרי אינם כלי ולא מאכל, מכל מקום אם מיוחד אותם מלפני השבת, כדי להשתמש בהם לעצור את הדלת או לפצח אגוזים וכדומה, מותר להשתמש בהם בשבת. (ב שצח)

קליפות. גרעינים. עצמות.

המפצח גרעינים שקליפותיהם אינן ראויות למאכל בהמה, מותר להוציא מפיו את הקליפות בידו, ואינו צריך לזרוקן מפיו. וכן האוכל מישמש, מותר לו להוציא בידו את הגרעין, אף אם לא נשאר עליו מהפרי עצמו. אבל לאחר שהניחן מדאיו, אסור לטלטלן שהרי הם מוקצים מחמת גופם. אולם אם נשאר מעט מהפרי עליהן, מותר לטלטלן אף אם אינו אוכל את המעט שנשאר עליהם.

אולם קליפות או עצמות הראויות למאכל בהמה, אינן מוקצה ומותר לטלטלן. זאת בתנאי שיהיו מצויות בהמות בעירו, ואפילו בסופה, אך אם אין בהמות בעיר כלל, אסור לטלטלן. (ה"ע ג רי. ב שנג שניח)

הגם שקליפות שאינן ראויות למאכל בהמה הרי הם מוקצה בשבת, מכל מקום רשאי לטלטלן על ידי מגב או סכין או כל כלי שהוא.

גרף של רעי

"גרף של רעי" פירושו, כלי שהקטנים עושים בו צרכים. והתירו חכמים לטלטלו, מטעם שהוא מאוס בעיני הבריות. ומכאן למדנו על כל דבר מאוס שמותר לטלטלו, כגון אם נתאספו לפניו על השולחן הרבה קליפות שאינן ראויות למאכל בהמה, ומאוס בעיניו לשבת כך, מותר להוציא את הקליפות בידיים, שבמקום מיאוס כזה לא גזרו חכמים. ועל כל מיאוס כזה הגדירו אותו חכמים "גרף של רעי". (ב שצח)

פח אשפה

ומטעם זה מותר גם לזרוק פח אשפה שהתמלא, כיון שהוא מאוס. והוא הדין שמותר לטלטלו אף אם לא התמלא אם יש בו ריח רע. ומותר להחזיר את הפח לבית על אף שהוא ריק, כיון ששם כלי עליו, ודינו ככל כלי שמלאכתו להיות. (ב שצז)

בשר חי

אע"פ שאין דרך לאכול בשר חי שאינו מבושל, מכל מקום כיון שיש אפשרות שהיא לאוכלו כך, איננו מוקצה ומותר לטלטלו. ולכן אם שכח מערב שבת את הבשר החי מחוץ לפריזר ורוצה להכניסו בשבת כדי שלא יתקלקל עד למחרת, מותר לטלטלו ולהכניסו לפריזר בשבת. (ה"ע ג רה. ב שנט שסא)

בשר קפוא

והוא הדין לבשר קפוא שאע"פ שלא ראוי לאוכלו כמות שהוא, מכל מקום אם יש שהוא בשבת שאם היינו משרים אותו במים פושרים, היה מפשיר אפילו מעט, אף שעתה אין אנו מפשירים ממנו כלל, אין הבשר מוקצה. (ה"ע ג רה. ב שסא)

ולכן מקפיא שהפסיק לעבוד בשבת ובתוכו בשר, וחושש שעד צאת השבת יפשיר הבשר ויתקלקל, מותר לטלטל את הבשר ולהעבירו למקפיא של השכנים. (ב שסב)

הרוצה לקחת דבר מאכל מהפריזר בשבת, והבשר הקפוא מעכב בעדו, מותר לו להוציא את הבשר הקפוא כדי להגיע למאכל הרצוי, ובתנאי שיש זמן שעד צאת השבת יוכל הבשר להפשיר. (ב שסב)

חול

חול הרי הוא מוקצה מחמת גופו. ואולם אם ייחדו אותו לשימוש מסוים, כגון לכסות בו לכלוך, מותר לטלטלו. ולכן ילד קטן רשאי לשחק בחול המיועד למשחקי הילדים ואינו מוקצה, ובלבד שהחול יבש מאוד [שכאשר נוטל מהעפר, חוזר העפר מאליו ומכסה את הגומא]. אך אם החול לח מעט ובונה בזה צורות שונות, אם הוא קטן מאוד שאינו מבין כלל באיסור מלאכות בשבת, אין צריך להפרישו מלשחק. אך אם הוא מבין, צריך להפרישו שלא יעשה כן. (ב שסג)

מציאה בשבת

המוצא כסף, אסור להגביהו אף אם חושש שמא יקדימנו אחר. אך רשאי לדחוף ברגלו את הכסף למקום מסתור, ויבוא במוצאי שבת ויקחהו. (א קצה)

שברי כלים

כלי שנשבר בשבת ואין שברי הכלים ראויים לשום שימוש, הרי הם מוקצים מחמת גופם ואסור לטלטלם בשבת, אלא על ידי מטאטא או בשינוי. ומכל מקום אם יש חשש שינוקו משברי הכלי, מותר לטלטל את השברים לפח האשפה אפילו בידיים, שבמקום של חשש היזק, לא גזרו חכמים איסור מוקצה. (ב שע)

כפתור

כפתור שנפל מהבגד בשבת, כיון שבכניסת השבת היה מחובר לבגד, ושם כלי היה עליו, וגם דעתו לתפור את הכפתור לבגד לאחר השבת, אין לו דין מוקצה. אולם כפתור חדש שלא היה בבגד הרי הוא מוקצה מחמת גופו. (ב שצד)

והוא הדין לשרשרת חרוזים שנקרעה בשבת ונתפזרו החרוזים, שמותר לאסוף אותם לכלי, ואין בהם חשש מוקצה. ועיין ב'מלאכת מעמר'. (ב שצד)

בעלי חיים

בעלי חיים הרי הם מוקצים מחמת גופם ואסור לטלטלם. ואפילו כלוב שנמצאים בו תוכים לנוי, אסור לטלטלו. אולם במקום צער בעלי חיים כגון שהחמה זורחת עליהם, מותר להעבירם למקום מוצל. וכן אפרוחים קטנים מאוד שאינם אוכלים לבד, מותר להאכילם אף שנוגע בהם ויזהר שלא יזיזם. (ב שעח)

ואף שמוקצה מחמת גופו שייחדו לשימוש מסוים אינו מוקצה, מכל מקום בבעלי חיים לא שייך שייחדם להשתמש בהם, שהרי בלאו הכי יש איסור בפני עצמו להשתמש בבעלי חיים בשבת, ואפילו אם ייחד אותם ליהנות ממראיהם וקולם, אין זה מספיק כדי להחשב שייחד אותם לשימוש מסוים. (ב שעט בהערה)

ולכן אסור לטלטל אפילו כלבים קטנים המיוחדים להשתעשע בהם. ואמנם יש ליידע את הציבור הרחב כי לא טוב כלל שיגדל אדם כלב בביתו, מלבד במקומות שיש חשש סכנה או גנבים שבהם הקילו חכמים מטעמי שמירה, אבל בסתם בית בעיר לא יגדל אדם כלב כלל וכלל. ואותם המגדלים כלבים ומשחררים אותם לחוץ לבד ללא שמירה צמודה עם חבל, העושה כן ידע שגדול עווננו מנשוא. וכבר קיללו אותו חכמים בגמרא מסכת בבא קמא (דף פג עמוד א) ואמרו עליו 'ארור המגדל כלבים', ה' יצילנו. כי דבר זה חמור מאוד בעיני חכמים שיכול לסכן בני אדם, וגורם לשכינה שתסתלק מ ישראל. ובפרט ילדים או נשים בהריון שיכולות להבהל וחס ושלום לגרום להם הפלה. אוי לאותו אדם שלא יקפיד להזהר בדברי רבותינו, ה' ירחם. ומכל מקום המגדל כלב באופן המותר, מותר לאוחזו בחבל הקשור לצוארו ולצאת עמו לרחוב כשיש צורך לזה, אולם יזהר שלא להגביהו כלל. (ב שפג)

בעלי חיים שאינם רוצים להכנס לכלוב, מותר לאחוז בצווארם ולהוליכם, שלא אסרו חכמים טלטול מעט כשיש צורך לבעלי חיים, משום צער בעלי חיים. אבל לא יוליכם באופן שעוקרים רגליהם מן הארץ, כיון שבזה מטלטלם טלטול גמור. ואולם תרגומות אסור להוליכה כלל, כיון שמגביהה את עצמה מן הארץ ונמצא שמטלטלה, ורק ידחה אותה בידו מאחוריה כדי שתכנס. (שלחן ערוך סימן שח סעיף מ)

יתוש

יתוש שנמצא על בשרו, מותר לסלקו, שאע"פ שהוא מוקצה מחמת גופו, מכל מקום במקום צער לא גזרו חכמים. ואמנם פשוט שאסור להורגו בשבת. (ב שפג)

משחקים

מותר לגדול לתת לילד קטן משחקים וצעצועים שאינם פועלים באמצעות בטריה או חשמל כדי שישחקו בהם בשבת. (יביע אומר חלק ז סימן לט)

כדור

כדור הריהו מוקצה, ואינו נחשב לכלי שהרי אינו ראוי לשום שימוש מחמת שהוא מלוכלך. ולכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן שח סעיף מה) "אסור לשחק בשבת ויום טוב בכדור". אשר על כן יש להזהיר את אותם הטועים אחרי ההבל ויהבלו, ומבליים את זמנם ביום הקדוש הזה במשחקי כדורגל וכדורסל. ["כדורגל" גימטריא = 372, "וילכו אחרי ההבל ויהבלו" עם האותיות = 372]. וכבר אמרו בתלמוד ירושלמי "עיר שמעון חרבה, בגלל שהיו משחקים בה בכדור בשבת".

בלון

מותר לנפח בלון בשבת, ומכל מקום לא יקשור אותו. [כיון שאין הדרך לפותחו אחר כך, ונחשב קשר של קיימא].

להרים ילד קטן

אין לאבא להרים או להחזיק את בנו הקטן כשיש בידו מוקצה חשוב, מחשש שמא יפול המוקצה מידו ויבוא האבא לטלטלו, ואפילו אם הבן מצטער כשאינו על אביו. אולם אם יש ביד הבן מוקצה שאינו חשוב כמו אבן, שאין חשש שאם תיפול האבן מידו, יגביה אותה האב, והבן מצטער, מותר להרימו או להחזיקו. (ב תצג)

מזוזה

מותר לטלטל מזוזה, כיון שיכול ללמוד ממנה הלכות ולקרוא קריאת שמע. (ב שעד)

כלי שמלאכתו להיתר

גדר כלי שמלאכתו להיתר

כל חפץ שהשימוש בו הוא למלאכות של היתר, הרי הוא נחשב כלי שמלאכתו להיתר. (ב תנב)

ואלו הן מקצת דוגמאות של כלים שמלאכתם להיתר:
כסא, שולחן, סטנדר, כוסות, צלחות, סכינים, כפות, מזלגות, בקבוקים ריקים, מכסה הבקבוק, מפתח של הבית, משקפת, מניפה, שטיח, מטאטא, טרמוס, שעון.

דין כלי שמלאכתו להיתר
כל כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו לכל צורך שהוא, כמו לסדר את הבית וכדומה או להעבירו מחמה לצל שלא יתקלקל או שלא יגנב, אבל ללא שום צורך כלל, כגון להזיז כסא או שלחן סתם, אסור. (הרמב"ם, הרשב"א, הר"ן, וכתב המגיד משנה שהמתירים אין להם על מה שיסמוכו. וכך פסק מרן בשלחן ערוך סימן שח סעיף ד)

ידים עסקניות
יש להעיר למשמע אוזנם של אותם אנשים שידיהם עסקניות מדאי, ובשעת השירה או בשעת אמירת דברי תורה, אינם שמים על ליבם, ומשחקים בכפות ומזלגות, ויש להסביר להם בנועם ובעדינות שדבר זה אסור על פי ההלכה. (ב תנב)

ספרים
אולם ספרי קודש, מותר לטלטלם אפילו ללא שום צורך כלל, שלא גזרו חכמים בזה. ואפילו אם הם מיועדים לסחורה, מותר לטלטלם. (סימן שח סעיף ד)

מאכלים
מאכלים מותר לטלטלם אפילו ללא שום צורך, גם אם הם נמצאים בקופסאות שימורים וכדומה. וכן כוס שיש בה משקה, מותר לטלטלה בכל אופן. (ב תסא)

פרחים
פרחים הנמצאים בתוך מים באגרטל, מותר לטלטלם עם האגרטל ולהעבירם למקום אחר. ומותר להריח בפרחים הנמצאים בעציץ, ומותר אף לאחוז בהם בשעת הברכה. (ב תסו)

שעון יד
מותר לענוד שעון יד בשבת, ודינו ככלי שמלאכתו להיתר. ואפילו השעונים שיש בהם לחצנים כשעון מחשב וכדומה, מותר לענוד אותם בשבת, ואין לגזור שמא ילחץ על הלחצנים, שהרי אין לנו כח לחדש גזרות חדשות מדעתנו. (ב תפג)

אולם אם השעון אינו פועל כגון שנגמרה הבטריה או שהתקלקל וכדומה, הרי הוא מוקצה בשבת ואסור לטלטלו (ב תעב), אלא אם כן הוא שעון זהב שנחשב לתכשיט ואף כשאינו פועל, רגיל ללכת אתו להתקשט בו. (שו"ת יחווה דעת חלק ג סימן כג)

אופניים

הן אמת שרבותינו הורו להחמיר שלא לנסוע באופניים בשבת, מכל מקום אינם נחשבים למוקצה, ולכן מותר לטלטלם ולהזיזם לכל מקום שהוא כפי הצורך וככל כלי שמלאכתו להיתר. (ב תסז. לזית חן עמוד קפא)

ביטול כלי מהיכנו**מהו ביטול כלי מהיכנו**

כל כלי שמלאכתו להיתר, אע"פ שהוא מותר בטלטול, אין להניח עליו מוקצה מחמת חסרון כיס או מוקצה מחמת גופו, כיון שעל ידי זה נגרם שהכלי עצמו נאסר גם בטלטול, וזהו הנקרא 'ביטול כלי מהיכנו' [כנו' מתרגם אונקלוס 'בסיס']. דהיינו שמבטלו ממה שהיה ראוי לו, שעד עכשו היה ראוי לטלטלו ממקום למקום, ועכשו סתר זאת ואינו יכול לטלטלו.

ומכאן למדנו שאין להניח קליפות שאינן ראויות למאכל בהמה בצלחת ריקה, כיון שהצלחת היא מותרת בטלטול, ואם יניח את הקליפות בתוכה, תאסר הצלחת בטלטול, ונמצא שביטל את הצלחת מהיתרה שהיתה ראויה לטלטול. (ב תעט)

אלא שחכמים נתנו פתרון לזה, על ידי שיקדים לתת איזה דבר מאכל לצלחת הריקה, ואחר זה יהיה רשאי לתת קליפות שאינן ראויות למאכל בהמה. שכיון שיש דבר שאינו מוקצה בצלחת, נמצא שלא ביטל אותה מטלטולה ועדיין ראויה היא לטלטול אגב המאכל הזה.

ואולם אם כבר הניח בתוך הצלחת קליפות שאינן ראויות למאכל בהמה, התיירו לו להניח בצלחת כל מאכל שהוא, ולטלטל את הצלחת עם הפסולת. (ב תפא)

פח אשפה

והוא הדין שאין לתת קליפות שאינן ראויות למאכל בהמה לתוך פח אשפה ריק, שאע"פ שהפח מיועד לתת בתוכו אשפה שאינה ראויה למאכל בהמה, מכל מקום כשנותן את האשפה בפח נמצא שמבטל כלי מטלטולו, שעד עתה היה ראוי לטלטול ומעתה נאסר בטלטול, לכן יקפיד שיהיו בתוך הפח איזה מאכל, ואגב זה יהיה מותר לתת בתוכו גם קליפות שאינן ראויות למאכל בהמה, ולא יאסר הפח בטלטול.

אקווריום

אסור להוסיף בשבת מים לתוך האקווריום, משום שעד עתה היה רשאי לטלטל את המים לכל צורך שהוא, ועתה יאסרו המים בטלטול. ואמנם במקום צער בעלי חיים שיש חשש שהדגים ימותו, מותר להוסיף להם מים בשבת. (ב שפב)

ואף על פי שמים אלו שנותן באקווריום ראויים הם לשתיית בהמה, מכל מקום מוקצים הם, שכיון שהם טפלים לדגים, דינם כדין הדגים שמוקצים מחמת גופם ככל בעלי החיים. (ב שפב)

בסיס לדבר האסור

מהו בסיס לדבר האסור

כל כלי שמלאכתו להיתר אע"פ שהוא מותר בטלטול, אם הניח עליו מערב שבת מוקצה מחמת חסרון כיס או מוקצה מחמת גופו, ונשאר עליו כל זמן בין השמשות [בכניסת השבת], אף שכרגע אין המוקצה עליו, כגון שנפל או ילד קטן הוציאו, הכלי נקרא "בסיס לדבר האסור", דהיינו שהכלי הוא הבסיס למוקצה המונח עליו. וכלי זה נאסר בטלטול כדין המוקצה שעליו, ולכן אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו או מקומו (ב תעד).

למשל: על האלבום בארון הונחה מצלמה [שהיא מוקצה מחמת חסרון כיס] והיתה מונחת שם בעת כניסת השבת [בין השמשות]. האלבום שמתחת למצלמה נעשה 'בסיס לדבר האסור' והרי הוא מוקצה. גם אם בטעות יבוא ילד ויוציא את המצלמה, איסור המוקצה ממשיך לחול על האלבום, ואין לטלטלו.

דוגמא נוספת: ביום שישי הונח כסף [שהוא מוקצה מחמת גופו] על הכסא, ושהה שם בזמן בין השמשות, הכסא הרי הוא נעשה 'בסיס לדבר האסור', ונאסר בטלטול בשבת. ולכן גם אם יעוף שטר הכסף מן הכסא, עדיין הכסא מוקצה. ואף אם ברצונו לטלטל את הכסא כדי לשבת עליו, אסור.

מגירה שיש בתוכה חפצים של מוקצה מחמת חסרון כיס או מוקצה מחמת גופו, אסור לפותחה בשבת.

אולם אם הניח כלי שמלאכתו לאיסור מערב שבת על כלי שמלאכתו להיתר, אין כלי ההיתר נעשה בסיס לדבר האסור, כיון שישנה אפשרות בבין השמשות לטלטל אפילו את הכלי שמלאכתו לאיסור [לצורך גופו או מקומו], נמצא שההיתר המונח למטה אינו בסיס לכלי של 'איסור'. (יביע אומר חלק ז סימן לט אות א)

לדוגמא: על ערימת צלחות בארון הונח סיר [שהוא ככלי שמלאכתו לאיסור], ושהה שם בזמן בין השמשות, הצלחות לא נעשו בסיס לדבר האסור, ואינן מוקצה. ומותר לטלטל את הסיר לשם הוצאת הצלחות, כפי שהתבאר לעיל.

דעת הבעלים

אין הכלי נעשה בסיס לדבר האסור אלא אם כן הונח המוקצה על ידי בעל הכלי, או על ידי אדם אחר בידיעתו של בעל הכלי או לטובתו. אבל אם הונח בלא ידיעתו ושלא לטובתו, אין הכלי נעשה בסיס לדבר האסור, ורשאי לנערו כדי שיפול המוקצה וישתמש בכלי. (ב תעה)

הונח במתכוין

וכמו כן אין הכלי נעשה בסיס לדבר האסור אלא רק אם הונח המוקצה בכוונה, אבל אם נפל המוקצה על הכלי, אינו נחשב כבסיס לדבר האסור, ורשאי לנער את הכלי כדי שיפול המוקצה וישתמש בכלי.

ולכן, אם הניח כסף על הכרית מערב שבת על דעת שישאר שם הכסף כל זמן בין השמשות, הרי הכרית נעשתה בסיס לדבר האסור ואסור לטלטלה אפילו לצורך גופה כמו לישון עליה. וכן אסור לנערה בשבת כדי שיפול הכסף. אבל אם בטעות נפל הכסף על הכרית בערב שבת, רשאי לנער את הכרית כדי שהכסף יפול מאליה וישתמש בכרית.

ואולם אם דרכו של המוקצה להיות מונח על כלי ההיתר, אזי אף אם המוקצה נפל על הכלי שלא במתכוין, הרי הוא נעשה בסיס לדבר האסור. (ב תעה)

בסיס לדבר האסור והמותר

כלי של היתר שהונח עליו מערב שבת גם מוקצה [מחמת גופו או מחמת חסרון כיס] וגם דבר היתר, הרי הוא 'בסיס לדבר האסור והמותר', ורשאי לנער את הכלי, כדי שיפול המוקצה וישתמש בהיתר. (ב תעו)

מגירה שיש בתוכה חפץ של מוקצה [מחמת גופו או מחמת חסרון כיס] וחפץ של היתר, אם החפץ המותר יקר בעיניו יותר מחפץ המוקצה, אע"פ שלכל העולם החפץ המוקצה שווה יותר, מותר לפתוח את המגירה, אבל אם החפץ המוקצה חשוב בעיניו יותר מהחפץ המותר, אסור לפתוח את המגירה בשבת. (ב תעו. ה"ע ג רב)

כגון: מגירה שיש בתוכה מיני מאכל כמו תה, קפה וסוכר, אע"פ שיש בה גם אבקת אפיה, כיון שההיתר חשוב בעיניו יותר, מותר לפותחה בשבת. אך אם רוב ככל המאכלים הם מוקצה, כמו חומס ושעועית לא מבושלים, אין לפותחה בשבת. (ואמנם אפשר לפותחה על ידי שינוי, כגון למשוך את הידית ע"י כף, כפי שהתבאר לעיל)

מגירה שיש בתוכה סיכות ראש וגומיות, וגם מכשירי כתיבה, כיון שהמוקצה הוא רק כלים שמלאכתם לאיסור, מותר לפתוח את המגירה בשבת, ואין צורך לשער מזה חשוב יותר.

נרות שבת

מגש שהניח עליו פמוטים מערב שבת, והניח על המגש לחם או כל כלי היתר שחשוב יותר מהשלהבת שבנר, מותר לטלטל את המגש לאחר שהנרות כבו, כדין בסיס לדבר האסור והמותר. (ב תעז)

לעומת זאת הפמוטים עצמם, שהודלקו בהם נרות לכבוד שבת, ונעשו בסיס לשלהבת שהיא מוקצה, חמור דינם יותר מדין בסיס לדבר האסור, כיון שהפמוטים נעשו טפלים לשלהבת וכל קיומם של הפמוטים הוא רק לצורך השלהבת. ולכן פמוטים אלו ישארו מוקצה, אף אם יניח עליהם מערב שבת חפץ של היתר. (שלחן ערוך סימן רעט סעיף ג)

ואמנם כיון שהאש עשויה להכבות, התירו חכמים לטלטל את הפמוטים על ידי שיתנה מערב שבת ויאמר: "הריני מתנה שלאחר שיכבה הנר, אהיה רשאי לטלטל את הפמוטים". ודי בתנאי אחד לכל השנה. ובני אשכנז מחמירים שלא לסמוך על תנאי. (שלחן ערוך סימן רעט סעיף ד)

מיגו' [מתוך] דאִתְקַצְאִי [שהוקצה] בבין השמשות, אִתְקַצְאִי [הוקצה] לְכוּלִי יומא [לכל היום].

בהיות ומוקצה זה אינו מצוי כל כך, לכך בארנו אותו באותיות קטנות יותר. ראשית עלינו לבאר את המושג "בין השמשות": כידוע בזמנים הכתובים בלוחות השנה, מובא זמן "השקיעה", דהיינו הזמן שהשמש שוקעת ומתכסה מעינינו. ועד אז, הרי הוא יום ודאי. וכן מובא זמן "צאת הכוכבים", דהיינו הזמן ששלושה כוכבים יוצאים ונראים, שזהו הסימן לתחילת הלילה ודאי. אמנם בין הזמן של השקיעה ועד לזמן של צאת הכוכבים, אין ידוע אם הזמן שבינתיים הוא יום או לילה, ולכן אנו מתייחסים אליו כספק יום ספק לילה. ולמשל לגבי כניסת השבת אנו מחמירים להחשיב את בין השמשות כמו לילה, דהיינו כליל שבת, ונוהרים שלא לעשות בו מלאכה. ולגבי צאת השבת אנו מחמירים להחשיב את בין השמשות כמו יום השבת, ונוהרים שלא לעשות עדיין מלאכה.

באור המושג "מיגו דאִתְקַצְאִי...":

כל דבר שהיה מוקצה בבין השמשות של ערב שבת, הרי הוא נשאר מוקצה לכל השבת. וזהו שאמר: מיגו' [מתוך] דאִתְקַצְאִי [שהיה מוקצה] בבין השמשות, אִתְקַצְאִי [נהיה מוקצה] לְכוּלִי יומא [לכל יום השבת].

למשל, אדם שרוצה לייבש את פירותיו, כגון שיש לו ענבים ורוצה לעשותם צימוקים, והניח את הענבים על הגג כדי שיתייבשו בשמש. ובשבת עלה לגג ורואה שהענבים התייבשו, אינו רשאי לאכול מהם, כיון שדרכם של הצימוקים שעד שמתייבשים ונעשים ראויים לאכילה, הם מתקלקלים ונודחים ואינם ראויים לאכילה כלל. נמצא שבערב שבת בבין השמשות, הם היו מוקצה שהרי אינם ראויים לאכילה, וגם דחה אותם ממחשבתו והסיח דעתו מהם שלא לאוכלם, ורק אח"כ במשך השבת התייבשו היטב ונעשו ראויים לאכילה, ומתוך שהיו מוקצה בבין השמשות, נעשו מוקצה לכל השבת ואסורים באכילה כל השבת. (מסכת ביצה דף מ עמוד א)

פירות שנתלשו בשבת

ועוד כיוצא בזה: כידוע פירות המחברים באילן, אסור מן התורה לתולשם בשבת. ואולם אם הפירות נשרו מאליהם על הארץ, יש איסור מדברי חכמים לאכול פירות אלו בשבת, גזירה שמא יתלוש בשבת עצמה. ופירות אלו הרי הם מוקצה בשבת, שכיון שהיו מחוברים לאילן מערב שבת בבין השמשות, נעשו מוקצה, ומתוך שהוקצו בבין השמשות הוקצו לכל היום. (ב תסא)

בגדים רטובים

בגדים שתלו אותם ביום שישי על חבל כביסה כדי שתייבשו, ובבין השמשות עדיין היו רטובים, ובמשך השבת התייבשו לגמרי, רשאי להוציאם ולהשתמש בהם בשבת.

ואע"פ שהיו מוקצה בבין השמשות, שהרי כל בגד רטוב הוא מוקצה בשבת ואסור לטלטלו שמא יסחט אותו מהמים שבו, בכל זאת מותר לטלטלו בשבת ולא אומרים מיגו דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולי יומא, כיון שבגד רטוב ישנה אפשרות לטלטלו ע"י שני אנשים יחד, שבוזה התירו חכמים לטלטל, כיון שאחד יזכיר לשני שלא יסחט את הבגד בטעות, וא"כ נמצא שעדיין בבין השמשות היתה אפשרות לטלטל את הבגדים הרטובים בלי להכשל באיסור מוקצה.

ועוד טעם יש בזה, שכאן לא שייך לומר "מיגו דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולי יומא", כיון שהוא יודע שעד מחר בשבת, הבגדים הללו יתייבשו ולא יהיו מוקצה, וכיון שידוע בברור, אינו מקצה [מסיח] את דעתו מהם.

בגדים שהניחום ביום שישי במכונת יבוש, ובמשך השבת גמרה המכונה לפעול, במקום צורך מותר להוציא את הבגדים מהמכונה בשבת, ולא אומרים מיגו דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולי יומא. (ב תצ)

מוקצה מחמת יום שעבר

תנאי יש לנו בדין של "מיגו דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולי יומא": כל מה שאמרנו מתוך שהוקצה בבין השמשות, הוקצה לכל היום, זהו דוקא אם המוקצה הוא מחמת היום הבא לפנינו, כמו שבערב שבת בין השמשות החפץ מוקצה, מחמת השבת הבאה לקראתנו, בזה אנו אומרים שיהיה מוקצה גם לכל השבת, לפי שאנו מתקרבים לאיסור יותר לקראת השבת. אולם אם המוקצה בבין השמשות הוא מוקצה מחמת היום הקודם שעבר, אין אנו אומרים שיהיה מוקצה גם ביום הבא לפנינו, כיון שהאיסור מתרחק והולך. ונבאר:

חמץ באסרו חג של פסח

כידוע, שמן הדין מותר לאכול חמץ במוצאי פסח מיד, כגון שנאפה החמץ במוצאי פסח מיד, וכמו שנהגו בני עדת מרוקו לחוג את המימונה במוצאי פסח מיד, ולאכול מופלאטה שהיא חמץ גמור. וכן חמץ שמכרנו אותו לגוי בערב פסח באמצעות הרבנות, מותר לאכול אותו מיד במוצאי פסח, כיון שבשטר מכירת החמץ לגוי כותבים במפורש, שהגוי מרשה לישראלים מוכרי החמץ לקחת אחר הפסח מיד מהחמץ שמכרו לו, וישלמו לו אח"כ את מחיר החמץ. ולכן אין בזה גם חשש של גזל הגוי, שהוא אסור מן הדין.

ולכן, ליל הסדר שחל בשבת וא"כ אסרו חג של פסח גם כן חל בשבת, כיון שמותר לאכול חמץ כבר באותה שבת, אם רוצה לאכול את החמץ שמכר אותו בערב פסח לגוי, רשאי. ואע"פ שהחמץ היה מוקצה בבין השמשות של ערב שבת, לא אומרים מיגו דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולי יומא, כיון שהחמץ היה מוקצה בבין השמשות מחמת היום שעבר שהוא שביעי של פסח, ועכשו באסרו חג האיסור נגמר ומתרחק והולך.

וכמו כן יהודי שקיבל בשבת לחם ממאפיה של גויים, רשאי לאוכלו בשבת ולא אומרים מיגו דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולי יומא, כיון שהוא מוקצה מחמת יום שעבר. ובלאו הכי בחמץ של גוי, לא שייך מושג של מוקצה כלל. (ב תצא. יחזה דעת חלק ב סימן סד)

מוקצה מחמת מצוה

גדר מוקצה מחמת מצוה

כל דבר שהוא של מצוה שאסור להשתמש בו מחמת מצוותו בשבת או ביום טוב, הרי הוא נכלל במוקצה מחמת מצוה, ואסור לטלטלו אפילו לצורך גופו או מקומו. וכגון: קישוטי סוכה. סכך. דפנות. ארבעת המינים, וכיוצא בזה. (ב תפח)

קישוטי סוכה

קישוטים או רימונים ושאר מיני אוכלים שתלה אותם בסוכה לנוי, הרי הם מוקצה מחמת מצוה ואסור לטלטל אותם ביום טוב ובשבת חול המועד של סוכות. ולכן אם נפלו הקישוטים או הרימונים בשבת או ביום טוב, הרי הם מוקצה ואסור לטלטלם וכל שכן שאסור לאוכלם. ואם נפלו בחול המועד, מותר לטלטלם ולהחזירם למקומם אך אסור לאכול מהם עד לאחר החג.

לא רק בשבעת הימים של חג הסוכות, הקישוטים והרימונים התלויים בסוכה הם מוקצה, אלא גם ביום השמיני שהוא יום טוב של שמחת תורה, הרי הם מוקצה. ולכן אם נפלו הרימונים או הפירות מהסוכה בשמחת תורה, אסור לאכול מהם עד מוצאי החג. והטעם לדבר שאע"פ שאין מצות סוכה ביום השמיני, מכל מקום עדיין נקראים הם מוקצה מחמת מצוה, לפי הכלל האמור לעיל "מיגו דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולי יומא", וכיון שהם היו מוקצה בבין השמשות של ערב יום טוב שמחת תורה, נשארו מוקצה לכל היום טוב.

ואע"פ שבארנו לעיל שלא אומרים מוקצה מחמת יום שעבר, ואם כן צריך לכאורה שיהיה מותר מיד בליל יום טוב של שמחת תורה לאכול מהרימונים שבסוכה, ומדוע אסרו חכמים עד מוצאי יום טוב? תשובה לדבר כתבו התוספות שחמור מוקצה מחמת מצוה יותר שאפילו מחמת יום שעבר הרי הוא מוקצה. ולכן הרימונים שהם מוקצה מחמת מצוה, שהרי יש מצוה לייפות את הסוכה כמו שכתוב 'זה אלי ואנוהו' - התנאה לפני ה' במצוות, לכך הרימונים הם אסורים עד מוצאי יום טוב של שמחת תורה. (תוספות ביצה דף ד עמוד א)

תנאי על הקישוטים

ישנה אפשרות שאם ירצה לאכול מהרימונים והפירות שהניח בסוכה לנוי יוכל לאכול מהם, על ידי שיעשה תנאי לפני חג הסוכות ויאמר: "אני מתנה על נוי הסוכה, שאיני מסלק את דעתי מהם כל בין השמשות ואוכלם מתי שארצה". ואז יהיה רשאי לאוכלם בכל עת, כיון שלא נעשו מוקצה בבין השמשות בערב החג, שהרי גם אז בבין השמשות אם היה רוצה, היה רשאי להוציאם ולאוכלם. אולם אם התנה בלשון אחרת ואמר: "אני מתנה לאכול את הפירות כשיפלו", אין זה מועיל ואסור לו לאוכלם כשיפלו, כיון שבשעת בין השמשות הפירות היו מוקצה, שהרי לא נפלו, והוא אמר שרק בשעה שיפלו יהיה רשאי לאוכלם.

סכך ודפנות

הסכך והדפנות של הסוכה הרי הם מוקצה, ואסור להשתמש בהם גם בחול המועד, כגון לקחת איזה קיסם מעצי הסוכה, כדי לחצוץ בו את שיניו וכדומה.

ודע כי בעצי סוכה, לא מועיל שיעשה תנאי מערב החג, שאינו מסלק את דעתו מהעצים כל בין השמשות, כמו שמועיל תנאי בנויי הסוכה, כיון שבעצי הסוכה בעל כרחו הוא מסלק את דעתו מהעצים בבין השמשות של כניסת החג, שהרי אף ללא איסור מוקצה, אסור ביום טוב לחתוך מהעצים כדי לחצוץ את השיניים, שהרי הוא סותר אוהל ביום טוב, נמצא שלא יועיל שום תנאי,

ואסור לו להשתמש בעצי הסוכה כל ימי החג אפילו בחול המועד.

הדס

ההדסים של ארבעת המינים הרי הם מוקצים בשבת של חג הסוכות מחמת שאין עליהם תורת כלי ואינם עומדים לשימוש כל שהוא. ואע"פ שבדרך כלל ההדסים עומדים להרחה, מכל מקום כיון שההדסים האלו מיוחדים לארבעת המינים, הרי הם הוקצו למצוותם ואסור להריח בהם, נמצא שאינם עומדים לשימוש שהוא אלא רק למצוה, ולכן הם מוקצים.

אתרוג

אולם אתרוג המיועד לארבעת המינים, אינו מוקצה כלל בשבת של חג הסוכות, ומותר להריח בו, אלא שמחמת הספק אם לברך על הריח עליו או לא, לכך אנו משתדלים שלא להריח בו, אבל מעיקר הדין אין שום איסור להריח בו, ולכן אם יש לאדם לימון ויברך ברכת הריח על הלימון "בא"י אמ"ה הנותן ריח טוב בפירות", ויכוין לפטור את האתרוג, רשאי לכתחילה להריח את האתרוג. (חזון עובדיה סוכות עמוד שער, שצג)

ההבדל בין האתרוג להדס

ואע"פ שלגבי ההדס אמרנו לעיל שאסור להריח בו כיון שעומד למצוה, יש לחלק בין האתרוג להדס. כיון שאדם דרכו להקצות [להרחיק] בדעתו את החפץ משימושו התדיר שרגיל ליהנות בו, בשביל השימוש במצוה, וכיון שהשימוש התדיר יותר של האתרוג הוא לאכילה, לכן אסור לאכול את האתרוג שעומד למצוה. אבל שימושו המיועד של ההדס הוא להרחה, נמצא שאדם מקצה את דעתו מלהריח בו בשביל המצוה, ולכן אסור להריח בו. (סוכה דף לו עמוד ב)

מדיני מוקצה ביום טוב

חומרת מוקצה ביום טוב

מוקצה ביום טוב החמירו בו חכמים יותר ממוקצה בשבת. והטעם לדבר, כיון שיום טוב קל קצת בעיני האנשים, שהרי מותר להדליק בו מאש לאש ולבשל בו, לכך חששו חכמים שלא יבואו אנשים לזלזל בקדושת יום טוב, והחמירו במוקצה של יום טוב, יותר ממוקצה של שבת.

קליפות הראויות למאכל בהמה

קליפות הראויות למאכל בהמה כקליפות תפוזים ובננות וכדומה, אע"פ שבשבת מותר לטלטלם, מכל מקום ביום טוב דינם חמור יותר ואסרו חכמים לטלטל את הקליפות. ולכן כשרוצה ביום טוב להניח בצלחת פסולת הראויה למאכל בהמה, עליו להניח תחילה דבר הראוי למאכל אדם בתוך הצלחת, ואח"כ יניח את הקליפות והפסולת, ולא יכשל באיסור של 'ביטול כלי מהיכנו' כמבואר לעיל.

מוקצה לצורך אוכל נפש

כיון שהתורה התירה מלאכת אוכל נפש ביום טוב, גם חכמים לא אסרו לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש. כגון אם מונחות אבנים על מאכלים שהם, שבשבת אסור להוציא את האבנים כיון שהאבנים הן מוקצה מחמת גופן ואסור לטלטלן אפילו לצורך מקומן, מכל מקום ביום טוב, כיון שזה לצורך אוכל נפש מותר.

יום טוב שחל בשבת

דיני המוקצה ביום טוב שחל בשבת כדיני המוקצה בשבת רגילה, שכיון שבלאו הכי יש חומרת שבת, לא הוצרכו חכמים להחמיר במוקצה מצד היום טוב עצמו.

נתינת מאכל לבעלי חיים

מזונותיו עליך

לא התירו חכמים לתת מזונות בשבת אלא לבעלי חיים ששייכים לאדם מסוים, כמו תרנגולים או אפרוחים שמגדלים בבית, שכיון שמזונותיהם מוטלים עליו, התירו לו לתת להם בשבת. אבל בעלי חיים המופקרים ברחוב כמו החתולים, אין לתת לפניהם מזונות. כיון שבלאו הכי יכולים הם למצוא את מזונותיהם בלעדי האדם, ונמצא שטורח שלא לצורך. (ד לה)

צער בעלי חיים

ומכל מקום אם רואה אדם בעלי חיים מופקרים שאינם מוצאים מזון ומצטערים ברעב, מותר לתת לפניהם מזונות. (ד לה)

שיירי מזון

שיירי מזון שרוצה לזרוקם באשפה, מותר להניחם סמוך לאשפה כדי שיבואו בעלי חיים ויאכלו מהם, שהרי אינו טורח במיוחד עבורם. (ד לה)

שבת שירה

כשירד מן לעם ישראל במדבר, ציוה הקב"ה את משה רבנו לתת מן בצנצנת למשמרת, כמו שנאמר (שמות טו לב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' מֶלֶאךָ הָעֶמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן יֵרְאוּ אֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הָאֵלֹהִים אֶתְּכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן קַח צִנְצָנֶת אֶחָת וְתֵן שָׁמָּה מֶלֶאךָ הָעֶמֶר מִן וְהֵנַח אֹתוֹ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם: כֹּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ אֱהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמֶרֶת: וּבֹאֵר רַש"י, לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם, בִּימֵי יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא, שֶׁהָיָה מוֹכִיחַ אֶת עַם יִשְׂרָאֵל לְמָה אֵינָם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וְהֵם אוֹמְרִים לוֹ: אִם נִנְיַח מִלֹּאכְתָּנוּ וְנַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה - מִהִיכֵן נִתְּפָרְנֵס? הוֹצִיא לָהֶם צִנְצָנֶת הַמֶּן, וְאָמַר לָהֶם 'רְאוּ דָבָר ה'. 'שָׁמְעוּ' לֹא נֹאמַר, אֲלֵא 'רְאוּ', שְׂבֹזָה הַתְּפָרְנֶסוּ אֲבוֹתֵיכֶם בַּמִּדְבָּר, הִרְבָּה שְׁלֹחִים יֵשׁ לוֹ לִמְקוֹם לְהַכִּין מִזֶּן לִירְאִיו. ע"כ. וְכִתְּבוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁהָיוּ בִּימֵינוּ כִּיוֵּן שֶׁנִּגְזְרָה צִנְצָנֶת הַמֶּן, שֶׁמִּטְרָתָהּ הִיטָה לְמַעַן יֵרְאוּ אֶת הַלֶּחֶם שֶׁאֵכְלוּ אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר וּמִמִּילָא לְחֹזֶק אֶת הָעַם בַּמִּדָּת הַבְּטָחוֹן, לָכֵן בַּשַּׁבָּת שִׁירָה [פֶּרֶשֶׁת בְּשַׁלַּח] שֶׁאֵנוּ קוֹרְאִים אֶת פֶּרֶשֶׁת הַמֶּן הַנ"ל, מִנְּהַג יִשְׂרָאֵל קְדוּשִׁים לְתֵת מִזֻּנוֹת לִפְנֵי הַצִּיּוּרִים, לְהוֹרֹת שֶׁכֶּשֶׁם שֶׁהֵם מוֹצִאִים אֶת מִזֻּנוֹתֵיהֶם בְּלִי עֵמֶל וְטוֹרַח, כֵּךְ יִשְׂרָאֵל אִם יִפְנוּ אֶת עֲצָמָם לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וּבִמְצוּת וַיִּבְטְחוּ בָהּ יִתְבָּרַךְ, גַּם לָהֶם יִזְמִין הַקַּב"ה פֶּרְנֶסֶתָם בְּנַחַת וּבְשִׁלּוּהַ בְּלִי עֵמֶל וְטוֹרַח.

ועוד טעם אמרו בזה על פי המדרש, שדתן ואבירים לקחו את המן שלקטו ביום שישי, והניחוהו בשדה בשבת, כדי להכחיש את נבואתו של משה רבנו שאמר שלא ירד מן בשבת, וזממו שיבואו בשבת ויכניסו לעיני כל העם את המן מהשדה. מה עשה הקב"ה? זימן ציפורים ואכלו את הכל. וכשיצאו הרשעים הללו דתן ואבירים ללקוט, לא מצאו כלום וחזרו בבושת פנים. וכחכרת הטוב לציפורים, התירו חכמים להניח לפנייהם מזונות, בשבת זו שקוראים בה את פרשת המן. וטוב לתת את המזונות לציפורים על ידי ילד קטן. (תוספת שבת, אור פני משה ועוד. ה"ע ד קכט)

הרפואה בשבת

דיני חולה שיש בו סכנה

וחי בהם

נאמר בתורה (ויקרא יח ה) ושמרתם את חקתי ואשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה'. ודרשו חז"ל במסכת יומא (דף פה עמוד ב) 'וחי בהם' - ולא שימות בהם. והיינו שכל המצוות ואזהרות התורה כדי שנחיה בהם, אבל אם על ידי איזושהי מצוה יגיע האדם למצב של סכנה, ציותה התורה שלא לעשות את אותה מצוה. והוא אשר אמרו חז"ל "פקוח נפש דוחה שבת".

הזריז הרי זה משובח

ולכן אדם שחלה והגיע למצב של סכנת נפשות, אם יש צורך לחלל עליו את השבת כדי להצילו, חייבים לחלל עליו את השבת. וכל הזריז הרי זה משובח. וכבר אמרו בתלמוד ירושלמי: השואל - הרי זה שופך דמים, והנשאל - הרי זה מגונה. דהיינו, ההולך לשאול את החכם במצב סכנה, אם לחלל את השבת או לא, פעמים שעד שהוא הולך ובא, החולה יכול למות, ולכן הוא נחשב כשופך דמים. והנשאל, היינו אותו חכם ששאלוהו, הרי זה מגונה, שמדוע לא אמר ולא באר לציבור כדי הצורך שידעו שמותר לחלל את השבת במקום סכנה. (ד קצא)

ספק סכנה

גם אם אנו מסופקים אם החולה הוא במצב של סכנה, חובה לחלל עליו את השבת ולהצילו. ולכן אדם שאומר לחברו שהוא מרגיש כאב בלב וחושש להתקפת לב, ומבקש שיסיע אותו ברכבו לבית החולים, אף אם אדם זה אינו מוכר לנו כנאמן, ולא ניכר על פניו שום סימן של חולי, חייבים לחלל עליו את

השבת, ולא חוששים שאולי הוא משקר, כיון שגם ספק פקוח נפש, דוחה את השבת. (ד קצב)

ודאי אין סכנה

ואולם בחולה שברור הדבר שאם יעכבו את הטיפול בו עד מוצאי שבת, לא יהיה שום חשש של סכנה מיידית, ולא תתגבר המחלה בינתיים, יש להמתין לטיפול עד למוצאי שבת, ואין זה בכלל פיקוח נפש הדוחה את השבת. (ד קצו)

גוסס

אפילו גוסס שנשארו לו רגעים ספורים לפני מיתתו, והסיכויים קלושים מאוד שיוכל להמשיך לחיות, מחללים עליו את השבת כדי להצילו אפילו לחיי שעה בלבד. וכן אדם שנחתכו אבריו הפנימיים באופן שאין סיכוי שיחיה זמן רב, חייבים לחלל עליו את השבת ולהצילו ככל האפשר. (ד רנה רנו)

חולה גוי

בגמרא מסכת יומא (דף פג עמוד א) מבואר שמחללים את השבת רק לצורך חולה יהודי שיש בו סכנה, אבל לחולים גויים שיש בהם סכנה אין מחללים את השבת. אלא שמכל מקום כיון שבימים אלו אם הרופאים היהודים לא יחללו שבת להציל חולים גויים, עלול בודאי להתפרסם הדבר על ידי התקשורת, וכתוצאה מזה גם רופאים גויים ברחבי העולם לא יטפלו בחולים ישראלים, נמצא שבעקיפין נגרם פיקוח נפש לחולים יהודים. לכן מעיקר הדין מותר לרופא יהודי לטפל בחולים גויים שיש בהם סכנה, אפילו אם הטיפול כרוך בחילול שבת מהתורה, ובלבד שיכוין שעושה כן במטרה להציל את אחיו היהודים, וכן במטרה להציל את עצמו מעונש השלטונות, שאם ידעו שאינו מטפל בחולים גויים, יכולים לנקוט כנגדו באמצעים חריפים ביותר. ומכל מקום כל מה שאפשר לרופא להשתמט מלטפל בחולים גויים, כגון שיתנצל שעסוק הוא בטיפול בחולה אחר יהודי, חייב לעשות כן. ומהיות טוב, כדאי שהנהלות בתי החולים שברשות היהודים, ידאגו שיהיו רופאים ואחיות גויים שיטפלו בחולים הגויים, ורופאים יהודים יטפלו בהם רק במלאכות האסורות מדרבנן. (ה"ע ד רכה)

סכנה העתידה להיות

חולה שעתה אין בו סכנה, אך מניעת הטיפול בו עלולה לגרום שיכבד החולי ויבוא לידי סכנה, מחללים עליו את השבת. ואמנם אם החשש הוא מועט שיבוא לידי סכנה, אין מחללים עליו את השבת. (ה"ע ד קמט)

חום גבוה

ולכן מי שסובל מחום גבוה של ארבעים מעלות, מחללים עליו את השבת כשיש צורך בכך, אך בפחות מכך, אין מחללים עליו את השבת אלא רק על ידי גוי, או בלקיחת תרופות, כדין חולה שאין בו סכנה שיתבאר להלן. (ה"ע ד קנא)

גל אבנים

מי שנפל עליו גל אבנים, ואנו מסופקים אם הוא חי או מת, בכל זאת חייבים לחלל את השבת עבורו ולהצילו מחמת הספק שמא נמצא אותו עדיין חי. ואף אם מצאוהו שאינו נושם, בכל זאת יזמינו אמבולנס, כי פעמים רבות מועילה הנשמה מלאכותית, ולאחר זמן חוזר לנשום כאחד האדם. (ד רעב)

כאב פנימי

החש כאבים בבטנו והוא הולך כבריא, אין מחללים עליו את השבת, ואין דינו אפילו כחולה שאין בו סכנה, כיון שלא נפל למשכב, כפי שיתבאר להלן. ומכל מקום אם גדל הכאב מאוד, וניסה לטפל בכל מיני אופנים כשתיית תה עם לימון או קוניאק וכדומה ולא הועילו לו, יש להתייעץ עם רופא אפילו בטלפון, שאפשר שהכאבים הם תוצאה של פנדציט ח"ו, שמחללים על זה את השבת. ובכאבי בטן של תינוקות שיש חשש של חסימה במעי, צריך למחרר להזעיק רופא ילדים, ולא יתמהמה כלל. (ה"ע ד קמח. ד קנ)

סכנת אבר

היות ודעת הרופאים בזמנינו, שבכל סכנת אבר יש חשש להתפתחות סכנה לכל הגוף, לכן מותר לחלל שבת אפילו על סכנת אבר. (ה"ע ד קנה)

כבוד הבריות

נערה שנפצעה ויש לה חתך עמוק בפניה, ומספיקים חמשה תפרים להוציאה מכלל סכנה, אך על ידי כך תהיה לה צלקת המכערת אותה, אולם אם יעשו לה שבעה או שמונה תפרים דקים לא תראה הצלקת כל כך, המיקל בזה להציל את הפצוע ממום שבפניו שיתבייש בו כל ימי חייו, יש לו על מה שיסמוך. (ה"ע ד קנז)

איבוד נוזלים

הסובל משלשול, יש לו להרבות בשתייה ולמעט באכילה. ואם יש חשש לאיבוד נוזלים, יש להחישו לבית החולים. וכל שכן בשלשולים אצל התינוקות, שזה ספק סכנה, כמו שכתב החזון איש. (ה"ע ד קמט)

חניכיים

אם יש ריבוי מוגלה בחניכיים, יש להתייעץ עם רופא, כי פעמים שצריך לחלל עליו את השבת. (ד קסא)

מכת ברזל

אדם שקיבל מכה חזקה מברזל ונפצע, יש לחוש שמא נגרם לו זיהום מהחלודה, ומטפלים בו מיד למנוע את הזיהום, אף אם הטיפול כרוך בחילול שבת. אולם הדבר ברור שאין לחלל את השבת על כל שריטה או חתך קטן מסכין. (ד רכב)

נחש שרף ועקרב

אדם שנשכו עקרב או כלב או שהכישו נחש, מחללים עליו את השבת כדי להצילו, אף אם לא ברור שהוא במצב של סכנה. ומותר אף להרוג או לצוד את בעל החיים המזיק ולהביאו לבית החולים, כדי לאבחן בדיוק את סוג הפגיעה בשביל לתת לאדם הנשוק את הטיפול הדרוש. (ד. רכד. ה"ע ד קמז)

מתאבד

המתאבד את עצמו לדעת, הרי הוא פושע, ועונו חמור מאוד וגדול מנשוא, שהרי הגשמה אינה שייכת לאדם אלא להקב"ה, ורק הפקידה בורא עולם אצלו, ואינו רשאי לעשות בה ככל העולה על רוחו. לכן אם שתה רעל וכדומה, אף שעשה כן במזיד, חייבים לחלל עליו את השבת ולהצילו מיד, ואפילו אם מוחה בידם שלא יצילוהו וצועק שברצונו למות, אסור לשמוע לו. (ה"ע ד קנא. ד רסב, רכה)

נסגר בחדר

ילד שננעל בחדר ואינו רגוע, ויש חשש שיבוא לידי סכנה מחמת הפחד, שוברים את הדלת ומוציאים אותו. (ד רלד)

ילד שאבד

ילד שאבד ויש לדאוג לשלומו, מותר לחלל עליו את השבת ולהודיע למשטרה כדי שיחפשוהו. וכן ילד שנמצא משוטט ומבוהל ואי אפשר להרגיעו, ולא ידוע מי הם קרוביו, מחללים עליו את השבת. (ד רלה)

חסיד שוטה

חולה שצריכים לחלל עליו את השבת, ומחמיר על עצמו ואינו רוצה לחלל את השבת לרפאתו, הרי זה חסיד שוטה, ומתחייב בנפשו. וכופים אותו בכח שיקבל את הטיפול הדרוש להצלת חייו. (ד קצו)

תשובה

העושה מלאכה בשבת לצורך פקוח נפש, קיים מצוה גדולה, וכבר אמרו חז"ל (בבא בתרא דף יא עמוד א) 'כל המקיים נפש אחת מישראל, כאילו קיים עולם מלא'. ולכן ברור הדבר שאינו צריך לעשות תשובה וכפרה על זה שחילל את השבת. (ד קצט)

חילול שבת בטעות

העושה מלאכה בשבת לצורך פקוח נפש, ולבסוף הוברר שלא היה צורך בכך, וכגון שלפתע השתפר מצב החולה או שהחולה נפטר או שהקדימו אדם אחר לעשות את הנדרש לחולה, אף על פי כן קיים מצוה ואינו צריך תשובה על זה כלל. (ד ר)

תאונת דרכים

אם אירעה תאונת דרכים בשבת, ויש חשש של פקוח נפש, מצוה להתקשר למגן דוד אדום להזעיק אמבולנס שיבואו לטפל בנפגעים. ויתפלל עליהם שהקב"ה ירפאם רפואה שלימה, ויחזירם בתשובה שלימה לפניו יתברך, ויזכו לשמור את השבת כדת וכדין. (ד רנא)

החזרת השפופרת

המתקשר לתחנת "מגן דוד" להזמין אמבולנס, אין לו להחזיר את השפופרת למקומה, כיון שלאחר כמה רגעים השיחה תתנתק מאליו, ויוכלו להמשיך לקבל שם שיחות נוספות. ומכל מקום אם יש חשש שהרופא לא ימצא את הכתובת מיד, ויצטרך להתקשר לבית החולה לברר את המקום, מותר להחזיר את השפופרת. (ד רו)

ליווי לרופא

מי שנשלח להזעיק רופא, מותר לו להתלוות לרופא בנסיעה כדי להראות לו את הדרך ולזרזו בנסיעתו. וכמו כן אם יתכן שיהיה צורך באדם זה בשביל החולה, רשאי הוא לחזור עם הרופא ברכב לבית החולה. (ד רט)

תשלום לרופא

אף על פי ששכר שבת אסור, מכל מקום במקום מצוה התירו חכמים לקחת שכר שבת, אלא שאינו רואה סימן ברכה מאותו כסף. ולכן מותר לרופא לקבל תשלום במוצאי שבת עבור טרחתו שטיפל בחולה בשבת, אלא שטוב שיתנו לו את התשלום בהבלעה, דהיינו שיכוונו שהתשלום יהיה גם על הטיפול בחולה במוצאי שבת או גם על התרופות, כדי שיראה בכסף סימן ברכה. (ד רעז)

רופא שאינו שומר תורה ומצוות, ורוצה שישלמו לו כסף בעצם יום השבת, אסור לשמוע לו, ויש להציע לו משכון עד למוצאי שבת שיקבל את הכסף. ומכל מקום אם יש חשש שעקב זה, ירשום את החוב בפנקסו, ואז יעבור על חילול שבת מהתורה, מותר להראות לו היכן הכסף נמצא כדי שיקח בעצמו. (ד רעט)

ליווי לחולה

מותר לקרוב משפחה או לכל אדם אחר שיש לחולה אימון בו, לנסוע עם החולה לבית החולים כדי לעודדו ולחזקו ולהיות עזר לו. (ד רח)

מנורה ברכב

חולה שנכנס למכונית וכשפתח את הדלת נדלקה מנורה, טרם שיסגרו את דלת המכונית, יזיז את המתג למצב שישאר האור דלוק גם לאחר סגירת הדלת. ואם לא עשה כן, וסגרו את הדלת וכבתה המנורה, ישים לב עתה להזיז את המתג שהמנורה תשאר כבויה גם לאחר פתיחת הדלת. (ד רו)

הדלקת פנסים

כשיש צורך לקחת את החולה ברכב בליל שבת, מותר להדליק את הפנסים לצורך ראיית הכביש או כדי למנוע תאונה. ומכל מקום בגמר הנסיעה, אין לכבות את הפנסים, כיון שאין בזה שום פקוח נפש. (ד רצז)

כיבוי מנוע הרכב

כאשר מגיעים לבית החולים ברכב, יש להזהר שלא לכבות את המנוע, כיון שאין בזה חשש של פקוח נפש, אמנם באופן שיש חשש שיגרום הדבר לאסון, מותר לכבותו. ואם נמצא שם גוי, יתן לו את המפתחות שיכבה את הרכב. ואם אין שם גוי, יחנוק את המנוע לקראת סיום הנסיעה. ואם אי אפשר בזה, המיקל לכבות את הרכב בחשש הפסד גדול שהמנוע ישרף, יש לו על מה שיסמוך. (ד רחצ)

חזרה לבית

אדם שהסיע ברכבו את החולה, אסור לו לחזור לאחר מכן לביתו ברכב, כיון שאין בחזרתו שום פיקוח נפש. (ד רט)

רישום מעקב

לא הותר לחלל את השבת אלא בדברים שהם לצורך החולה עצמו, אבל רישום של מעלות חום וכדומה, אין להקל לכתוב אלא באופן שמניעת הרישום תגרום לחשש סכנה. ומן הראוי להכין קודם השבת דף עם מדות החום, ובשבת יתנו סיכה בסמוך לספרה של מדת החום. (ד רכא)

לעיין במרשם

מרשם שנכתב בשבת באיסור, אסור לעיין בו בשבת. ואם יש צורך בזה לטובת החולה, מותר. (ד רכב)

הדלקה וכיבוי

חולה שאין אפשרות לטפל בו אלא באור, או שהוא נוטה למות והאור יגרום לו נחת רוח ולא תיטרף דעתו עליו, מותר להדליק את האור עבורו. (ד רמו רג)

וכמו כן אם האור מפריע לו לישון, ואי אפשר להעבירו לחדר חשוך ואין גוי שיכבה, מותר לישראל לכבות את האור. (ד רמו)

או דודו יגאלנו

חולה המבקש לקרוא אליו את אחד מקרוביו בשבת, והרופא אומר שאם המבוקש לא יבוא, יש חשש שיחמיר מצבו של החולה, מותר שהקרוב יבוא ברכב עם נהג גוי בלבד, אך לא על ידי נהג יהודי. (ד תטז)

ומכל מקום הדבר פשוט שאם רואים שהגיעו רגעיו האחרונים של החולה,

והנמצאים ליד מטתו רוצים להודיע לכמה מקרוביו שיבואו ברכב בשבת, כדי שיהיו עמו ברגעים האחרונים, או בשביל לעזור לנמצאים שם לקבל את המאורע בקלות יותר, הדבר ברור שאסור לעשות כן, והרי זה חילול שבת גמור, אלא יתאפקו עד מוצאי שבת, ויקבלו דין שמים באהבה.

קביעת זמן לניתוח

אדם שצריך לעבור ניתוח שאינו דחוף, צריך לקובעו ליום ראשון או שני או שלישי או רביעי בשבוע, אבל לא יקבעהו ליום חמישי או שישי, מחשש שמא יצטרך אחר כך לחלל את השבת מפאת חוליו וחולשתו. (ד רמו)

דיני יולדת

מעוברת

אשה מעוברת שאינה חשה בטוב, ויש חס ושלום חשש סכנה לעובר, מחללים את השבת עבורו לכל הנצרך והדרוש לו להחיותו, ודינו כאדם חי לכל דבר.

יולדת

אשה שעומדת ללדת, דינה כחולה שיש בו סכנה, ומחללים עליה את השבת, ולכן מותר לקחתה ברכב לבית החולים או להזמין בטלפון אמבולנס שיקחנה לבית החולים ללדת. (ד רצב)

ואמנם כיון שיוולדת היא בכלל סכנה טבעית, וברוך ה' כולן כמעט יוצאות בשלום מסכנה זו, לכן שונה היא בכמה פרטים מחולה שיש בו סכנה.

גדר יולדת

יולדת שמחללים עליה את השבת לכל צרכיה, היינו משעה שהתחיל הדם לרדת, או משעה שאין לה כוח ללכת בכוחות עצמה אלא בסיוע חברותיה. אבל אם הרגישה צירי לידה בלבד, מותר רק לקחתה לבית החולים ברכב אבל אין לחלל עליה את השבת לשאר דברים. (ד שג שד)

מלאכות בשינוי

מלאכות שאפשר לעשותן בשינוי, ולא יהא שום עיכוב או חשש סכנה, טוב שיעשו בשינוי. ולכן כשמטלפנים, טוב להרים את השפופרת בשינוי על ידי המרפק וכדומה. (ד רד)

בית חולים קרוב

אין ספק שעדיף להירשם ללידה בבית חולים הקרוב ביותר לבית, כדי שאם תצטרך ללדת בשבת, ימנעו חילולי השבת ככל האפשר. ומכל מקום אם היולדת

לא נוח לה להירשם בבית חולים הקרוב, ורוצה דוקא בבית חולים היותר רחוק, ששם דעתה מיושבת יותר או ששם הרופאים מומחים יותר, יכולה היא להירשם בבית החולים הרחוק ללא שום חשש. (ד רצה)

נהג גוי

אם יש חשש שיהיה צורך להסיע את היולדת בשבת, טוב ונכון לקבוע מראש עם נהג מונית גוי, שבאם יצטרכו אותו בשבת, יודיעו לו שיבוא לקחת את היולדת. ואף אם לא קבעו אתו מראש, עדיף שישתדלו להשיג נהג גוי מאשר נהג ישראל. (ד תיג)

גמילות חסדים

היום ברוך ה' יש בהרבה מקומות אמבולנסים מיוחדים העומדים לרשות הציבור, עם נהג גוי, שבא ולוקח לבית החולים. ובודאי שזה עדיף מנהג ישראל, כדי לצמצם ככל האפשר בחילולי שבת, וגם שלא להסתבך היאך לעצור את הרכב, וכל מיני בעיות שיכולות להיווצר עם נהג יהודי.

למנוע חילול שבת בטלפון

כדי למנוע חילול שבת מיותר, טוב ונכון לחייג את המספר של הנהג הגוי מערב שבת, ואז אם הצטרכו אליו בשבת, ילחצו רק על הכפתור של חיוג חוזר, ולא יותר.

עדיפות לאמבולנס

אין ספק שבאופן שהצירים תכופים ויש חשש ללידה קרובה, שעדיף להזמין אמבולנס אפילו שהנהג הוא יהודי מאשר להזמין נהג מונית גוי.

ערב שבת

אשה שהחלה להרגיש צירי לידה בערב שבת, ראוי שתלך בערב שבת לבית החולים או שתשבות במקום קרוב לבית החולים, כדי למנוע את נסיעתה בשבת לבית החולים. ומכל מקום אם קשה עליה לעזוב את ביתה או שהדבר כרוך בטרחה יתירה, אינה צריכה להתאמץ כל כך. (ד רצג תיג)

מניעת כתיבה בשבת

וכמו כן יש להכין קודם השבת את כל המסמכים הדרושים, ותמלא אותם כפי הצורך, כדי שלא להכשיל את הפקידים בחילולי שבת ח"ו. וראוי ונכון שתשתדל היולדת להשיג מבעוד מועד טופס קבלה לבית החולים על ידי פקס וכדומה, ותמלא אותו קודם השבת. ואם לא השיגה, לפחות תכתוב על נייר את הפרטים הנחוצים, כגון: שם, כתובת, מספר ת"ז, גיל, סוג דם, רגישות לתרופות, מספר הלידה, בדיקות שנעשו בשעת הריונה, וכדומה. כדי שבבואה לבית החולים תתן את הנייר לפקיד, ותבקש מהפקיד שלא יכתוב לחינם. (תורת היולדת עמוד לו)

העיקר שהוא לא יכתוב בשבת

מספר מר יונה עמנואל, שבילה את ילדותו בשואה בצילם של כבשני האש "ברגן בלזן":

היה זה בתשעה באב תש"ד במחנה הריכוז "ברגן בלזן". זו הפעם הראשונה שכל המחנה קיבל עונש: היום אין אוכל, לא למבוגרים ונשים, ולא לזקנים ולילדים. אמא הסתכנה ובישלה דיסה בשביל בתי אחותי הפעוטה בת השלוש וחצי. לרוע המזל נתפסה אמא על ידי אנשי השמירה היהודית שבמחנה, והללו חרצו את דינה: "משפט יהיה!".

וזה דבר המשפט במחנה: נוסף לעונשים שהגרמנים מטילים עלינו, מוטל על האחראים היהודים שבמחנה להעניש את ה"עבריינים". למטרה זו קיים משפט פנימי, והגרמנים נהנים מאוד לראות איך יהודי מעניש יהודי.

משפטה של אמא נקבע ליום שישי בערב, ליל שבת 'נחמו'. בדרך כלל מתנהל משפט כזה זמן רב ובעסק גדול. מופיע תובע יהודי, עדים, הודעת הנאשם, נאום הסנגור, ולאחר מכן פסק דין של השופטים. אולם משפטה של אמא ארך זמן מועט. מיד הוצא פסק הדין: שלילת מנת הלחם במשך יומיים!

אמא ויתרה על זכותה להכחיש חלק מן ההאשמות המופרזות, ואף ויתרה על השתתפותו של הסניגור כדי לבקש הקלת העונש על ביטול עבור תינוקת בת שלוש. "מוטב לקבל עונש חמור ולא להאריך את הדיון", אמרה אמא.

בברגן בלזן לא היתה הפרדה מוחלטת בין מחנה הגברים ומחנה הנשים, במשך היום ניתן היה להיפגש. שאלתי את אמא, למה לא ניצלה את זכותה להכחיש חלק מהאשמות, ולמה לא טענה כי באותו היום לא חילקו אוכל, והדיסה היתה בשביל בתי הפעוטה? אמא לא השיבה לי. ראיתי שהיא נרגשת כולה. העזתי ושאלתי שוב. ואז השיבה לי אמא: "היו שם לא רק שופטים, אלא גם תובע וגם סניגור, וגם מזכיר שישב ורשם את הפרוטוקול. כל מילה שהייתי אומרת, היתה מיד נרשמת על ידי יהודי, וזה בליל שבת? לכן שתקתי, אמרתי לעצמי, כי מוטב לרעוב עוד קצת, מאשר לגרום שיהודי יכתוב ויחלל שבת".

מנורה ברכב

אם חושש מערב שבת שיצטרך להסיע את היולדת בשבת, יש להקפיד מערב שבת לכבות את המנורה שנדלקת עם פתיחת דלת הרכב, כדי למעט ככל האפשר בחילולי שבת. (ד רצד)

נסיעה חוץ לעיר

וכמו כן, אם הבית חולים נמצא מחוץ לעיר [לאחר חוט העירוב של העיר], יש להקפיד להוציא מהרכב את כל החפצים שאינם חיוניים ללידה, כגון מושב התינוקות, תליונים וכדומה. וגם בשבת לא תקח עמה שום חפצים שאינם חיוניים, כדי שלא יכשלו במלאכת הוצאה מרשות לרשות. (תורת היולדת עמוד ל)

מלווה בדרך

מותר לבעל להצטרף עם אשתו בנסיעה לבית החולים, כדי להקל מעליה וליישב את דעתה שלא תפחד. ואם היא מעדיפה שחברתה תצטרף אליה, רשאית היא להצטרף אליה. ואף אם היולדת אינה מבקשת שיתלוו אליה, מותר להתלוות אליה כדי לעודדה ולחזקה, ושתהיה שלווה ורגועה. ובפרט שבמשך הזמן הצירים מתגברים, ויותר תצטרך את העידוד והחיזוק. (ד ש, תיב)

מסירת פרטים

אם לא מאפשרים ליולדת להכנס לבית החולים אלא דוקא אם יכתבו את שמה ופרטיה, ואינם מסכימים לקבל איזשהו ערבון עד מוצאי שבת, מותר לענות להם. ואף על פי שהוא מסייע בידי עוברי עברה, שבגללו הם כותבים בשבת. (ד שא)

יולדת בתוך שלשה ימים

יולדת שהיא בתוך שלושה ימים ללידתה, הרי היא עדיין בגדר חולה שיש בה סכנה, ואם יש צורך מחללים עליה את השבת. ואפילו אם היא אומרת שאינה צריכה, לא שומעים לה. ואפילו אם הרופא גם כן אומר שאין צריך לחלל עליה את השבת, לא שומעים לו.

תוך שלושה ימים ללידה שאמרנו, היינו שילדה בתוך שבעים ושתיים שעות קודם השבת. (וזהו הנקרא 'שלושה ימים מעת לעת'. ומעת לעת היינו 24 שעות, ומתחילים למנות משעת הלידה). ולכן אשה שילדה ביום רביעי בשעה 16:00 אחר הצהריים, מחללים עליה את השבת במקום צורך עד שעה 16:00. (ד שד)

יולדת בתוך שבעה ימים

יולדת שעברו עליה מהלידה שלושה ימים הנ"ל [72 שעות], אם היא עדיין בתוך שבעה ימים, תלוי הדבר בהרגשתה. שאם אמרה שאינה מרגישה טוב, ויש צורך לחלל עליה את השבת, מחללים עליה. אבל אם אמרה שאינה צריכה, אין מחללים עליה.

ושבעה ימים שאמרנו היינו 'מעת לעת'. ולכן אם ילדה ביום שבת בשעה 16:00 אחר הצהריים, ובשבת הבאה אמרה שאינה חשה בטוב, מחללים עליה את השבת עד שעה 16:00. (ד שד)

יולדת בתוך שלושים יום

לאחר שעברו עליה שבעה ימים אלו, אם היא עדיין בתוך שלושים יום ללידה, דינה ככל חולה שאין בו סכנה, שיתבארו דיניו להלן. (ד שד)

חלב אם

אשה שבנה אינו יונק ישירות ממנה, צריכה להקפיד לשאוב את החלב קודם השבת, [ותשמור אותו במקרה או תקפיא אותו], ותתן לו בשבת. ואם אין לה אפשרות לשאוב כל כך בערב שבת, תתן לו תחליפים שונים. אולם אם התינוק אינו ניזון מתחליפים שונים, מותר לה לחלוב לתוך הבקבוק בשבת במשאבה ידנית, ותעשה זאת יחד עם אשה אחרת שתסייע בידה לחלוב לבקבוק. (ד רמז)

תינוק פג הנמצא באינקובטור ויונק רק חלב אם באמצעות בקבוק, מותר לאם לחלוב בשבת לתוך הכלי ולהאכילו. ואפילו אם עתה הוא נולד ועדיין לא הורגל לחלב אם, מותר לחלוב עבורו בשבת, הואיל וזהו המזון הטבעי שלו, ואין צורך להתחשב בתחליפים שונים. ומכל מקום תשתדל גם כאן שתסייע אשה אחרת בידה לחלוב לבקבוק. (ד קכ, תיד)

מינקת

מינקת הסובלת מעודף חלב, מותר לה לשאוב את החלב בשבת במשאבה ידנית, אלא שצריכה לשפוך את החלב ולא ליהנות ממנו. (ד תטו)

מפלה

אשה שהפילה ל"ע אחר ארבעים יום מהרייונה, דינה כיולדת שמחללים עליה את השבת. אלא שבתוך שלושה ימים, אם אמרה איני צריכה, אין מחללים עליה את השבת. (ד תיג. ה"ע ד רכ)

דיני חולה שאין בו סכנה

גדר חולה שאין בו סכנה

חולה שאין בו סכנה, היינו שנפל למשכב מחמת חוליו, או שחלה כל גופו, אך אין בו חשש של סכנת נפשות. וכן המתחזק והולך כבריא, אך עלול להסתכן אם לא יקבל בעוד מועד את הטיפול הדרוש, כגון החולה במחלת לב שאינה מסוכנת. וכן היולדת מיום השמיני ללידתה עד יום השלושים. וכן תינוק שעדיין אינו אוכל מאכלים ככל האנשים, הרי הם בגדר חולה שאין בו סכנה. (ד צט. ה"ע ד קפב)

סוגי המלאכות

חולה שאין בו סכנה, אסור לחלל עליו את השבת במלאכות האסורות מן התורה. אבל מלאכות האסורות מדברי חכמים - מותר לעשותן בשינוי. (ד' צ)

על ידי גוי

מותר לומר לגוי שיעשה מלאכות האסורות מן התורה לצורך החולה, כיון שהאיסור לומר לגוי לעשות מלאכה בשבת, הוא מדברי חכמים. (ד' קא)

מותר לומר לגוי להרתיח מים ולהכין תה עבור החולה. או שישע ברכבו להביא איזו תרופה. או שידליק תנור חימום או את אור החשמל לצורך החולה. (ד' קא קג)

הנאה לבריא

תנור חימום או אור החשמל שהודלק על ידי גוי לצורך חולה, מותר לאדם בריא ליהנות ממנו. אולם אם בישל הגוי לצורך החולה, אסור לבריא לאכול מזה, מחשש שמא ירבה הגוי עוד בתבשיל בשביל הבריא. (סימן שיח סעיף ב. ד' קד)

בישולי גויים

חולה שאין בו סכנה הותר לומר לגוי שיבשל בשבילו אף תבשיל שיש בו איסור של בישולי גויים [דהיינו, שהמאכל לא נאכל חי, וגם עולה על שלחן מלכים, כמבואר בחוברת 'כשרות המטבח']. ומכל מקום אין ההיתר לחולה לאכול מזה אלא בשבת אבל במוצ"ש, אסור. ואולם אם הבישול נעשה בבית יהודי או בבית חולים יהודי, מותר אפילו לאחרים לאכול ממנו במוצאי שבת. ובכל אופן, הכלי אין צריך הגעלה. (ה"ע ד' לח)

מדידת חום. לחץ דם.

החש בראשו, מותר לו למדוד את החום במד-חום רגיל, אך בודאי שאין להתיר למדוד במד-חום אלקטרוני, אף אם היה מופעל קודם השבת. ומותר לנענע ולהוריד את הכספית שבמד-חום כדי למדוד בו בשבת. (ד' קכא קכג)

מותר למדוד את החום בסרט מד-חום העשוי כרצועה, וכשמניח אותו נראות בו אותיות, וכשמסיר אותו, נמחקות האותיות ונעלמות. (ד' קכה)

וכן מותר למדוד לחץ דם באמצעות מד לחץ דם מכני, כיון שמדידות אלו נחשבות מדידות של מצוה שמותרות בשבת, שרפואת הגוף מצוה היא. (ה"ע ד' קצו)

קומפרסים

מי שיש לו חום גבוה, אף שלא נפל למשכב, מותר לו להניח על מצחו מטלית נקיה רטובה **במעט** מים קרים. (ד' קה)
ואין בזה חשש איסור של מלבן, כיון שהבגד נקי. וכן אין חשש של סחיטה, כיון שנותן רק מעט מים. וכן אין בזה איסור רפואה, כיון שלא שייך כאן שחיקת סממנים.

רחיצה במים קרים

וכמו כן מותר לו להתקלח במים קרים, ואפילו לבני אשכנז שמחמירים שלא להתקלח בשבת כל הגוף במים קרים. (ד קה)

רנטגן

חולה שאין בו סכנה שהגיע לבית החולים, ורוצים לעשות לו צילום רנטגן בעצם יום השבת, יש לו להתנגד לזה כיון שכרוך בזה חילולי שבת מן התורה, וימתין למוצאי שבת. (ד רמב)

מכשיר אדים

הסובל מקשיי נשימה ונצרך למכשיר אדים, יפעיל אותו קודם השבת. ואם נצרך להוסיף מים בשבת, במכשיר אדים קר, מותר להוסיף מים. ואף במכשיר אדים חם, יש להקל להוסיף מים, אך טוב שיוסיף מים רתוחים. וכשיש צורך מותר לטלטל את המכשיר ממקום למקום. (ד קכו)

תחבושת

מותר לחבוש את המכה בתחבושת ללא תרופה או משחה, אף אם אינו חולה ממש שנפל למשכב. אלא שאם התחבושת ארוכה מדאי, לא יחתוך את החלק המיותר אלא יחבוש בכולה. (ד קעד קעה)

פלסטר

מותר לקרוע את הנייר של הפלסטר [אגד מדבק] ולהניחו על גבי המכה. וכן מותר להסיר את הפלסטר הדבוק במקום השיער, הגם שנתלשים שערות. (ד קעו קעט)

הפסקת הדם

מותר לתת אבקה לעצירת הדם. ואם נחתך חתך עמוק, מותר אף להניח במקום החתך תחבושת עם משחה. (ד קעח)

אם נטף דם מחוטמו, מותר להניח שם צמר גפן לעצירת הדם, ואין בזה חשש של צביעת הצמר גפן. אלא שמבחינה בריאותית טוב יותר לשטוף את האף ולהניח נייר טישו ולא צמר גפן. (ד קפא)

מניעת נפיחות

אדם שקיבל מכה במצחו, מותר ללחוץ בכף על המכה כדי למנוע את התפשטות הנפיחות. (ד קפא)

זריקה

החולה במחלת סכרת ומקבל לפני כל סעודה זריקת 'אינסולין' להורדת כמות הסוכר שבדם, מותר לחבר את המחט למזרק ולהזריק בשבת. (ד קפב)

גזירת שחיקת סממנים

אסרו חכמים להשתמש בתרופות בשבת, מכיון שהתרופות נעשות על ידי שחיקת סממנים למיניהם, והשוחק סממנים בשבת, עובר על איסור מן התורה של מלאכת טוחן, וחששו חכמים שאם נתיר לאדם לקחת תרופות בשבת, שמא יטעה ויכין את התרופה בשבת. וזהו הנקרא בלשון רבותינו "גזירת שחיקת סממנים". ומכל מקום חולה שנפל למשכב, מותר לו לקחת תרופות בשבת. (ד קכט)

תרופות ביום טוב

מותר לקחת תרופות ביום טוב, אף אם אינו חולה ויש לו מיחושים בלבד. (ד קלח)

נייר הגלולות

מותר לקרוע את הנייר העוטף את הגלולה, ואף אם נקרע במקום האותיות, לא עבר בזה על איסור 'מוחק'. (ד קלב)

החש בראשו

אף על פי שהחש בראשו או כל מיחוש שהוא ולא נפל למשכב, אין לו היתר לקחת תרופות, מכל מקום אם התחיל קודם השבת, רשאי להמשיך בשבת, כל שאם יפסיק, יגרם לו צער רב. (ד קלה)

מנוזל

הסובל מניזול קשה, רשאי להריח במשחה הנקראת 'ויקס' וכדומה, שעל ידי ריחה החזק וההריף נפתחים צינורות הנשימה, כיון שמשחה זו אין עיקרה לרפואה אלא לפתוח את דרכי הנשימה לזמן קצר. ומכל מקום אין לו לטפטף טיפות אף, אלא אם כן חלה כל גופו, או על ידי גוי שיטפטף לו. ואם הוא מסופק אם הוא בגדר שחלה כל גופו, רשאי לטפטף. (ד קנח)

אספירין

כדורי 'אספירין' שלוקחים אותם למניעת הצטננות, אין להתיר לקחתם אלא לחולה ממש. ומכל מקום במקום צער, יש להקל אף לקחתם, ובתנאי שיבלע את הכדור בשינוי, וזאת על ידי שיניח את הכדור במים רבים עד שימס, אך לא במים מועטים, כדי שלא יכשל במלאכת 'לש'. (ד קמא)

כדורי שינה

הסובל מנדודי שינה, רשאי לקחת כדורי שינה. (ד קמג)

כדורי מרץ

מותר לבלוע כדורי מרץ להפגת השינה, ובפרט שעושה כן ללימוד תורה. (ד קמד)

תרופות לבריאים

לא גזרו חכמים על אדם בריא שלא יקח תרופות, ולכן אשה שצריכה לבלוע כדורים כדי שתוכל להתעבר, מותר לה לבלוע מהם בשבת. (ד קמז)

אשה שצריכה לקחת כדורים למניעת הריון, וצריכה לקחת גם בשבת, יש מקום להקל לה. ומכל מקום יש לדעת שאין לקחת כדורים למניעת הריון, אם לא על פי שאלת מורה הוראה מוסמך, המבין היטב בעניינים אלו. (ד קמז)

ויטמינים

ויטמינים שגם אנשים בריאים רגילים בהם, אינם בכלל תרופות ומותר לקחתם. (ד קמה)

מאכל בריאים

מאכל שאוכלים אותו גם בריאים, אף על פי שמתכוין עתה לאוכלו לצורך רפואה, אין בזה איסור. ולכן מי שחש בגרונו או בבטנו, מותר לו לשתות תה עם לימון או דבש, וכן מותר לו לאכול צנימים וכדומה. והסובל מעצירות, מותר לו לאכול פירות המשלשלים. והסובל מצרירות, מותר לו למצוץ סוכריות דבש וכדומה. והסובל מצרבת, מותר לו לאכול מלפפון חי. וכן כל כיוצא בזה. (ד קנד קנה)

צחצוח הקול

שליח צבור הרוצה לצחצח את קולו קודם תפלת שחרית, מותר לו לגמוע ביצה חיה, [ויקשקש אותה קודם מטעמי בריאות, ולא יגמע אותה כמות שהיא]. אלא שעדיף שיברך קודם לכן ברכות השחר, ויקרא גם פרשה ראשונה של קריאת שמע. (ד קנה)

כאבי שיניים

החש בשיניו, רשאי לשתות ערק, על אף שכוונתו לרפואה. ויזהר שלא להשהות את הערק בפיו, ולא יפלוט אלא יבלע מיד. ואם כאביו חזקים מאוד ומצטער הרבה, רשאי להשהות את המשקה בפיו. וכמו כן רשאי לבלוע כדורי הרגעה. (ד קנט)

ומכל מקום אם חלה כל גופו, רשאי ללכת לרופא גוי שיעקור לו את השן. ואם אין רופא גוי ונתקף בכאב עז ולא הועילו לו כדורי הרגעה, רשאי לטפל אף אצל רופא ישראל, מפני שהוא בחשש של פקוח נפש. (ה"ע ד קפד)

אבקת טלק

מותר להשתמש באבקת טלק, כדי למנוע זיעה מהגוף או גירויים בעור. (ד קסו)

ספריי

מותר להתיז ספריי המיוחד להעברת ריח הפה, שאין זה נחשב כרפואה. (ד קסז)

שמיכה חשמלית

מותר להשתמש בשמיכה חשמלית [המופעלת על ידי שיעון שבת], אף אם מטרתו לרפואה. (ד קב)

תנור חימום

כשהקור גדול מאוד, מותר לומר לגוי להדליק תנור חימום אפילו לצורך הבריאים, כיון שהכל נחשבים כחולים אצל הקור. (ד קג)

שיעון שבת

שעוני שבת המצויים כיום נשים בהם לחצנים קטנים, וכל לחצן מכוון על חצי שעה או רבע שעה, וכשמשנה את מצב הלחצנים, אין זה משנה את עצם פעולת השיעון, אם כיון את השיעון בערב שבת שיכבה את האור בשעה מסוימת, ועתה בשבת האור מפריע לחולה לישון, מותר ללחוץ על לחצני השיעון כדי להקדים את הכיבוי. אך יש להזהר שלא יכבה את האור מיד חס ושלום. (ד רנ)

מצות בקור חולים

מותר לבקר חולה בשבת, גם לאדם שהוא רך לבב ומצטער בצער החולה, ויאמר לחולה: 'שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבוא'. (ד רל)

התעמלות

מותר להתעמל בשבת אם אינו מתכוין להזיע, אך במתכוין להזיע, אסור. (ד קסט)

טיול. ריצה קלה.

אחר סעודת שבת, מותר לטייל אף אם כוונתו לרפואה. ומכל מקום הרגיל בריצה קלה בכל יום, ימנע מזה בשבת, אלא אם כן הוא בגדר חולה. ופשוט שההיתר הוא באופן שהולך במקומות צנועים, אך אם הולך במקומות שיש בהם בעיה של פריצות, יצא שכרו בהפסדו, וידע שחמור הדבר עד מאוד. וכבר הזהירה התורה בזה באומרה, "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", ואדם קורא פסוק זה פעמיים בכל יום, ופעמים שאינו שם על לבו למה שמוציא מפיו. (ד קעב)

ונשמרתם מאוד לנפשותיכם

וכאן המקום להזכיר את דברי הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ד) שכתב, צריך אדם להרגיל את עצמו בדברים המבריאם והמחלימים ולהתרחק מן הדברים המחלישים ומאבדים את הגוף. וכל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה, אין חולי בא עליו וכוחו מתחזק, וכל מי שיושב לבטח ולא מתעמל, אפילו אם שומר עצמו להתנהג על פי הרפואה, כוחו תשש, וכל ימיו יהיו מכאובים. וכתב מרן הרב עובדיה יוסף שליט"א בספרו ענף עץ אבות (עמוד לח), ולכן כדאי להשתדל ללכת ברגליו בכל יום לפחות כחצי שעה, לשמור על בריאותו. ישמע חכם ויוסף לקח.

דיאטה

מותר מן הדין לעשות דיאטה בשבת ולצמצם מאכילתו, אם יש לו הנאה מזה, ואינו מתבטל מעונג שבת, ובלבד שיקפיד לאכול כמות כביצה [54 גרם] פת בשלושת סעודות שבת. אך אם מתבטל מעונג שבת, אינו רשאי לעשות דיאטה, ויצא שכרו בהפסדו שמבטל עונג שבת, שלדעת רוב הראשונים היא מצוה מן התורה, ואף לאומרים שהיא מדרבנן, מכל מקום חמורה היא מאוד. (ד קעג)

ואולם אדם שזקוק לדיאטה מבחינה רפואית, כגון שצריך להימנע מאכילת כולסטרול או ממלח וכדומה, אף שמבטל בזה עונג שבת, חייב להזהר בזה, דהלוא ציותה התורה "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם".

שבת היא מלזעוק...

בנו של הצדיק רבי ישראל מרוז'ין חלה באחת השבתות ונפל למשכב. אמו דאגה מאוד לשלומו ורצתה שאביו יתפלל עליו, אך ראתה שהוא אינו עושה זאת.

"מדוע אינך מתפלל לרפואתו של הבן?" שאלה את הרבי.

ענה לה רבי ישראל: משל לאחד שיש לו שני בנים. אחד מהם מתגורר עימו בבית, ואילו השני גר במקום אחר, מרוחק יותר, ואביו שולח לו את כל צרכיו. מה ההבדל בין שני הבנים? זה שנמצא בבית האב, נוטל לעצמו כל מה שהוא רוצה, אבל השני מוכרח לבקש מאביו שישלח לו את צרכיו.

כך הוא עם ישראל: בשבת מתייחדים אנו עם אבא שלנו הקדוש ברוך הוא, ואין לנו כל צורך בבקשה ובתפילה מיוחדת, שלא כמו בכל יתר מימות השבוע – "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא!"

ברית מילה בשבת

מילה דוחה שבת

נאמר בתורה (ויקרא יב ג), וביום השמיני ימול בשר ערלתו. ודרשו חז"ל מייתור המילה 'וביום', לרבות אפילו בשבת. והיינו, שאף על פי שבעצם עשיית המילה כרוכים כמה מלאכות האסורות בשבת, בכל זאת צייתה התורה למול אפילו בשבת. ולכן תינוק שנולד בשבת, מלין אותו בשבת הבאה.

תינוק חולה

ומכל מקום כל זה דוקא כשעושים את המילה בזמנה ביום השמיני, אבל אם דחו את המילה לאחר יום השמיני, כגון שהיה התינוק חולה ולאחר זמן הבריא, אין מילתו דוחה את השבת. (ד שט שיח)

תינוק שחלה כגון שהיתה לו צהבת גבוהה ונדחת מילתו והבריא ביום חמישי, אין מלין אותו ביום חמישי או ביום שישי. וכן גר לא מלין אותו ביום חמישי או ביום שישי, כיון שבשלושת הימים הראשונים למילה, יש חשש שיצטרכו לחלל עליו את השבת מחמת המכה, ולכן דוחים מילתו ליום ראשון. וכמו כן אין מלין אותו יומיים לפני יום כיפור, אבל יומיים לפני יום טוב מותר למולו. (ד שגד)

נולד בניתוח

תינוק שנולד בשבת על ידי ניתוח, אין מלין אותו בשבת, אלא דוחים את המילה ליום ראשון. (ד שכה)

נולד מהול

תינוק שנולד מהול שהדין להטיף ממנו דם ברית, אם נולד בשבת אין הטפת הדם דוחה שבת אלא יטיפו לו ביום ראשון. (ד שלז)

ספק נולד בשבת

אין מלין בשבת אלא מילה שחלה ביום השמיני ודאי, אבל אם יש ספק אם זה היום השמיני ללידתו, דוחים את המילה לאחר השבת.

* ולכן, תינוק שנולד ביום שישי, אך לא ברורה השעה בדיוק בה הוא נולד, ויש ספק שמא הוא נולד קצת לפני השקיעה שזה יום שישי, או שמא אחרי השקיעה בזמן בין השמשות, אין מלין אותו בשבת אלא ביום ראשון. (ד שלח)

* וכמו כן, תינוק שנולד ביום שישי בזמן בין השמשות, לא מלין אותו בשבת, כיון שהזמן הזה הוא ספק יום ספק לילה, דהיינו ספק יום שישי ספק ליל שבת. (ד שלח)

* וכן, תינוק שנולד ויש ספק שמא נולד בבין השמשות או לאחר מכן בליל שבת, אין מלין אותו בשבת, עד שיהיה ברור לנו שנולד שמונה עשרה דקות וחצי זמניות לאחר השקיעה. [בחורף זה יוצא בערך: 17 דקות רגילות. ובקיץ בערך: 24 דקות רגילות]. (ש"ת יביע אומר חלק ט סימן פח אות כד. חלק י סימן לא)

* תינוק שנולד בבין השמשות של מוצ"ש, אין מלין אותו בשבת אלא ביום ראשון. (ד שמוא)

ההכנות למילה

השבת נדחית רק לצורך המילה עצמה, אבל לא לצורך ההכנות למילה. ולכן אם יש צורך לקחת את התינוק ברכב למילה או שהמוהל לא יכול להגיע למקום, אין שום היתר להביאם ברכב בשבת. ואם אין ברירה אחרת, תדחה המילה ליום ראשון. (ד שיח)

הוצאה מרשות לרשות

במקומות שאין בהם עירוב כמו בחוץ לארץ, אין לטלטל את התינוק מהבית לבית הכנסת דרך רשות הרבים. ולכן יש ליעץ להם לומר לגוי שיקח את התינוק מהבית לבית הכנסת, שבזה לדעת הרבה מהפוסקים נחשב כמוציא מרשות היחיד לרשות היחיד שמותר. (יביע אומר חלק י סימן לב)

ושמרו בני ישראל את השבת

מוהל שנתבקש למול ביום שבת, ומכיר ויודע את אותה משפחה שהם מחללי שבת, ויביאו מכשירי צילום והסרטה לצלם ולהסריט בשבת את מהלך הברית, רשאי להודיע עליהם מראש, שאם הם יעזו להביא מכשירים אלו בשבת, הרי שהוא לא ימול את בנם בשבת, וידחה את המילה ליום ראשון. ואם בא ביום שבת וראה שבכל זאת הביאו מכשירי צילום, ורוצה לגדור גדר ולעמוד בפרץ ולמחות על הפרצות בחומת השבת, רשאי מן הדין לדחות את המילה ליום ראשון. אלא שהנכון ביותר שיעשה שאלת חכם בענין, כי כל מקרה לגופו. (ד שיט)

ברית מילה שחל בשבת, ויש מבני המשפחה שיבואו ברכב בשבת, יש להורות בתור הוראת שעה לדחות את המילה ליום ראשון, כדי למנוע את כל חילולי השבת העתידיים להיות. ויש עצה לומר להם שהתינוק יש לו צהבת, ולא בטוח שיהיה הברית בשבת, ולאחר השבת יודיע להם שהבריית התינוק ומלו בשבת, ויעשה להם סעודה ביום ראשון. (מהרש"ג, שבת הלוי, יביע אומר חלק י סימן לב)

עפר

אחר המילה נותנים את הערלה בעפר. ומותר ליתן את הערלה בשבת שאינה מוקצה, אך יש לייחד את העפר קודם השבת, כיון שהעפר מוקצה. (ב תרסג. ד שמו)

דם המציצה

לאחר שהמוהל מצץ את הדם ממקום המילה, מותר לו לרוק את הדם לצלחת שבה העפר, ואין לחוש בזה לאיסור 'מגבל' תולדת מלאכת 'לש'. (ד שמו)

סכין מילה

אע"פ שהסכין מוקצה מחמת חסרון כיס, בכל זאת מותר לטלטלו לאחר המילה למקומו, שכיון שהותר בתחלה למול בו, הותר גם לטלטלו לגמרי. (ה"ע ג רב)

קידוש

כשמברכים על הכוס יין בברית, יוצאים גם ידי חובת קידוש של שבת. ולכן קודם שיברך המקדש, יודיע לציבור שיכוונו לצאת ידי חובה של הקידוש. ומעיקר הדין אין חובה לטעום כלל מהיין, ומכל מקום טוב לטעום מפני חיבוב מצוה.

הטעם מהיין, פטר בברכת היין כל מיני משקה שישתה אחר כך בכיבוד שמביאים למשתתפים בברית ולא יברך עליהם 'שהכל', כי ברכת היין פוטרת כל מיני משקין. אך אם אכל מאכל שברכתו 'שהכל', בודאי שחייב לברך עליו 'שהכל', שאין היין פוטר מיני מאכל שברכתם 'שהכל'. ומכל מקום אם לא טעם מהיין, צריך לברך על המשקים שישתה.

המשטרה בשבת

אנשי המשטרה

הדבר פשוט שחובה קדושה על כל אנשי המשטרה להתייעץ עם רב מורה הוראה, על כל הקשור לחילולי שבת במסגרת תפקידם במשטרה, שפעמים רבות אסור להם לחלל את השבת, שאין זה אפילו בכלל ספק פקוח נפש. (ד רפז)

האם כדאי לעבוד במשטרה

עצה טובה לאדם שרוצה לעבוד במשטרה, שיתיעץ עם רב מורה הוראה, מאחר ויכול להכשל הרבה בחילולי שבת ללא פקוח נפש כלל.

סירוב פקודה

שוטר שקיבל פקודה להסיע עצירים בשבת, או כל פקודה אחרת הכרוכה בחילול שבת שאינה לצורך פיקוח נפש, עליו לשמוע לפקודה של בורא עולם שציונו לשמור את השבת, ולסרב לפקודת המפקד שגם הוא חייב לשמוע לפקודתו של בורא עולם. ואפילו אם יגיע המצב שיפטר מהעבודתו. וה' הטוב יפצה אותו ולא ידאג, כי השבת היא מקור הברכה. (ד רפט)

השבת שומרת על שומריה

בעיר דאטנו שבמחוז קובנה, היה איש יהודי נכבד מאד, שהיה לו בית מרוזח ומרתף של יין, ששם התאספו אצילים פולנים לשתות יין ולהשתעשע. האיש הזה חי חיי כבוד ורווחה, קבע עיתים לתורה, והיה נכבד בעדתו ורצוי לכל יודעיו ומכיריו.

אחרי המרד הפולני בשנת תקצ"א (1831), כששבו צבאות רוסיה מוורשה, עבר גנרל אחד עם גדודיו דרך העיר ההיא, והגיע לשם בערב שבת קודש. בהיות הגנרל עייף ויגע מעמל הדרך, ובשמעו כי בעיר נמצא בית מרוח עם מרתף יין, שלח את אחד מעבדיו עם כסף אל היהודי הזה, לקנות ממנו בקבוק יין טוב. ענה היהודי ואמר לשליח: "שבת היום, ובית מסחרי סגור בשבת, ומשא ומתן בשבת קודש אסור עלינו". העבד שב ריקם, ולגנרל חרה מאד. הוא שלח שני חיילים לומר ליהודי בפקודה נמרצת שימכור לו יין.

היהודי השיב גם להם: "לי אסור למכור ולסחור בשבת קודש! ואם הגנרל חפץ, זאת אוכל לעשות - למסור לו את המפתח של החנות, ויקח מעצמו כל אשר לבו חפץ. אבל אני - אסור לי למכור בשבת קודש".

אנשי הצבא מסרו את תשובת היהודי לגנרל, ורגשי התפעלות החלו להתנוסס בקרב לבו. הוא החליט בנפשו ללכת בעצמו אל היהודי הזה ולעמוד על טיבו. "אם באמת רק חצוף הוא - אכנו נפש!", כך חשב הגנרל בלבו, "היתכן שאיש יהודי יעז להשיב פני ריקם? אך מצד שני - אולי באמת טעם נכון עמו, עד כי מוכן הוא למסור את המפתח והחנות כולה לרשותי?"

בבוא הגנרל אל בית היהודי, התפעל והתרגש לראות בית נאה ומואר בכל פינותיו, נקיון וסדר נפלא שוררים בו, וקדושת יום השבת מרחפת על הכל ומבצבצת מכל פינה. מנורות רבות דולקות, והשולחן ערוך ברוב פאר. האיש בעל צורה אצילית, וכל בני ביתו מלובשים הדר, מזמרים זמירות שבת קודש בהשתפכות נפש עצומה.

שאל הגנרל בנחת: "מדוע לא תמכור לי יין? היודע אתה כי הנני גנרל גדול בתוארי כבוד מרובים, ואיך לא תחשוש לסרב לי?" ענה היהודי: "יודע אני, אדוני הנכבד. אבל הלא ישנו בעולם אחד, שהוא גדול ונכבד ומרומם ממך, וגם מהמרוממים והנעלים אשר עליך - הלא הוא הקב"ה - שגם המה חייבים לשמוע לו. והוא מצווה עלינו היהודים, שלא לערוך משא ומתן בשבת קודש כלל, ומה יכולתי לעשות? אבל תשמעני אדוני, אחרי שזכיתי עתה לכבוד הגדול הזה, שאורח נעלה ומרומם כמוך בא בצל קורתך, הנני מאושר מאד שאזכה לכבדך בתור אורח נעלה, אבל לא בתור קונה, לכן הואל נא לכבדני ולסעוד עמנו. יאמר כבודו באיזה סוג יין יחפוץ, ואצוה להביא, וישתה אדוני אצלי פה בתור כבוד של "קבלת פני אורח" מרומם כמוך.

הגנרל השתומם מאוד על תום לבו של היהודי ויושר נפשו, ונעתר לבקשתו להסב עמו לשולחן. הביאו לו יין טוב ושתה, כבדוהו גם במאכלי שבת של היהודים, בדגים ממולאים ולפת, ונעם לו מאד, והיה שבע רצון. לפני היפרדו, לקח הגנרל מטבע זהב גדולה, ובקש לתת אותה תמורת היין ששתה. ענה בעל הבית ואמר: "חלילה לי מלקחת כסף מכירה בשבת קודש! הלוא מראש אמרתי לך שהעונג והכבוד כולו שלי, בכך שאורח נעלה כמותך כבדני להתארח אצלי". התפעל השר ולקח את פנקסו הקטן, רשם את שמו של היהודי למזכרת כבוד והערכה, ונפרד ממנו בהדרת הכבוד.

אחר שנים מספר, כאשר נתפס ראש המורדים הפולנים קאנארסקי, ועשו חיפושים בניירות שלו, נמצא כתוב בהם שהיה נוהג להתאסף עם אצילים בבית המרוח של היהודי בעיר דאטנו. מיד הגיעו שוטרים ולקחו את היהודי הזה בעל בית המרוח, והובילוהו לווילנה, שם הושם במאסר מובדל מאנשים, כאחד האסירים היותר חמורים.

ובינתיים במשך השנים האלה, אותו גנרל שספרנו אודותיו נעשה לשר הממונה על כל בתי הסוהר במדינה. ביום מן הימים הגיע לסייר בבית הסוהר שבוילנה, והנה להפתעתו הוא פוגש שם את היהודי בעל האכסניה. שאל אותו הגנרל-המפקח בתמהון: "מה לך פה יהודי נכבד?" ענה היהודי: "כמוך כמוני אדוני, לא אדע על מה הושיבו אותי כאן. גם חקירה ודרישה לא נעשתה עדיין, ולא אדע על מה יאשימוני". "הרגע יהודי נכבד", הרגיעו המפקח, "אני אורז לעשות בדיקה, ואקוה כי לא ימצאו בך עוון, ותצא לחופשי".

השר הזדרז ובדק והנה התברר כי היהודי נתפס בעוון קשר עם ראש המורדים קאנארסקי. אסף השר את שרי המועצה, ואמר: "על היהודי הזה אני ערב שנקי הוא מעוון מרד. בעל אכסניה הוא, ומאין לו לדעת מזימת אורחיו ומבקריהם? אני הנני מכירו לצדיק תמים", ויספר להם את כל המאורע שקרה אתו. חברי המועצה התפלאו לשמע הסיפור הזה, ומיהרו להוציאו לחופשי.

כששב הביתה, ברך ברכת הגומל על הנס שנעשה לו, ועם כל זה לא רצה לסמוך על מעשה נסים יותר, ולא נח עד שמכר את ביתו ואת כל אשר לו, ונסע לארצנו הקדושה - ארץ ישראל.

כי גנב גנבתי

גנב שנכנס לבית, מכיון שיש חשש שיתקוף את הנמצאים שם, מותר לבעל הדירה להזעיק את המשטרה בטלפון. אך אם ברור לו שהגנב לא יתקוף ולא יסכן חיי אדם כלל, אסור לו להתקשר למשטרה אפילו אם רואה שגונבים לו את כל ממונו. וזהו שאמרה התורה "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך", דהיינו אפילו נוטלים את כל ממונך. ויעמוד בניסיון קשה זה, ושכרו כפול ומכופל מאת ה' יתברך, ולא ימנע טוב להולכים בתמים. ומכל מקום מותר להיאבק עם הגנב אף אם יוצר על ידי זה מצב של פיקוח נפש, ויצטרך לחלל את השבת. (ד רפח)

אם ימצא הגנב

גנב שנתפס בשבת, אין למשטרה להסיע אותו ברכב לבית המעצר, כיון שאין זה בכלל פקוח נפש, ויכולים לקשור את ידיו באזיקים באופן שלא תהיה לו אפשרות לברוח, ויקחוהו ברגל לבית המעצר. וכמו כן אין לשוטרים לקחת תביעת אצבעות מהגנב בשבת, אלא ימתינו למוצאי שבת. והוא הדין בכל זה אפילו ברוצח שנתפס בשבת. (ד רצ)

ויברח הגנב

גנב שברח לאחר מעשה הגנבה, אין להזעיק את המשטרה שירדפו אחריו לתופסו, שהרי אין בכך חשש של פיקוח נפש כלל. ומכל מקום רשאי להקים קול צעקה, כדי שאנשים ישמעו ויתפסוהו. (ד רפט)

כי ינצו אנשים

אם היה ריב בין אנשים, ואי אפשר להרגיע את הרוחות, וקיים חשש של שפיכות דמים, יזעיקו את המשטרה שיבואו מיד אפילו ברכב כדי להפריד. אבל אם אין חשש פיקוח נפש, חלילה לחלל את השבת. וישתדלו להרבות שיעורי תורה ומוסר באזור הזה, כדי שאולי יזכו שהמאור שבתורה יחזירם למוטב ויתעדנו. (ד רפט)

מחבלים

הרואה בשבת אנשים חשודים, וקיים חשש סביר שמחבלים נמצאים במקום, חייב להזעיק את המשטרה, כדי למנוע אפילו ספק סכנת נפשות. (ד רצא)

חפץ חשוד

המוצא חפץ חשוד וקיים חשש סביר שיש שם חומר נפץ, צריך להזעיק מיד את המשטרה, וימתין עד שיבואו כדי להרחיק את העוברים והשבים מהמקום. (ד רצא)

הצבא בשבת

אנשי הצבא

הדבר פשוט שחובה קדושה על כל אנשי הצבא להתייעץ עם רב מורה הוראה, על כל הקשור לחילולי שבת במסגרת תפקידם בצבא, שפעמים רבות אסור להם לחלל את השבת, שאין זה אפילו בכלל ספק פקוח נפש. (ד רפז)

הודעה למדור נפגעים

קצין צבא שהתבקש מהשלטונות להודיע למדור נפגעים על כל מקרה של פצוע או הרוג חס ושלום, אין לו להודיע על כך בשבת, אף אם אין בהודעה זו חילול שבת, שהרי גורם להם לחלל את השבת ללא שום תועלת. (ד תטו)

דיני אמירה לגוי בשבת

אמירה לגוי - שבות

כל דבר שאסור לישראל לעשותו בשבת, בין אם הוא אסור מהתורה ובין אם הוא אסור מדברי חכמים, אסור לומר לגוי לעשותו. וזהו הנקרא בלשון חז"ל, 'אמירה לגוי - שבות'. דהיינו עצם האמירה לגוי, היא שבות. ו'שבות' הוא שם כללי לאיסורים שהם מדברי חכמים.

זמן האיסור

לא אסרו חכמים אלא מלאכה שיעשה הגוי בשבת עצמה, אבל אם יעשה הגוי את המלאכה בבין השמשות [בערב שבת או במוצאי שבת], אפילו מלאכה האסורה בשבת מן התורה, כל שהוא לצורך שבת או לצורך מצוה או שהוא טרוד מאוד בזה, מותר לומר לגוי לעשותה, וכגון להדליק את האור בבין השמשות. (רסא סעיף א)

טעם האיסור

אחד מן הטעמים שאסרו חז"ל את האמירה לגוי, כיון שאם מלאכות שבת היו נעשות על ידי הגוי, היה חשש שיזלזלו האנשים בקדושת השבת. ומטעם זה אף קודם השבת אסור לומר לגוי שיעשה מלאכה בשבת לצורך ישראל. (ב רכז)

הנאה ממלאכת גוי

גם אם הישראל לא אמר לגוי לעשות את המלאכה, אלא הגוי מעצמו עשה את המלאכה לצורך הישראל, אסור לישראל ליהנות ממלאכה זו בשבת. (א שכח)

ואמנם אם היתה אפשרות להסתדר בלא מלאכת הגוי, מותר לישראל ליהנות ממלאכת הגוי. למשל: אם היה אור חלש בחדר שאפשר לקרוא בדוחק, מותר לרמוז לגוי שיבין מאליו להוסיף אור. ולכן רשאי לומר לו 'קשה לקרוא לאור חשמל זה'. (א שכט)

וכן, אם הדליק הגוי את האור בחדר המדרגות לצורך הישראל, כיון שאף לולא הדלקת הגוי יכל הישראל לעלות בחושך, מותר לו לעלות לאור זה. ואם הדליק הגוי לעצמו, מותר ליהנות מהאור, אף בדברים שלא יכל לעשותם בלי האור. (ב רצו)

אסור ליהנות מפת שאפה הגוי ליהודי [גם כשאין בזה איסור פת גויים]. וגם במוצאי שבת לא יהנה ממנה מיד, אלא עד שיעבור זמן אפיית הפת. ואף אם אפה הגוי לעצמו, אין לישראל ליהנות מזה אלא לצורך מצוה כסעודת שבת. (ב שא)

מלאכה שיש בה מחלוקת

מלאכה שיש בה מחלוקת אם מותר לישראל לעשותה בשבת או לא, מותר לומר לגוי שיעשנה בשבת, כיון שאיסור אמירה לגוי הוא מדרבנן, וכשיש מחלוקת אם מותר לישראל לעשותה, נמצא שכלפי הגוי, הרי זה ספק דרבנן שמקילים בו. (מרח"ב יוסף, החיד"א, תפארת ישראל, זרע אמת, משנה ברורה, ועוד. ב רמא)

מותר לומר לגוי שיתן מרק קר על הפלאטה עד שירתח. מאחר וישנה מחלוקת אם מותר לישראל לחמם דבר לח. (החיד"א, שער אריה, מהרי"ל ואל"י ועוד. ב שא)

קצר חשמלי

אם הדליק הגוי לצורך עצמו או לצורך גויים אחרים, מותר לישראל ליהנות מאור זה. ולכן אם ארע קצר חשמלי בבית, וקשה לאכול בחושך, רשאי להביא גוי לביתו ולשואלו אם רוצה לשתות או לאכול משהו, וכשישיב לו בחיוב, יאמר לו הישראל: אבל אי אפשר להביא לך מפני החושך, ויבין הגוי וידליק לצורך עצמו, ואז יהיה רשאי הישראל ליהנות מאור זה. ואם לאחר מכן בא הגוי לכבות את האור, רשאי לומר לו הישראל אל תכבה. (א שלא שלו. ה"ע ג קפ)

שבות דשבות במקום מצוה

במקום שיש צורך מצוה או צורך גדול או חולי קצת, התירו חכמים לומר לגוי לעשות מלאכה האסורה מדרבנן. (שלחן ערוך סימן שז סעיף ה)

אשר על כן, בימי הקיץ כשחם מאוד וקשה לו ללמוד תורה כך, או שיש לו צער מהחום, מותר לומר לגוי להפעיל את המאוורר או את המזגן שאין בהם נורה.

'שבות' [איסור דרבנן] דשבות [בצירוף עוד איסור דרבנן] במקום [של] מצוה, מותר'. וטעם ההיתר בזה, כי כלל גדול בידינו 'שבות דשבות במקום מצוה, מותר'. והיינו צרוף של שני איסורי דרבנן במקרה של מצוה, לא אסרו חכמים. וכמו כאן, שהרי עצם האמירה לגוי לעשות מלאכה בשבת - אסורה מדרבנן, וזהו שבות אחת. ועצם עשיית המלאכה כאן אפילו על ידי ישראל, היא אסורה רק מדרבנן, כיון שכשאין נורה במאוורר או במזגן, הרי שהוא מפעיל זרם לבד ללא הבערה, והפעלת זרם אסורה רק מדרבנן, הרי לך שבות שניה, ובזה לא אסרו חכמים. והוא הדין במקרה של צער או צורך גדול, לא אסרו חכמים. (א שלה)

מערכת אזעקה

וכמו כן, מערכת אזעקה של חנות או רכב שהתחילה לפעול בשבת, והדבר מפריע לשכנים לישון וכדומה, רשאי לומר לגוי שיפסיק את פעולת האזעקה. (ב רעג)

בוילר דלוק

וכן, בוילר שנמצא דלוק, ויש חשש שהדוד יתפוצץ ויגרם הפסד גדול, רשאי לומר לגוי לכבות את הבוילר, כיון שלא אסרה תורה מלאכת כיבוי אלא ככיבוי גחלים, שהכיבוי הוא לטובת ההדלקה שתיעשה אחר כך, אבל כיבוי חשמל אינו אסור אלא מדרבנן. (ב רסד)

נסגר בחדר

וכן, אדם שנסגר בחדר, מותר לומר לגוי שיפרוץ את הדלת בדרך קלוקל, כדי שאדם זה יוכל לקיים מצות עונג שבת. (ב רפד)

שבות אחת במקום מצוה של רבים

לצורך מצוה של רבים, מותר לומר לגוי לעשות מלאכה האסורה אפילו מהתורה. (משנה ברורה רעו ס"ק כה). ולכן אם ארע קצר חשמלי בבית הכנסת וקשה להתפלל בחושך, מותר לומר לגוי להדליק את האור. וזהו הנקרא בלשון חז"ל 'שבות אחת במקום מצוה של רבים, מותר'. דהיינו אמירה לגוי שהיא אסורה מדרבנן, אך לצורך מצוה של רבים, התירו חכמים. וטוב שיאמרו לגוי שיאמר לגוי אחר, שיש אומרים שגם זה נחשב לשבות דשבות במקום מצוה. (א של)

פסיק רישיה

כל מעשה היתר שאדם עושה, וכתוצאה ממנו תעשה בודאי מלאכה אסורה, הרי זה בגדר 'פסיק רישיה' ואסור לעשותו, כמבואר בדיני דוד שמש בשבת. ואולם לא אסרו חכמים לומר לגוי שיעשהו בשבת. (ה"ע ג קפג)

מנורה במקרה

ולכן אם שכח לנתק את המנורה שבמקרה, מותר לומר לגוי לפתוח את המקרה, אף שהמנורה בודאי תדלק. ומכל מקום אסור לסגור את המקרה אלא יניח איזו מגבת בין הדלת למקרה, כדי שלא תסגר הדלת עד הסוף ותכבה המנורה. (ב רנו)

ואולם אם אין גוי, בודאי שאין להתיר לפתוח את המקרה על ידי קטן, אך רשאי לומר לקטן שיוציא את התקע מהשקע בעת שהמנוע פסק מלעבוד. (ב רסה)

מוסך גוי

מותר למסור רכב בערב שבת למוסך גוי שכל פועליו גויים, על מנת לקבל את הרכב מתוקן ביום ראשון בבוקר. ואף אם אין שהות לתקן את הרכב אלא דוקא אם יעבוד בשבת, מותר, ובתנאי שקצב לגוי תשלום עבור עבודתו. ויש מבני אשכנז המחמירים שלא לתת לגוי, אלא אם יש לו שהות לתקן לא בשבת. (ה"ע ג קפדה)

על דעת עצמו

פועל גוי שברצונו לשטוף כלים ב'מדיח כלים', אין צריך למחות בידו, מאחר ויש לו אפשרות לשטוף בדרך היתר, והוא עושה כן לטובת עצמו. וכן מותר לומר לגוי שיביא חפץ מהחדר, אף שידוע שחשון שם והוא ידליק את האור. (א כט)

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

מפתח מפורט

לתועלת המעיינים: רוב הערכים סווגו לפי עניינים מרכזיים. להלן הסיווגים המרכזיים: בגדים וטקסטיל. בישול. בעלי חיים. הדלקת נרות. חשמל ומוצרים. כלים. לימוד תורה. מאכלים שונים. מוקצה. מלאכות. משחקים. נקיון וצרכי הגוף. נקיון כללי. ספרים. פירות וירקות. צמחיה. קידוש. רפואה. שתייה. תפילות וברכות.

א

אדים – כתיבה בהם	ב 35	ביטול כלי מהיכנו – פרטיו	ב 85
אוהל – עשייתו	ב 37		
אופנים – טלטולם	ב 85		
אמירה לגוי – פרטי דינים	ב 116		

ב

בגדים וטקסטיל

לפורר בוך מהבגד	ב 22	בישול בכלי ראשון	ב 47
בגד חדש – ניעורו ממים, גשם, שלג.	ב 27	אכילת חמין שהוסיפו לו מים בשבת	ב 63
בגד שהסתבך בקוצים	ב 8	בזילר – שימוש במימיו	ב 47
בזירה בבגדים	ב 19	בחישת תבשיל	ב 58
הוצאת בגדים מן הקולב	ב 20	בישול אחר אפיה, קליה, טיגון, צליה.	ב 57
הנחת מגבות על משענת הכסא	ב 26	בישול אחר בישול – פרטי דינים	ב 51
הנחתם סמוך להסקה כדי לייבשם	ב 26	בישול בדבר גוש יבש	ב 50
הסרתם מן החבל	ב 26	בישול במיקרוגל	ב 45
חוטי תפירה – הוצאתם מן הבגד	ב 42	גולש	ב 56
חשמל סטטי	ב 42	דוד שמש – שימוש במימיו	ב 46
טלטול בגד רטוב	ב 25	הוספת מים לתבשיל שלא ישרף	ב 54
טלית – פריסתה בשמחת תורה	ב 37	החזרת התבשיל לפלאטה	ב 66
טלית – קיפולה	ב 28	הטמנת תבשיל – פרטי דינים	ב 65
כביסה שתלויה על החבל – הורדתה	ב 89	הכנת שתיה חמה – ראה סיווג שתיה	
כיבוס בערב שבת	א 48	הנאה מבישולי הורים מחללי שבת	ב 60
כיבוס וניקוי – פרטי דינים	ב 25	השהיית תבשיל מערב שבת – פרטיה	ב 64
כפתור – טלטולו	ב 82	חימום ביצה רכה	ב 57
מתיחת חוט	ב 31	חימום בקבוקי תינוקות	ב 49
ניגוב במגבת רטובה	ב 26	חימום מאכלים בשבת – פרטי דינים.	ב 51
ניעורם מאבק	ב 27	חימום מרק	ב 56
סחיטתם	ב 25	חימום פיצוחים	ב 57
סיכת בטחון – השימוש בה	ב 31	חימום שומן קרוש	ב 55
קשירת עניבה	ב 31	חימום תבשיל שרובו יבש	ב 51
שפשוףם וגירודם מלכלוך	ב 27	חימום תבשיל שרובו לח	ב 51
תלייתם על החבל	ב 26	חמין – עצה טובה שלא ישרף	ב 55
תפירה – גדר האיסור	ב 31	כלי שני – פרטי דינים	ב 49
		מלח – נתינתו בכלי ראשון	ב 48
		נתינת ביצה בכלי שני	ב 50
		סגירת מכסה הסיר	ב 58
		עירוי מים על כוס רטובה	ב 49
		עירוי מכלי ראשון – פרטי דינים	ב 48
		עצמות – בישולן	ב 58
		פתיחת מכסה הסיר	ב 58
		צנימים – עשייתם	ב 57
		קלי בישול	ב 50
	א 125		
בדיחות	ב 47		
בזילר – שימוש במימיו	ב 38		
בור – פתיחתו וסגירתו	א 126		
בחירות לגבאים – עריכתן			

שקדי מרק וקרוטונים – לתוך מרק
תבלינים – נתינתם על מאכל רותח
תבשיל שרובו לח שחומם בשבת
תתאה גבר

בעלי חיים

אקוריום – הוספת מים
האכלתם
הכשה או נשיכה – הטיפול
הריגתם
חליבת בהמה
טלטולם
יתוש שנצמד לגוף- הסרתו
כלב – גידולו וטלטולו
נתינת מזון לציפורים בשבת שירה
צידתם
ריסוס יתושים וחרקים

ברית מילה – פרטי דינים

ג

גגון – פתיחתו
גוי של שבת – פרטי דינים
גרף של רעי

ד

דוד שמש – שימוש במימיו
דיאטה
דיבור האסור בשבת – פרטי דינים
דירה – עיון בה לשיפוץ או רכישת

ה

הדלקת נרות שבת

מצות ההדלקה
אורחים
בחורי ישיבות
במה מדליקים
ברכת ההדלקה
החייבים בהדלקה
זמן ההדלקה
מקום ההדלקה
קבלת שבת בהדלקה

הכאה על השולחן
הכנה משבת לחול – פרטי דינים
הכנות לשבת
הנאה ממלאכת שבת – פרטי דינים
הנאה ממסעדה המכילה בשבת
הפלגה באניה
השבת אבדה
השמעת קול

ח

חול רגיל וחול משחק
חשוב חשבונות
חלב אם – שאיבתו
חנות פתוחה – לשבת בה בשבת
חפץ חשוד
חפצי איסור בשבת – פרטי דינים
חשבונות מים, גז, טלפון – קריאתם

חשמל ומוצרים

בולר – שימוש במימיו
הנאה מאור שהודלק בשבת
הנאה משמיעת רדיו שהופעל בשבת
הפסקת חשמל בשכונה גדולה
טייפ – לכוונו שיפעל בשבת
טלוויזיה – איסור השימוש בה
מאוורר
מדיח כלים – הפעלתו
מדיח כלים – להניח בו כלים
מיחם – הוספת מים מיום טוב לשבת
מיחם שבצדו צינור שקוף- שימוש בו
מיחם שפתחתו תביא לרתיחת המים
מיקרוגל – הבישול בו
מכונה שהפעלתה תסתיים בשבת
מכשיר אדים
מקרר שבפתיחתו תידלק מנורה
ניתוק הזרם כשיש חוטים קרועים
פלאטה – השימוש בה
קצר חשמלי שתוקן בשבת
שמיכה חשמלית
שמיכה חשמלית
שעון שבת – הזזת המתג
שעון שבת – שינויי זמנים
תנור חימום – הדלקתו על ידי גוי

ט

טבילה במקוה
טעמי המקרא – חשיבותם וחובתם

י

ידידת דלת שיצאה - החזרתה
יולדת – פרטי דינים
ילד קטן שיש בידו מוקצה - הרמתו
ילד שאבד – הזעקת משטרה
ילד שנסגר בחדר
יציאה מחוץ לעיר

כ

כבוד ועונג שבת
כיבוי אש – פרטי דינים
כלי שיר ונגינה

כלים

אולר	ב 77
ברירה בכלים	ב 19
הדחתם	א 118
הדחתם	א 120
הנחתם בכיור	א 119
הנחתם במדיח כלים	א 120
טבילתם	א 118
כלי זכוכית שעומד ליפול	ב 79
כלים העומדים לסחורה – טלטולם	ב 79
כלים שבשלו בהם בשבת	ב 61
כלים שנשברו – טלטול השברים	ב 82
מגב	ב 28
מדיח כלים – הפעלתו	א 120
מצקת אם דינה ככלי ראשון	ב 51
מצקת עם חורים	ב 18
מקלף	ב 14
מקצץ ביצים	ב 22
פומפיה	ב 22
פמטים – טלטולם	ב 87
קרש חיתוך	ב 22
שימוש במלחיה עם גרגרי אורז	ב 14

כסף – טלטולו

ל

לימוד תורה

במוצאי שבת	א 112
חשיבות הזמן בשבת	א 123
צהרים של שבת	א 108
לימוד לצורך יום חול	א 121

מ

מאכלים שונים

ביצה חיה – גמיעתה לצחצוח הקול	ב 107
בישול וחימום – ראה סיווג "בישול"	
ברירת אוכל ופסולת – פרטי דינים	ב 14
ברירת עצמות	ב 18
בשר חי ובשר קפוא – טלטולם	ב 81
גביעי אשל – הפרדתם	ב 38
הוצאת הבשר מן המרק	ב 17
החזרתם למקרר	א 120
הפרדת השומן מן הבשר	ב 19
הפרשת חלה – שכח להפריש	א 47
הפרשת חלה לכבוד שבת	א 46
הקפאת מיני מאפה שלא יתייבשו	א 119
חיתוך בשר או גבינה	ב 23
טחינה ומיונו – הכנתם	ב 23
טחינת מאכלים	ב 20
טלטול מאכלים שלא לצורך	ב 84
לבן – שפיכת מימיו	ב 17
לחם – לפוררו	ב 22

מאכלים שהובאו ברכב לבית הכנסת	ב 62
מדידה ושקילה	א 98
מצה שמורה – טלטולה	ב 79
מריחת מאכלים	ב 35
סחיטת מאכלים מטוגנים מן השמן	ב 12
עוגה עם אותיות – חיתוכה	ב 36
עוף – הסרת העור או הנוצות	ב 18
עוף – תלישת נוצות	ב 24
פתיחת אריוזות מזון	ב 33
צביעת אוכל	ב 29
קופסאות שימורים – פתיחתם	ב 38
קליפות, גרעינים ועצמות – טלטולן	ב 80
קריעת שקיות עם כיתוב	ב 36
שימורים – שפיכת המים או השמן	ב 17
שקדי מרק וקרוטונים – לתוך המרק	ב 57
תרומות ומעשרות בערב שבת	א 47
מגירות עם מוקצה – פתיחתן	ב 86
מגנט	ב 32
מודעות – קריאתן	א 124
מוצאי שבת – פרטי דינים	א 111

מוקצה

פרטי הדינים	ב 74
ביטול כלי מהיכנו	ב 85
בסיס לדבר האסור – פרטיו	ב 86
הרמת ילד שיש בידו	ב 83
כלי שמלאכתו לאיסור – פרטיו	ב 75
כלי שמלאכתו להיתר – פרטיו	ב 83
ביום טוב – פרטיו	ב 91
מחמת גופו – פרטיו	ב 80
מחמת חסרון כיס – פרטיו	ב 78
מחמת מצוה – פרטיו	ב 90
מיגו דאתקצאי בבין השמשות-באורו	ב 88
מוזה – טלטולה	ב 83

מחיאיות כפיים	א 116
מחיאיות כפיים בשמחת מצוה	א 117
מחיאיות כפיים בשמחת תורה	א 117
מחיצה – עשייתה	ב 37
מטריה	ב 37
מיטה מתקפלת – פתיחתה	ב 37
מיטות – סידורן	א 121
מינקת	ב 103
מכירת המצוות בבית הכנסת	ב 72
מכתבים – קריאתם בשבת	א 124
מלאכה בערב שבת	א 48
מלאכה המסתיימת בשבת	א 48

מלאכות שבת

מבוא לט"ל מלאכות	ב 3
מלאכת בונה	ב 36
מלאכת בורר	ב 14

	מלאכת גוזז	ב 23
	מלאכת דש	ב 9
	מלאכת המוציא מרשות לרשות	ב 42
	מלאכת זורה	ב 13
	מלאכת זורע	ב 6
	מלאכת חורש	ב 7
	מלאכת טוחן	ב 20
	מלאכת כותב	ב 35
	מלאכת לש	ב 23
	מלאכת מבעיר	ב 42
	מלאכת מבשל	ב 44
	מלאכת מוחק	ב 36
	מלאכת מכבה	ב 39
	מלאכת מכה בפטיש	ב 42
	מלאכת מלכן	ב 25
	מלאכת ממחק	ב 34
	מלאכת מעמר	ב 9
	מלאכת צד	ב 33
	מלאכת צובע	ב 29
	מלאכת קוצר	ב 7
	מלאכת קורע	ב 32
	מלאכת קושר ומתיר	ב 30
	מלאכת שוחט	ב 33
	מלאכת תופר	ב 31
	מפתחות בצרור	ב 77
	מצלמה - טלטולה	ב 78
	מקח וממכר – פרטי דינים	ב 71
	משחקים	
	בלון – ניפוחו	ב 83
	גולות – לשחק בהם על גבי הקרקע	ב 7
	חול	ב 81
	טלטול משחקים	ב 83
	כדור	ב 83
	לגו	ב 38
	רכבת המשמיעה קולות	א 117
	משטרה – הזעקתה	ב 115
	משטרה – פעולתה בשבת	ב 112
	משקפיים	
	להחזיר עדשה שנפלה	ב 37
	משקפים המשנות את צבען בשמש	ב 30
	ניקויים	ב 28
	משקפת – לכיוונה	ב 37
	מתנה – נתינתה בשבת	ב 73
	נ	
	ניחום אבלים	א 107
	ס	
	סולם – טלטולו	ב 77
	סטנדר – כיוונונו	ב 37
ב 28	השימוש במגב	
ב 14	מטהר אויר - התזתו	
ב 28	מטלית – השימוש בה	
ב 28	מפת ניילון – נקייה	
א 120	ניקוי השולחן לאחר סעודה שלישית	
ב 30	סבון לאסלה הצובע את המים	
ב 81	פח אשפה	
ב 85	פח אשפה – השלכת מוקצה לתוכו	
ב 28	פטמת בקבוק תינוק – ניקייה	
ב 38	פתיחת סתימה בכיור	
ב 32	נייר טואלט - חיתוכו	
	נעליים	
ב 36	כשבהליכותו נחקק הכיתוב שבסוליה	
ב 28	ניקויים	
ב 29	צביעתם	
ב 30	קשירת השרוכים	
	נקיון וצרכי הגוף	
ב 29	איפור	
ב 14	בושם – התזתו	
ב 24	גזיות שערות	
ב 108	התעמלות	
ב 32	חיתוך צמר גפן	
ב 32	טיטולים – הדבקת המדבקה	
ב 107	טלק – השימוש בו	
ב 23	מי רגלים – הטלתם בעפר	
ב 13	מי רגלים על השלג	
ב 32	נייר טואלט – חיתוכו	
ב 69	סבון מוצק – השימוש בו	
ב 28	סחיטת שיער	
ב 107	ספריי לרענון הפה	
ב 24	סרוק השיער	
ב 29	פודרה	
ב 69	צחצוח שיניים	
ב 38	קליעת צמה ופתיחתה	
ב 34	קרם ידיים ושפתון	
ב 47	רחיצה	
ב 69	רחיצה ביום טוב	
ב 67	רחיצה – פרטי דינים	
ב 36	שטיפת ידיים המלוכלכות מדי	
ב 13	שימוש בממחטה לחה	
ב 24	תלישת עור וציפורנים	
ב 87	נרות שבת – טלטולם	
א 72	נשיקות בבית הכנסת	
א 72	נשיקת ידי ההורים וברכתם	
א 71	נשיקת ידי הרב	

סעודות

א 94	יין בתוך הסעודה – הברכה עליו
א 96	כיצד אמור להראות שלחן שבת
א 106	סעודת שחרית
	קינוח סעודה – ברכה ראשונה ואחרונה
א 95	שבת שירה
א 107	בציעת הפת
א 92	גלידה בתוך הסעודה – הברכה עליה
א 94	לחם משנה
א 75	סידור השולחן של שבת
א 74	סעודה רביעית
א 116	סעודה שלישית
א 109	סעודות שבת
א 91	עוגה בתוך הסעודה – הברכה עליה
א 94	

ספרים

א 121	ספר תורה – גלילתו לצורך חול
א 120	לקיחת סידור למוצאי שבת
ב 19	ברירה בספרים
ב 35	דף שנקרע – הצמדת החלקים
ב 36	הגהת ספרים
ב 32	הדבקת סימניה
ב 32	הפרדת דפים דבוקים
ב 35	חריטה בציפון על דף
א 121	ספרי קודש – החזרתם למקומם
ב 84	ספרי קודש – טלטולם
ב 35	פתיחת ספר שבצדו כתובות אותיות

ע

ב 37	עגלת תינוק – פתיחת הגגון
ב 43	עירוב מסביב לעיר
ב 43	עירוב תחומין – פרטי הדינים
א 125	עיתון – קריאתו
ב 37	עריסת תינוק – פתיחתה

פ**פירות וירקות**

ב 29	אכילת פירות שצובעים השפתיים
ב 9	אסיפתם כשהתפזרו
ב 11	אשכולית – אכילתה בכפית
ב 91	אתרוג – הרחתו בחג הסוכות
ב 79	אתרוג – טלטולו
ב 19	ברירת גרעיני אבטיח ומילון
ב 16	ברירת הבצל מסלט ירקות וכד'
ב 8	הרחתם כשהם מחוברים לאילן
ב 13	זריקת קליפות של גרעינים ברוח
ב 19	חיתוך פירות רקובים, עוקץ וגרעינים
ב 20	חיתוכם דק דק
ב 59	כבישת ירקות – פרטי דינים

ב 11	לימון – סחיטתו
ב 12	מיץ שנסחט מעצמו
ב 11	מציצת פירות
ב 59	נתינת מלח על ירקות
ב 11	סחיטה על אוכל
ב 12	סחיטת מלפפון חמוץ וכדומה
ב 10	סחיטתם
ב 19	ענבים – ברירתם
ב 44	פרות הנאכלים חיים – בישולם
ב 19	קילופם
ב 21	ריסוקם
ב 19	שטיפתם
ב 11	שימוש במסחטה
א 50	פלאפון – שימוש בו כשעון מעורר
ב 46	פסיק רשיה – באור המושג
א 117	פעמונים

צ

א 111	צאת שבת – זמן רבנו תם
ב 115	צבא – פעולתו בשבת

צמחיה

ב 84	אגרול – טלטולו
א 99	בשמים – היסח הדעת בברכתם
א 114	בשמים – הרחתם לפני הברכה
ב 7	בשמים ופרחים – נתינתם באגרול
ב 8	בשמים מחוברים – הרחתם
ב 8	בשמים תלושים – חיתוכם
ב 8	דריכה על דשא
ב 91	הדס – הרחתו בחג הסוכות
ב 8	השימוש באילן
ב 7	השקיה
ב 7	חפירת גומא
ב 7	חרישה
ב 22	טבק – לפוררו
ב 7	ממטרות
ב 7	עציץ – טלטולו
ב 84	עציץ – טלטולו
ב 8	פרות מחוברים – הרחתם
ב 33	קוץ שנתחב בבשר – הוצאתו
ב 8	קוצים – הסרתם מן הבגד
ב 7	קצירה
ב 8	תלישה מעציץ
ב 6	תלישת עלים מן העץ

ק

א 126	קבלות – מסירתן בשבת
-------	---------------------

קידוש

א 86	אין לו יין לקידוש הלילה
א 101	אכילה ושתיה לפני קידוש הבוקר
א 106	אם אין לו יין לקידוש הבוקר

104 ב	קומפרסים	91 א	אשה שאין מי שיקדש לה
33 ב	קץ שנתחב בבשר – הוצאתו	80 א	היין
98 ב	רישום מעקב	80 א	הכוס
93 ב	רפואה בשבת – פרטי דינים	86 א	הפסיק בין הברכה לשתיה
97 ב	תאונת דרכים	81 א	מזיגה וקידוש של מחלל שבת
105 ב	תחבשות	88 א	קידוש במקום סעודה – פרטי דינים
106 ב	תרופות – פרטי דינים	105 א	קידוש הבוקר – אכילה לפני מוסף
		76 א	קידוש ליל שבת – פרטי דינים
		85 א	שתיית היין
	ש		
37 ב	שולחן מתקפל – פתיחתו	90 ב	קישוטי סוכה – טלטולם ושימושם
107 א	שינה בשבת	71 ב	קניה ומכירה – פרטי דינים
121 א	שינה לצורך יום חול	124 א	קריאה בשבת – פרטי דינים
69 ב	שכר שבת – פרטי דינים		
51 א	שנים מקרא ואחד תרגום		ר
84 ב	שעון יד – ענידתו	101 א	ריצה
49 א	שעון מעורר	108 ב	ריצה קלה
		116 א	ריקוד
	שתיה		
38 ב	בקבוקי שתיה – פתיחתם		רפואה
17 ב	הוצאת יתוש מן הכוס	95 ב	איבוד נוזלים
49 ב	חימום בקבוקי תינוקות	108 ב	ביקור חולים
56 ב	חימום מים	109 ב	דיאטה
50 ב	לימון – מיץ לימון לכוס תה	98 ב	הדלקה וכיבוי אור
50 ב	לימון – נתינת פלח לימון לכוס תה	96 ב	הכשה או נשיכה
7 ב	מתקן מים בגנים	108 ב	התעמלות
48 ב	נס קפה – הכנתו	105 ב	זריקה – לחולה סכרת
38 ב	סודה – הכנתה	103 ב	חולה שאין בו סכנה – פרטיו
10 ב	סחיטת משקה מפירות	93 ב	חולה שיש בו סכנה – פרטיו
49 ב	עירוי מים על כוס רטובה	94 ב	חום גבוה – הטיפול בו
50 ב	עלי נענע – נתינתם לכלי שני	107 ב	טלק – השימוש בו
29 ב	צביעת משקה	99 ב	יולדת – פרטי דינים
38 ב	קוביות קרח – הכנתן	95 ב	כאבי בטן
57 ב	קפה ונס קפה – הכנתם	107 ב	כאבי שיניים
12 ב	ריסוק קרח ושבירתו	104 ב	מדידת חום ולחץ דם
50 ב	תה – שקית בכלי שני או שלישי	105 ב	מכשיר אדים
49 ב	תה – עירוי מים על העלים	77 ב	מכשיר אדים – טלטולו
38 ב	תה – הפרדת השקיות	95 ב	מכת ברזל
17 ב	תה – הוצאת שקית תה מן הכוס	99 ב	מעוברת
18 ב	תה – מזיגה מקומקום תה (פינג'ן)	103 ב	מפֿלת
		34 ב	משחה – מריחתה
	ת	99 ב	ניתוח – קביעת מועדו
	תכשיטים – אסיפת חרוזים ופנינים	105 ב	נפוחות כתוצאה ממכה – מניעתה
9 ב	שהתפזרו	95 ב	סכנת אבר
125 א	תמונות ואלבומים – להסתכל בהם	105 ב	עצירת דם
46 א	תענית בערב שבת	97 ב	פינוי חולה לרופא – פרטי דינים
99 א	תענית חלום	105 ב	פלסטר – הדבקתו והסרתו
		24 ב	פלסטר – הסרתו
	תפילה וברכות	93 ב	פקוח נפש
68 א	אזהרות לשליח צבור	105 ב	צילום רנטגן
99 א	בשמים – היסח הדעת בברכתם	95 ב	צלקת – מניעתה
72 א	הבאת קטנים לבית הכנסת	32 ב	צמר גפן – חיתוכו
113 א	הבדלה – פרטי דינים	29 ב	צמר גפן – נתינתו לספיגת דם
102 א	הולכת הספר תורה		

א 109	תפילת מנחה	א 72	הטועה בתפילות שבת
א 112	תפילת ערבית של מוצאי שבת	א 103	העולים לספר תורה
א 67	תפילת ערבית של שבת	א 97	מאה ברכות
א 101	תפילת שחרית	א 68	מעלת התפלה בניגון
א 105	תפלת מוסף	א 102	סדר קריאת התורה
		א 104	עליית מפטיר
ב 78	תפילין – טלטולם	א 65	קבלת שבת
ב 70	תשלום בעד מצוה בשבת	א 99	קריאת שמע שעל המיטה
ב 69	תשלום שכר עבודה בשבת	א 96	רצה והחליצנו – אם שכח לומר
		א 99	שירת הבקשות – מעלתה

רשימת החוברות שיצאו לאור בסיעתא דשמיא:

השבת בהלכה ובאגדה, ב' חלקים: כולל עיקר הלכות שבת המצויות בימינו, עם דברי אגדה המושכים את הלב לחיזוק בשמירת השבת.

הלכות סעודה: נטילת ידיים, זימון, ברכת המזון ועוד.

הלכות כשרות המטבח: בשר בחלב, מליחה וצליה, תולעים, בישולי גויים, פת גויים, טבילת והכשרת כלים ועוד.

הימים הנוראים בהלכה ובאגדה: דברי חיזוק לתורה ויראת שמים מתובל בהרבה סיפורים ומשלים נחמדים מדברי חז"ל, בלשון סיפורית המושכת את הלב. וכן הלכות הימים הנוראים.

ימי החנוכה בהלכה ובאגדה: סיפור נס חנוכה, מעשה יהודית ועוד, על פי ספרי יוסיפון, מעם לועז ומדרשי חז"ל בלשון סיפורית המושכת את הלב, עם הרבה מאוד מאוד חידושים. וכן הלכות של ימי החנוכה.

ימי הפורים בהלכה ובאגדה: הרקע למלכות אחשוורוש, יחד עם סיפור המגילה בהרחבה על פי מדרשי חז"ל בלשון סיפורית המושכת את הלב, עם הרבה מאוד חידושים מעניינים. וכן הלכות פורים, כולל מגילת אסתר.

חג הפסח בהלכה ובאגדה: סיפור יציאת מצרים וקריעת ים סוף בהרחבה ממדרשי חז"ל בלשון סיפורית המושכת את הלב, עם הרבה חידושים מעניינים מאוד לליל הסדר בשעת קריאת ההגדה, וכן הלכות הפסח. עם הגדה של פסח.

חג השבועות בהלכה ובאגדה: סיפור מתן תורה, בהרחבה ממדרשי חז"ל בלשון סיפורית המושכת את הלב, עם הרבה חידושים מעניינים. הסיפור של מגילת רות, וסקירה כללית על דוד המלך ע"ה. וכן הלכות שבועות, והלכות תלמוד תורה.

ארבע התעניות ובין המצרים בהלכה ובאגדה: סיפור חורבן בית ראשון ובית שני. המאורעות שהיו בכל ארבע התעניות. עשרת הרוגי מלכות. הכותל. ביאת המשיח. בהרחבה ממדרשי חז"ל בלשון סיפורית המושכת את הלב, עם הרבה חידושים מעניינים. וכן הלכות ארבע התעניות ובין המצרים.

עצה טובה ומיוחדת: נאמר על חזקיהו המלך (דברי הימים ב פרק לב פסוק לג) "וכבוד עשו לו במותו". ודרשו חז"ל בגמרא (מסכת בבא קמא דף טז עמוד ב) "מלמד שהושיבו ישיבה על קברו". ומבאר רש"י שהושיבו תלמידים לעסוק בתורה. למדנו מכאן שאין לך כבוד ומעלה לכבד את הנפטר, יותר מאשר שמושיבים אנשים שיעסקו בתורה לעילוי נשמתו. וכמו שאמרו במשנה: "אין כבוד אלא תורה". אי לכך, הננו להודיע לציבור הרחב כי כל הרוצה לזכות את נשמת הנפטר ע"ה, ושבזכותו ילמדו תורה אנשים, נשים ובני נוער, ניתן להזמין מהחוברות הנ"ל - חוברות עם הקדשה על הכריכה, לעילוי נשמת הנפטר. "מכבדו בחייו מכבדו במותו" (קידושין דף לא עמוד ב).

כמו כן ניתן להזמין הקדשה לרפואה, להצלחה וכד', או הקדשה למוסדות וארגונים. יש לציין כי החוברות נכתבו במיוחד לזיכוי הרבים ללא מטרות רווח כספיות.